

Plastyka

A hand holding a paintbrush, painting a colorful abstract shape on a light blue background. The brush is black with a silver ferrule and a light-colored bristle tip. The paint is applied in thick, expressive strokes of blue, yellow, red, and white, creating a vibrant, abstract form.

ZAKRES PODSTAWOWY

Podręcznik dla **szkoły ponadpodstawowej**

Anita Przybyszewska-Pietrasiak

Plastyka

Podręcznik dla **szkół ponadpodstawowych**

Zakres podstawowy

Projekt okładki: Paweł Kwacz
Redaktor prowadzący: Magdalena Sikora-Gruca
Redakcja językowa: Marlena Dobrowolska
Redakcja graficzna i skład: Stanisław Ciechanowski
Korekta: Magdalena Kuchnowska

Zdjęcia: BE&W, birdrap.com, Centrum Sztuki WRO, Christies.com, Depositphotos, Desa Unicum, Agata Duda-Gracz, East News, Flickr/eadmundo/CC BY-SA 2.0, Flickr/Ian Burt/CC BY 2.0, Flickr/Yann Caradec/CC BY-SA 2.0, Flickr/Jean-Pierre Dalbéra/CC BY 2.0, Flickr/JR/CC BY-SA 3.0, Flickr/Luri Kothe/CC BY 2.0, Flickr/Sharon Mollerus/CC BY 2.0, Flickr/Andrew Russeth/CC BY-SA 2.0, Flickr/Mikel Santamaria/CC BY-SA 2.0, Flickr/Justin Symons/CC BY-ND 2.0, Flickr/Jeremy Thompson/CC BY 2.0, Flickr/Heidi de Vries/CC BY 2.0, Fondation Vasarely d'Aix-en-Provence, EFE/MG/Forum, Fundacja Sztuki Polskiej ING/CC BY 3.0, Ryszard Horowitz, hyperrealismes.blogspot.com/2013/09/david-parrish.html, kielnhofer.at, lernertandsander.com, Elliott Erwitt/Magnum Photos, manray.net, Musei Capitolini, Museum-Centre Pompidou, Solomon R./Guggenheim Museum New York, Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofia, Museum of Contemporary Art in Los Angeles, MoMA NY, Muzeum L. Wyczółkowskiego w Bydgoszczy, Muzeum Miasta Gdyni, Muzeum Narodowe w Kielcach, Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Narodowe w Warszawie, Muzeum Narodowe we Wrocławiu, Muzeum Państwa Krzyżackiego w Działdowie, Muzeum Sztuki w Łodzi, National Gallery of Canada, National Roman Museum Palazzo Massimo, ocula.com/art-galleries/galerie-thomas-schulte, Ośrodek Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora CRICOTEKA, paragonpress.co.uk, Pinterest, Platigo Images, pleasurephoto.wordpress.com, renemagritte.org, RMN-Grand Palais/Art Resource, NY/René-Gabriel Ojeda, Saatchi Gallery London, Wilhelm Sasnal, asiastock/Shutterstock, BMCL/Shutterstock, chrisdorney/Shutterstock, Ron Ellis/Shutterstock, EQRoy/Shutterstock, Harismoyo/Shutterstock, Agnes Kantaruk/Shutterstock, Alexander Lukatskiy/Shutterstock, Alizada Studios/Shutterstock, paparazza/Shutterstock, Alexey Pevnev/Shutterstock, Shutterstock, Smithsonian American Art Museum, John MacTaggart/artfactory.com, Damien Hirst and Hirst Holdings/Tate Modern/PA, tate.org.uk, Teatr KTO, The Willem de Kooning Foundation/ARS New York, Whitney Museum of American Art NY, wikiart.org, Wikipedia/Jens Cederskjold/CC 3.0, Wikipedia/Jean-Christophe BENOIST/CC BY-SA 3.0, Wikipedia/Enzo83/CC BY-SA 3.0 pl, Wikipedia/Kroton/CC BY-SA 3.0, Wikipedia/mik/CC BY-SA 2.0, Wikipedia/MOs810/CC BY-SA 4.0, Wikipedia/Wolfgang Sauber/CC BY-SA 3.0, Wikipedia/Ludwig Schneider/CC BY-SA 3.0, Wikipedia/Waldemar Sierko/CC BY-SA 2.5, Wikipedia/Maciej Szczepańczyk/CC BY-SA 3.0, Wikipedia/Kim Traynor/CC BY-SA 3.0, Zamek Królewski w Warszawie.

OPERON Sp. z o.o. oświadcza, że z należytą starannością podjęto wszelkie działania zmierzające do powiadomienia podmiotów majątkowych praw autorskich do utworów słownych i fotograficznych wykorzystanych w podręczniku o zamiarze ich publikacji celem uzyskania od twórców lub ich następców prawnych wymaganej zgody za przysługującym wynagrodzeniem w stosownej wysokości. Osoby, których prawa w sposób niezawiniony przez wydawnictwo zostały naruszone, prosimy o bezpośredni kontakt z wydawcą.

Podręcznik dopuszczony do użytku szkolnego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania i wpisany do wykazu podręczników przeznaczonych do kształcenia ogólnego do nauczania plastyki w zakresie podstawowym na poziomie szkoły ponadpodstawowej, na podstawie opinii rzeczoznawców: dr. hab. Zbigniewa Bani, dr. hab. Eleonory Jedlińskiej, dr. hab. Jarosława Pacuły.

Etap edukacyjny: III
Typ szkoły: szkoła ponadpodstawowa
Rok dopuszczenia: 2019
Numer dopuszczenia: 1054/2019

© Copyright by OPERON Sp. z o.o. & Anita Przybyszewska-Pietrasiak
Gdynia 2019
Wszelkie prawa zastrzeżone. Kopiowanie w całości lub we fragmentach bez zgody wydawcy zabronione.
N6852

Wydawca:
OPERON Sp. z o.o.
81-212 Gdynia, ul. Hutnicza 3
tel. centrali 58 679 00 00
e-mail: info@operon.pl
www.operon.pl

ISBN 978-83-7879-955-9

05/23/XIV/US70

Spis treści

Wstęp.....	4
I. Kontakt z dziełem sztuki	7
1. Definicje sztuki.....	8
2. Interpretacja świata w sztuce.....	13
3. Forma dzieła sztuki.....	21
4. Opis formy dzieła sztuki	32
II. Konteksty dzieł sztuki	37
1. Konteksty sztuki prehistorycznej.....	45
2. Konteksty sztuki starożytnej	49
3. Konteksty sztuki średniowiecznej	55
4. Konteksty sztuki nowożytnej	61
5. Konteksty sztuki nowoczesnej.....	67
III. Sztuka lokalnego środowiska	75
IV. Instytucje profesjonalnie zajmujące się upowszechnianiem kultury	81
V. Współczesne awangardy artystyczne	89
1. Abstrakcjonizm	90
2. Popular art i hiperrealizm	97
3. Konceptualizm i akcjonizm	102
4. Instalacja, environment, asamblaż i land art	107
5. Neofiguracja i street art.....	112
6. Sztuka mediów	118
Spis najważniejszych dzieł sztuki.....	124
Słowniczek.....	127
Bibliografia	130

Wstęp

Jak jest zbudowany nasz podręcznik

Podręcznik pozwala na pełne wykorzystanie nowoczesnych metod dydaktycznych w nauczaniu plastyki. Zgodnie z założeniami reformy programowej uczniowie liceów i techników po raz pierwszy będą uczyli się tego przedmiotu. Opracowany przez Ministerstwo Edukacji Narodowej ramowy plan nauczania przewiduje naukę plastyki w wymiarze jednej godziny tygodniowo.

Zanim zaczniecie korzystać z podręcznika, zapoznajcie się z jego budową i przyjrzyjcie się wszystkim jego elementom. Zostały one skonstruowane tak, by ułatwić wam naukę i pomóc w błyskawicznym znalezieniu potrzebnych informacji.

Każdy dział podręcznika otwiera **spis tematów** z danego obszaru.

Bezpośrednio pod tytułem rozdziału znajdziecie moduł **Na tej lekcji** – jego zadaniem jest ukierunkowanie was na cele realizowane w danym temacie.

► *Staphylococcus aureus* infections

I

Kontakt z dziełem sztuki

1. Definicje sztuki
2. Interpretacja świata w sztuce
3. Forma dzieła sztuki
4. Opis formy dzieła sztuki

1. Definicje sztuki

Na tej lekcji:

– poznasz różne definicje sztuki.

Sztuka jest odtwarzaniem rzeczy bądź konstruowaniem form, bądź wyrażaniem przeżyć – jeżeli wytwór tego odtwarzania, konstruowania, wyrażania jest zdolny zachwycać bądź wzruszać, bądź wstrząsać.

Władysław Tatarkiewicz, Definicja sztuki. [w:] Wstęp do historii sztuki, red. nauk. Piotr Skubiszewski, PWN, Warszawa 1973.

Sztuka to nie tylko to, co powszechnie uznane jest za piękne, ale także to, co budzi kontrowersje, bywa wstrząsające.

Andrzej Wróblewski, Rozstrzelanie, 1949.

Sztuka to nie tylko dzieła w muzeach, ale też to, co można zobaczyć w kościołach, na ulicach, w parkach. Sztuka jest wokół ciebie.

Giovanni Lorenzo Bernini (czytaj: dziowani lorencó), Ekstaza św. Teresy, rzeźba z kościoła Santa Maria della Vittoria (czytaj: wittoria) w Rzymie, 1647–1652.

Od najdawniejszych czasów twórczość była działaniem, poprzez które człowiek chciał zwrócić uwagę na ważne sprawy. Posiadała wówczas funkcję magiczną, kultową, służyła religii, często pełniła funkcję wychowawczą, propagandową i edukacyjną.

Sztuka – jako efekt tej twórczości – wyraża różnorodne emocje i niesie ważne przesłania, będąc formą komunikacji pomiędzy ludźmi.

Obecnie dzieła sztuki częściej dostarczają rozrywki, pełnią funkcję użytkową i dekoracyjną. Sztuce przypisuje się także funkcje terapeutyczne. Może ona pełnić różne funkcje jednocześnie.

Donald Judd (czytaj: dżad) stwierdził, że w czasach współczesnych sztuką jest to, co się za sztukę uważa.

Gdy oglądasz dzieła i rozmawiasz o nich, możesz poznać różne sposoby rozumowania.

Sztuka to nie tylko przedstawienie istniejących rzeczy, ale także proces tworzenia lub wartościowa myśl, idea.

Sztukę można różnorodnie odczytywać. Platynowy odlew ludzkiej czaszki wysadzany diamentami to najdroższe na świecie dzieło sztuki. Czy artysta pokazał w swoim dziele materialną sferę życia? A może wzorem dzieł z dawnych epok czaszka ma przypominać o śmierci?

Damien Hirst (czytaj: dejmien hyrst),
Na miłość boską, 2007.

Do XVI wieku sztuka była postrzegana raczej jako rzemiosło, a artyści – jako rzemieślnicy, wytwórcy.

Giorgio Vasari (czytaj: dżior-dzio wazari), renesansowy włoski architekt i historiograf, jako pierwszy określił zadania sztuki. Uważał, że powinna ona wiernie odtwarzać naturę, a treść i forma zewnętrzna dzieł sztuki muszą idealnie ze sobą harmonizować.

Przez kilka kolejnych stuleci artyści studiujący w europejskich akademiach sztuk pięknych przestrzegali reguł dotyczących tematów dzieł, ich wyglądu, sposobu malowania czy rzeźbienia. Widzowie oglądali dzieła i podziwiali umiejętności rąk artystów.

Mimo silnego oporu krytyków sztuki i publiczności XX wiek przyniósł wielkie przemiany w sztuce. Postęp techniczny oraz ruchy społeczne i wydarzenia historyczne – rewolucje oraz wojny światowe – mające wpływ na cały świat zmieniły postrzeganie sztuki. Wynalezienie fotografii pod koniec XIX wieku zakwestionowało konieczność wiernego odtwarzania rzeczywistości w dziełach sztuki. Artyści uznali, że nie muszą przedstawiać realnego świata czy istniejących wokół przedmiotów, ich dzieła mogą być zapisem przeżyć, doświadczeń w zupełnie innej formie aniżeli realistyczny obraz czy rzeźba.

Umierający Gal, ok. 228 r. p.n.e.
Kopia greckiej rzeźby jest realistycznym przedstawieniem leżącego na tarczy, pokonanego wojownika.

Henry Moore (czytaj: henri mur), Leżąca figura, 1951, marmur. Rzeźba ta jest subiektywną, osobistą interpretacją ludzkiego ciała.

Pojawiające się od początku XX wieku nurty, kierunki, prądy w sztuce szokowały, niepokoiły, prowokowały, wyśmiewały rzeczywistość, pokazywały hipokryzję społeczeństwa. Zmienił się sposób rozumienia sensu sztuki, zmieniła się też relacja między odbiorcą sztuki a dziełem. Widzowie nie tak jak niegdyś podziwiali wytwory artystów, ale zostali zaproszeni do głębszych przemyśleń tego, co ujrżeli. Czasem widzowie stawali się częścią dzieła.

Sztukę realistyczną znacznie łatwiej opisać i ocenić. Patrzysz, potrafisz nazwać to, co widzisz, i zachwycasz się umiejętnościami artysty, który perfekcyjnie odwzorował rzeczywistość. Współczesna sztuka jest wciąż trudna w odbiorze.

Peter Davies (czytaj: piter dejwis), *Wesoła setka*, 2000.

Obraz stanowi zaszyfrowaną, subiektywną, czyli właściwą tylko autorowi, analizę wybranych artystów i ich dzieł. Pisana forma obrazu wygląda jak notatka, lista zadań.

Co przesądza o tym, czy nam się coś podoba czy też nie? Przyzwyczajenia, emocje, edukacja? Jeśli dzieło nas porusza, skłania do myślenia – artysta osiągnął cel. Gdy oglądasz wystawę, a na niej widzisz kopiec usypany z przedmiotów, które można znaleźć w każdym domu, podpisany niezwykłym tytułem, zwykle słyszysz opinie widzów: *ja też tak potrafię, to nie jest żadna sztuka*.

Jednak zanim przystąpisz do osądzania, warto poznać różnorodne kryteria oceniania dzieł. Większość z nich zostanie przybliżonych w kolejnych rozdziałach.

Pomogą one rozwinąć twoją umiejętność uważnego patrzenia i analizowania. Zapewne przyczynią się do tego, że spotkania ze sztuką we wszelkich jej odsłonach będą dla ciebie wzbogacającym przeżyciem.

Ważne słowa i pojęcia

sztuka funkcje sztuki

sztuka realistyczna

sztuka współczesna

Sprawdź się!

1. Jak określił funkcje sztuki Giorgio Vasari?
2. Kiedy nastąpił przełom w postrzeganiu pojęcia *dzieło sztuki*?

INSTART

Na początku XX wieku Marcel Duchamp (czytaj: marsel diszam) stworzył termin **ready-made**, który oznaczał nadanie gotowemu przedmiotowi codziennego użytku miana dzieła sztuki. Do tego typu dzieł zaliczyć można pocztówkę z wizerunkiem Mony Lisy, której Duchamp domalował wąsy oraz bródkę i nazwał obraz *L.H.O.O.Q.* Tytuł jest kalamburem – w języku francuskim to wulgarne wyrażenie sugerujące erotyzm kobiety. Artysta zadzwinił ze sławy arcydzieła europejskiego malarstwa.

Leonardo da Vinci (czytaj: winczi), Mona Lisa, 1503, olej na płótnie.

Marcel Duchamp, *L.H.O.O.Q.*, 1919.

ĆWICZENIA

1. Wielu wybitnych twórców pisało i mówiło o sztuce, a ich teksty są dostępne w źródłach i często przytaczane. Dobierzcie się w pary i wykonajcie plakat, na którym zamieścicie różne definicje sztuki. Podajcie autorów poszczególnych stwierdzeń. Zadbajcie o stronę wizualną plakatu. Umieśćcie na nim reprodukcje dzieł sztuki, a może też własne rysunki ilustrujące przekaz słowny.
2. Porównaj rzeźby *Umierający Gal* i *Leżąca figura* Henry'ego Moora. Podzielcie się na dwie grupy: zwolenników twierdzenia, że ciekawsza jest rzeźba przedstawiająca *Umierającego Gala*, oraz grupę twierdzącą, że *Leżąca figura* jest bardziej interesująca. Porozmawiajcie o tym podczas lekcji, przedstawiając argumenty popierające wasz wybór.
3. Wykonaj własną wersję znanego dzieła sztuki. Reprodukcje najbardziej znanych dzieł sztuki znajdziesz w podręczniku. Pracę możesz wykonać w dowolnej technice plastycznej, za pomocą graficznego programu komputerowego lub w formie zaaranżowanej fotografii, czyli „żywego obrazu”, który sfotografujesz.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 9 Sztuka jest formą komunikacji pomiędzy ludźmi.
- s. 9 Poprzez twórczość człowiek chce wyrazić różnorodne emocje oraz zwrócić uwagę na ważne sprawy, przesłania.
- s. 9 Sztuka od początku istnienia człowieka pełni różnorodne funkcje: magiczną, kultową, religijną, często wychowawczą, propagandową, edukacyjną, a także rozrywkową, użytkową, dekoracyjną, terapeutyczną.
- s. 10 Sztuka realistyczna to przedstawienie w dziele realnego świata, istniejących wokół przedmiotów, postaci.

2. Interpretacja świata w sztuce

Na tej lekcji:

- poznasz sposoby interpretacji świata;
- wymienisz i omówisz tematy przedstawień w sztuce.

W większości epok w dziejach sztuki celem artystów było przedstawianie otaczającego ich świata zgodnie z jego realnym wyglądem. Realistyczne przedstawianie rzeczywistości dominowało w sztuce do połowy XIX wieku, gdy równolegle z realistycznymi, obiektywnymi przedstawieniami zaczęły pojawiać się dzieła, które miały bardzo intensywnie działać na wyobraźnię odbiorcy. Kontrastowe, nasycone barwy oraz zmiana kształtu przedmiotów i proporcji postaci, czyli **deformacja**, nadają dziełu dużą siłę wyrazu. Taki sposób tworzenia i jednocześnie postawę twórczą określono jako **ekspresjonizm**.

Edvard Munch (czytaj: edward munk), Krzyk, 1910, olej na płótnie.

Henri Matisse (czytaj: ari matis), Płecy III, 1916-1917, płaskorzeźba z brązu.

Uproszczenie kształtu przedmiotów, postaci, pozbawienie ich szczegółów określa się **synteza formy**. Taki sposób interpretacji rzeczywistości niejednokrotnie wzmacnia wymowę dzieła.

Constantin Brâncuși (czytaj: konstantin brankuszi), Muza, 1912, rzeźba z marmuru.

Jerzy Nowosielski, Niebieskie kobiety, 1995, olej na płótnie.

Na początku XX wieku sztuka ulegała intensywnym przemianom. Pojawiały się nowe nurty, kierunki, idee. Narodził się kierunek nazwany **abstrakcjonizmem**.

Wassily Kandinsky, Kompozycja V, 1911, olej na płótnie.

Słowo **abstrakcja** pochodzi z języka łacińskiego i oznacza *odrywanie się* (*abstrahere* – *odrywać*). W tym przypadku było to oderwanie się od przedstawiania rzeczywistości. Dzieła, w których można zobaczyć układ linii, barw, kształtów, nazwano **sztuką nieprzedstawiającą, niefiguralną, abstrakcyjną**. Takie dzieła nie przedstawiają żadnych znanych przedmiotów. Czasami kształty widziane na obrazach sugerują te, które obserwować można w otoczeniu. Artyści tworzący dzieła abstrakcyjne zwykle zaczynali od obserwacji natury, w której poszukiwali interesujących motywów, barw, kształtów. Rysowali, malowali, przetwarzali, upraszczali wybrane motywy. Z początkowo realistycznego przedstawienia może powstać abstrakcja.

Poszczególne obrazy Pieta Mondriana (czytaj: pita) pokazują proces przetwarzania i upraszczania tematu drzewa. Początkowo dość realistyczne przedstawienie ewoluuje w stronę minimalistycznego, abstrakcyjnego motywu linii i prostokątów.

Piet Mondrian,
Czerwone drzewo, 1908–1910,
Szare drzewo, 1912,
Poziome drzewo, 1911,
Kwitnąca jabłoń, Drzewo, 1912,
Kompozycja nr 11, 1913,
Kompozycja z grid 7, 1919,
Kompozycja z czerwonym, żółtym,
niebieskim i czarnym, 1921,
Kompozycja z czerwienią,
1939, olej na płótnie.

Dzieła sztuki prezentują różne tematy. Do podstawowych tematów (przedstawień) należą: **portret** (w tym: autoportret, portret zbiorowy), **scena rodzajowa**, **pejzaż**, **martwa natura**, **scena religijna (biblijna)**, **mitologiczna**, **scena historyczna**, **batalistyka**.

Portret to przedstawienie całej postaci, popiersia lub twarzy. Jeśli dzieło ukazuje więcej niż jedną osobę, jest portretem zbiorowym. Dzieło, na którym artysta przedstawia siebie, to autoportret.

Andy Warhol (czytaj: endi forhol), Autoportret, 1986, grafika (serigrafia).

Jan Vermeer van Delft (czytaj: wermer wan), Dziewczyna z perłą, ok. 1664, olej na płótnie.

Antonio Canova (czytaj: kanowa), Perseusz z głową Andromedy, 1800, marmur.

Akt to przedstawienie nagiej postaci ludzkiej.

Martwa natura to obraz, którego tematem są zestawione różne przedmioty, na przykład: naczynia, kwiaty, owoce, instrumenty muzyczne.

Paul Cézanne (czytaj: pol sezan), Jabłka i pomarańcze, 1895–1900, olej na płótnie.

Roy Lichtenstein (czytaj: roj lihtenstajn), Martwa natura z kryształową paterą, 1973, akryle na płótnie.

Pejzaż ukazuje krajobraz – przyrodę lub architekturę. Wizerunek miasta to **weduta**. Przedstawienie pejzażu nocą określa się nazwą **nokturn**. **Marina** oznacza plastyczne przedstawienie morskiego krajobrazu. **Sztafaż** w obrazach przedstawiających krajobraz to zwierzęta lub ludzie.

Vincent van Gogh
(czytaj: winsent wan gog).
Gwiaździsta noc, 1889,
olej na płótnie.

Claude Monet (czytaj: kłód mone), Hawre port, 1874,
olej na płótnie.

Rembrandt van Rijn, Krajobraz z miłosiernym Samarytaninem, 1638,
olej na desce.

Leon Wyczółkowski,
Kościół Mariacki
w Gdańsku, 1909,
grafika (litografia).

Scena rodzajowa przedstawia życie codzienne – pracę, rozmowę, zabawę.

Rembrandt van Rijn, Mężczyźni w strojach
orientalnych, ok. 1640–1645, rysunek tuszem.

George Segal (czytaj:
dzordż sigal), Chance
Meeting (czytaj: czens
miting), 1989, rzeźba
z brązu.

Obrazy historyczne ukazują ważne wydarzenia w historii.

Jan Matejko, Konstytucja 3 maja, 1891, olej na płótnie.

Batalistyka to przedstawienia scen bitew, walk.

Józef Brandt, Walka o sztandar turecki, 1905, olej na płótnie.

Scena religijna (biblijna) przedstawia wydarzenia opisane w Biblii i postaci świętych.

Tematy mitologiczne przedstawiają sceny z mitologii starożytnych Greków i Rzymian.

Rafaël Santi, Madonna Sykstyńska, 1513–1514, olej na płótnie.

Giovanni da Bologna (czytaj: dziowani da bolonja), Merkury, 1563, rzeźba z brązu.

Ważne słowa i pojęcia

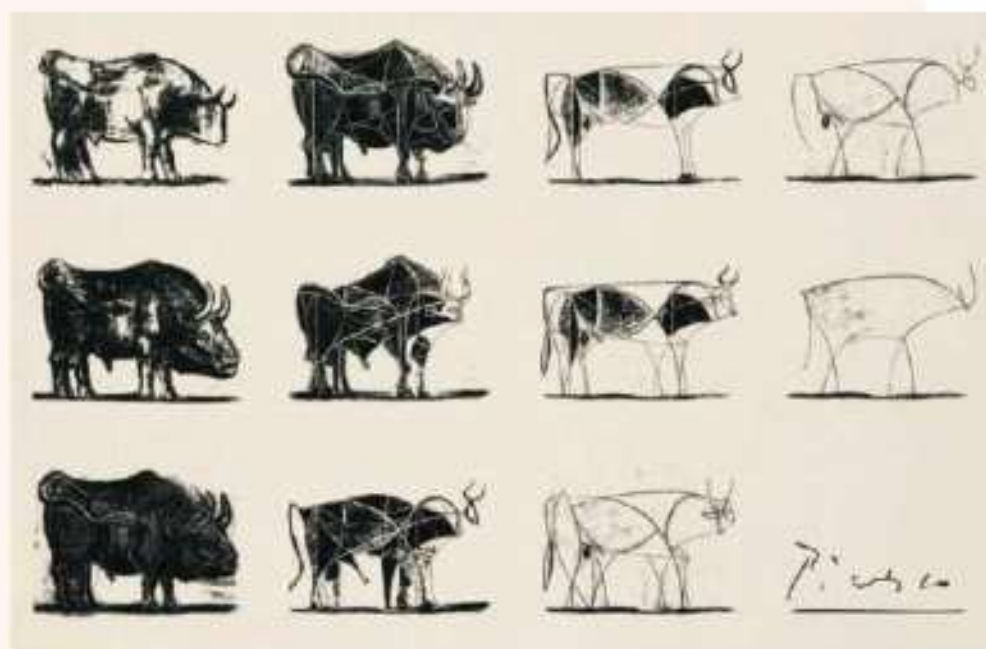
sztuka abstrakcyjna deformacja synteza portret pejzaż martwa natura
scena rodzajowa batalistyka scena historyczna scena mitologiczna scena biblijna

Sprawdź się!

1. Wyjaśnij pojęcia: *deformacja*, *synteza*, *abstrakcja*.
2. Wymień poszczególne tematy/przedstawienia w sztuce.

INSTART

Cykl szkiców przedstawiających byka pozwala prześledzić proces upraszczania formy – od plamy walorowej do linii konturowej. Artysta doszedł do prostej formy, która początkowo była bardziej szczegółowa. Jedna z firm z branży komputerowej używa dzieła Pabla Picassa (czytaj: pikassa), by pokazać sposób kreatywnego myślenia. Projektanci firmy, tworząc wygląd swoich produktów, usuwają zbędne szczegóły i detale. Powstaje minimalistyczny produkt o bardzo estetycznym wyglądzie.

Pablo Picasso, Byk, 1945, grafika (litografia).

ĆWICZENIA

1. Wykonaj telefonem zdjęcie własnej twarzy, czyli autoportret. Za pomocą jednego z dostępnych graficznych programów komputerowych opracuj to zdjęcie: w wersji pierwszej deformując twarz, w wersji drugiej – upraszczając, czyli stosując syntezę.
2. Ustaw na stole kilka przedmiotów. Sfotografuj je. Na podstawie tej fotografii wykonaj trzy prace, stopniowo upraszczając kształty przedmiotów. Ostatnia z nich powinna być pracą abstrakcyjną. Ćwiczenie wykonaj jedną z wybranych technik plastycznych lub posługując się jednym z dostępnych graficznych programów komputerowych.
3. Zaaranżujcie w kilkusobowych zespołach sceny rodzajowe przedstawiające rozmowę, zabawę, pracę lub inne czynności. Sfotografujcie je. Omówcie fotografie, biorąc pod uwagę trafność i adekwatność scen przedstawianych przez poszczególne grupy.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 13 Sposób tworzenia i jednocześnie postawę twórczą, gdzie kontrastowe, nasycone barwy oraz zmiana kształtu przedmiotów i proporcji postaci, czyli deformacja, nadają dziełu dużą siłę wyrazu określono jako ekspresjonizm.
- s. 14 Sposób interpretacji rzeczywistości poprzez uproszczenie kształtu i brak szczegółów określa się syntezą formy, która niejednokrotnie wzmacnia wymowę dzieła.
- s. 14 – 15 Dzieła nieprzedstawiające żadnych realnych przedmiotów, w których można zobaczyć układ linii, barw, kształtów, nazwano sztuką nieprzedstawiającą, niefiguratywną, abstrakcyjną.
- s. 16 Najważniejsze tematy w sztuce to: portret, pejzaż, martwa natura, scena rodzajowa, batalistyka, scena historyczna, scena mitologiczna, scena biblijna.

3. Forma dzieła sztuki

Na tej lekcji:

- utrwalisz terminy i pojęcia właściwe dla opisu formy dzieła sztuk plastycznych.

Opis dzieła sztuki należy zacząć od uważnego przyjrzenia się jego wyglądowi.

Forma to wygląd zewnętrzny uzyskiwany przez sposób wykonania, czyli technikę i materiał, z którego dzieło powstało, oraz środki wyrazu plastycznego.

Posługuje się nimi artysta, tworząc dzieło wizualne. Formę dzieła określa się także jako jego **strukturę wizualną**.

Kompozycja poszczególnych elementów dzieła, czyli: barwy, które zastosował artysta, sposób pokazania przestrzeni, światłocien, linie, kontrasty, faktura, bryła, to **środki wyrazu plastycznego**. Stanowią one formę dzieła. Znajomość środków wyrazu plastycznego jest konieczna w opisywaniu struktury wizualnej dzieł sztuki.

Najważniejsze środki wyrazu plastycznego od kompozycji aż do barwy omówiono poniżej.

Kompozycja to sposób rozmieszczenia elementów na płaszczyźnie obrazu, w rzeźbie, architekturze.

Można wyróżnić następujące układy kompozycyjne:

Kompozycja otwarta

Edgar Degas (czytaj: dega),
Primabalerina, 1876-1877,
pastel.

Kompozycja zamknięta

Man Ray (czytaj: rej), Skrzypce
Ingres, 1924, fotografia Kiki
de Montparnasse (czytaj:
monparnas).

Kompozycja rytmiczna

Damien Hirst, Flumequine
(czytaj: flumkłajn), 2007,
grafika (akwaforta).

Kompozycja symetryczna

Katedra w Reims (czytaj:
rēs) we Francji, 1211-1300,
budowla z kamienia.

Kompozycja statyczna

Michał Anioł, Dawid,
1501-1504, marmur.

Kompozycja dynamiczna

Stanisław Ignacy Witkiewicz, Kompozycja 1, 1922,
olej na płótnie.

Kompozycja diagonalna – skośna lub przekątna, czyli oparta na przewadze skosów.

August Rodin (czytaj: ogist rodej), Myśliciel, 1802, brąz.

Aleksander Rodcenko, Na schodach, 1930, fotografia.

Kompozycja horyzontalna – pozioma, czyli rozbudowana w kierunkach poziomych.

Józef Chełmoński, Kaczeńce, 1907, olej na płótnie.

Edward Hopper (czytaj: edłard haper), Western Motel, 1957, olej na płótnie.

Kompozycja wertykalna – pionowa, czyli rozbudowana w kierunku pionowym.

Rogier van der Weyden (czytaj: wejden), Ukrzyżowanie z kartuzji Scheut (czytaj: szojt), ok. 1454–1464, olej na desce.

Dan Flavin (czytaj: flejwin), Pomnik dla W. Tatlina, 1964, instalacja wykonana ze świetlówek.

Barwa zamiennie nazywana **kolorem** jest jedną z podstawowych jakości zmysłowych odbieranych przez siatkówkę oka.

Można wskazać następujące określenia kolorystyki dzieła:

Szeroka gama barwna

Claude Monet,
Irysy w ogrodzie,
1900, olej na
płótnie.

Joan Miró (czytaj: dżoan
miro), Konstelacje;
przebudzenie o świcie,
1941, olej i gwasz na
papierze.

Wąska gama barwna: barwy ciepłe

Vincent van Gogh, Słoneczniki,
1888, olej na płótnie.

Wąska gama barwna: barwy zimne

Julian Fałat, Krajobraz zimowy z rzeką,
1907, olej na płótnie.

Barwy stonowane

Willem Claesz
Heda (czytaj:
wilem klas),
Martwa natura
z ciastem
figowym, 1640,
olej na płótnie.

Barwy intensywne

Pablo Picasso, Martwa
natura na stoliku z jedną
nóżką, 1931, olej na płótnie.

Barwy neutralne

Elliott Erwitt
(czytaj: eliot
irłit), Wieża
Eiffli w setną
rocznicę po-
wstania, 1989,
fotografia.

Akcent barwny

Zdzisław Beksiński,
Sztuka, 1999, grafika
komputerowa.

Światłocień to rozłożenie światła i cienia na rysunku, w obrazie, grafice, fotografii. Światłocień wydobywa trójwymiarowość przedmiotów.

Światło naturalne

Leon Wyczółkowski, Orka na Ukrainie, 1903, pastel.

Światło sztuczne

Józef Pankiewicz, Portret dziewczynki w czerwonej sukience, 1897, olej na płótnie.

Światło wyraziste, kontrastowe

Man Ray, Czarna i biała, 1926, fotografia.

Georges de La Tour (czytaj: żorż de la tur), Nowo narodzony, ok. 1644–1649, olej na płótnie.

Światło równomiernie rozłożone, rozproszone

René Magritte (czytaj: rene magrit), Golkonda, 1953, olej na płótnie.

Alexandre Cabanel (czytaj: aleksandre kabanel), Narodziny Wenus, 1863, olej na płótnie.

Pokazanie przestrzeni/perspektywa w rysunku, malarstwie, fotografii to sposób oddania trójwymiarowych obiektów i przestrzeni na płaszczyźnie.

Plany na obrazie sugerują przestrzeń. Wyszczególnia się plan pierwszy, drugi i pozostałe oraz tło. Postać czy przedmiot na pierwszym planie znajdują się najbliżej patrzącego. Są największe, najbardziej uwidocznione. Na drugim planie postaci i przedmioty są mniejsze. Trzeci plan, stanowiący tło, jest dopełnieniem obrazu. Niektóre dzieła posiadają tylko jeden plan.

Jednoplanowość

Jan Wydra,
Karykatura
Ignacego
Paderew-
skiego,
ok. 1920,
rysunek
węglem.

Wieloplanowość

Georges Seurat
(czytaj: żorż sera),
Popołudnie na
wyspie Grande
Jatte (czytaj: grą
żat), 1884–1886,
olej na płótnie.

Perspektywa linearna, inaczej **zbieżna**, umożliwia pokazanie widzianego obrazu na płaskiej powierzchni tak, aby sprawiała wrażenie głębi. Rozróżnia się perspektywy linearne w zależności od punktu patrzenia: czołową, boczną, ukośną, żabią (punkt widzenia położony nisko) i ptasią (punkt widzenia położony wysoko).

Piero della Francesca (czytaj: piero dela franceska), *Idealne miasto*, 1475, tempera na drewnie, perspektywa linearna czołowa.

Perspektywa barwna (malarska) wykorzystuje zjawisko optyczne, które polega na złudzeniu, że barwy ciepłe wydają się być bliżej, a barwy zimne – dalej od obserwatora, choć w rzeczywistości są tak samo oddalone.

Paul Cézanne, *Góra Świętej Wiktorii*, 1890, olej na płótnie.

Martine Franck (czytaj: martin frank), *Biblioteka dla dzieci w Clamart* (czytaj: kłamar), Francja, 1965, fotografia, perspektywa zbieżna żabią.

Pasowość/strefowość miała na celu oddanie głębi obrazu w specyficzny sposób. Postacie są pogrupowane w poziome rzędy (pasy), pasy wyższe przedstawiają osoby znajdujące się dalej od patrzącego.

Malowidło na ścianie egipskiego grobowca.

Perspektywa kulisowa polega na tym, że obiekty będące najbliżej patrzącego częściowo zakrywają to, co znajduje się dalej. Perspektywa kulisowa nawiązuje do planów na obrazie.

Jan i Hubert van Eyck (czytaj: wan ejk), Ołtarz Gandawski, 1432, olej na desce.

Perspektywa powietrzna – w miarę oddalania się w kierunku horyzontu barwy bledną i stają się jaśniejsze, bardziej niebieskawe, a kształty przedmiotów stają się mniej wyraźne, jakby zamglone.

Caspar David Friedrich (czytaj: kaspar dawid fridrich), Wędrowiec nad morzem mgły, 1818, olej na płótnie.

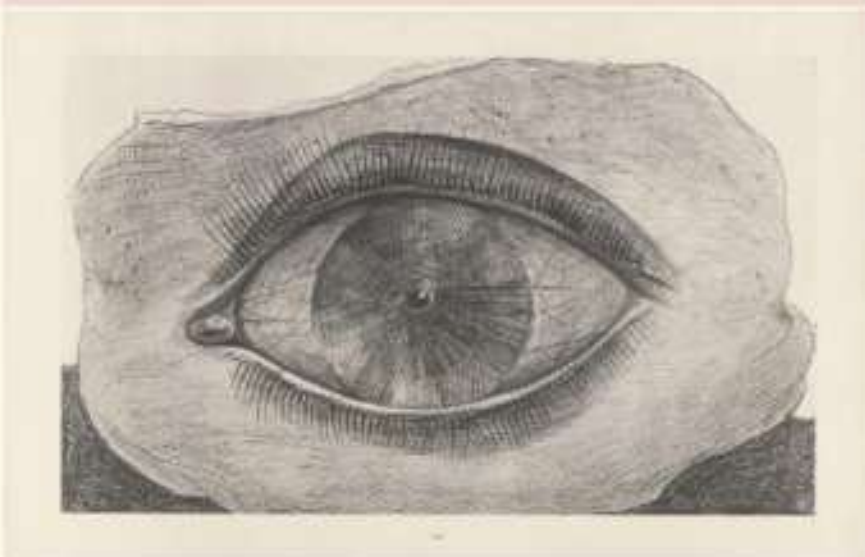
Linia, kreska, punkt to ślady narzędzia – ołówka, pisaka. Krótkie linie nazywa się kreskami.

Linia konturowa

Pablo Picasso, Gołębek pokoju, 1947, grafika (litografia).

Linie/kreski: pionowe, poziome, ukośne

Max Ernst (czytaj: maks), Koło światła, 1926, frotaż.

Kontrast to inaczej przeciwieństwo. W dziełach sztuki zwraca się uwagę na kontrast barw, kształtu, linii, faktury, waloru, wielkości.

Kontrast barw

Józef Pankiewicz, Japonka, 1908, olej na płótnie.

Kontrast światła i cienia

Caravaggio (czytaj: karawadzio, właś. Michelangelo Merisi, czytaj: mikelandżelo merizi), Lutnista, 1596, olej na płótnie.

Walog to stopień natężenia barwy w malarstwie lub rysunku. Walog może być jaśniejszy/słabszy lub ciemniejszy/mocniejszy. Barwy ciemne mają mocniejszy walog niż barwy jasne.

Jan Vermeer van Delft, Koronczarka, ok. 1670–1671, olej na płótnie.

Faktura to charakterystyczne cechy powierzchni przedmiotu, zależne od materiału i techniki wykonania. Fakturę można określić za pomocą dotyku i wyglądu, na przykład: chropowata, gładka, miękka, nierówna.

Honore Daumier (czytaj: onore domie), Laurent Cunin-Gridaine (czytaj: lora kinę griden), 1830–1835, rzeźba z gliny o chropowatej, nierównej fakturze.

Constantin Brâncuși, Śpiąca muza, 1909, rzeźba z kamienia, ma gładką fakturę.

Bryła to trójwymiarowa forma, którą można zobaczyć z każdej strony. Ma trzy wymiary: szerokość, wysokość, głębokość.

Barbara Hepworth (czytaj: heplort), Rodzina człowieka, 1970, rzeźba z brązu.

Le Corbusier (czytaj: le korbizje), Kaplica w Ronchamp (czytaj: rosza) we Francji, 1956, budowla z betonu.

Ważne słowa i pojęcia

forma dzieła sztuki dziedziny wizualnej twórczości artystycznej:
malarstwo rzeźba rysunek instalacja fotografia grafika architektura
sztuka ludowa sztuka użytkowa środki wyrazu plastycznego:
kompozycja barwa światłocień linia walor faktura kontrast bryła

Sprawdź się!

1. Wymień podstawowe dziedziny wizualnej twórczości artystycznej.
2. Nazwij wspólnym określeniem wymienione elementy struktury wizualnej dzieła.
kompozycja, barwa, sposób pokazania przestrzeni, światłocień, linia, walor, kontrast, faktura, bryła
3. Przyporządkuj dzieła ich twórcom.
Le Corbusier, Vincent van Gogh, Pablo Picasso, Michał Anioł, Zdzisław Beksiński, Claude Monet
Sztuka, Irysy w ogrodzie, Słoneczniki, Kaplica w Ronchamp, Gołębek pokoju, Dawid

INSTART

Jedzenie było bohaterem dzieł sztuki od dawna. Martwe natury malowane przez artystów pokazywały naczynia, kwiaty i różnorodne produkty spożywcze.

Portrety także można stworzyć z warzyw i owoców.

Współcześni artyści używają jedzenia jako materiału do swoich działań wizualnych – nazwa-
no je foodart (czytaj: fudart).

Giuseppe Arcimboldo (czytaj: dżiuzeppe arcimboldo),
Cesarz Rudolf II jako Vertumnus, ok. 1590, olej na
płótnie.

Studio Lerner & Sander, Kostki, 2014.
Projekt dwóch artystów Lerner i Sander to idealne
kosteczki jedzenia ustawione w równych rzędach tworzące
abstrakcję geometryczną.

ĆWICZENIA

1. Przygotuj prezentację w dowolnej formie (plakat, portfolio, prezentacja multimedialna, infografika) na temat wybranej dziedziny wizualnej twórczości artystycznej.
2. Dobierzcie się w pary. Wykonajcie plakat, umieszczając na nim poszczególne środki wyrazu plastycznego w zwizualizowanej formie mapy myśli bądź infografiki. Plakaty przygotujcie za pomocą dowolnej techniki plastycznej lub graficznego programu komputerowego.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- Forma dzieła sztuki to wygląd zewnętrzny uzyskiwany przez sposób wykonania, czyli technikę i materiał, z którego dzieło powstało, oraz środki wyrazu plastycznego. s. 21
- Formę dzieła określa się także jako jego strukturę wizualną. s. 21
- Dziedziny wizualnej twórczości artystycznej to: malarstwo, rzeźba, rysunek, instalacja, fotografia, grafika, architektura, sztuka ludowa, sztuka użytkowa. s. 21
- Środki wyrazu plastycznego to: kompozycja, sposób pokazania przestrzeni, barwa, linia, walor, światłocień, kontrast, faktura, bryła. s. 22
– 29

4. Opis formy dzieła sztuki

Na tej lekcji:

- nauczysz się opisywać formę/strukturę wizualną dzieła sztuki;
- wykonasz mapy myśli lub infografiki przedstawiające techniki malarstwa lub opracujesz wersje kolorystyczne twarzy;
- sporządzisz wybrany opis formy lub struktury wizualnej dzieła malarskiego/rzeźby/fotografii/grafiki/rysunku/dzieła architektonicznego.

Tworząc opis dzieła, przekazujesz to, co widzisz, czyli analizujesz jego formę, nazywaną **strukturą wizualną**. Opis oglądanego dzieła architektonicznego, malarskiego, rzeźbiarskiego, rysunku, grafiki, fotografii polega na **wskazaniu środków wyrazu plastycznego w nim dostrzeżonych**. Wykonaj opis dzieła na podstawie zebranych informacji.

Opis należy zacząć od podania autora, tytułu, daty powstania, tematu dzieła, techniki i materiału, z którego jest ono wykonane (jeśli są podane), miejsca, w którym znajduje się dzieło architektury.

Schemat opisu formy dzieła sztuki

1. AUTOR:	9. LINIA: konturowa, linie pionowe, poziome, ukośne, długie, krótkie kreski
2. TYTUŁ:	10. SPOSÓB POKAZANIA PRZESTRZENI:
3. DATA POWSTANIA:	plany: jeden plan lub wiele planów
4. TECHNIKA/MATERIAŁ:	perspektywa zbieżna (linearna), perspektywa zbieżna: boczna, żabia, z lotu ptaka
5. TEMAT OBRAZU, RYSUNKU, GRAFIKI, FOTOGRAFII, RZEŻBY: pejzaż, portret, scena rodzajowa, religijna, historyczna, mitologiczna	perspektywa powietrzna, barwna, perspektywa kulisowa, pasowość
6. KOMPOZYCJA: otwarta, zamknięta, symetryczna, rytmiczna, statyczna, dynamiczna, horyzontalna, wertykalna, diagonalna	11. KONTRAST: barw, linii, kształtów, faktur, wielkości
7. ŚWIATŁOCIEŃ: światło naturalne, sztuczne, równomiernie rozłożone, rozproszone, wyraziste, kontrastowe, punktowe, wydobywające najważniejszy motyw	12. WALOR: mocny/słaby
8. BARWA: szeroka gama barwna, wąska gama barwna (barwy ciepłe/barwy zimne), barwy intensywne, stonowane, neutralne, akcent barwny	13. FAKTURA: wyraźnie zaznaczona, gładka, nierówna, chropowata, miękka
	14. BRYŁA: duża, mała, zwarta, ażurowa (prześwity)

Przykładowe opisy struktury wizualnej dzieł sztuki, które znajdziesz na kolejnych stronach podręcznika, ułatwią analizowanie formy obrazów, rzeźb oraz obiektów architektonicznych.

Malarstwo

Opis formy

Jan Vermeer van Delft,
Dziewczyna czytająca list,
ok. 1657, olej na płótnie.

Obraz przedstawia postać kobiety we wnętrzu, jest to scena rodzajowa. Kompozycję można określić jako wieloplanową, statyczną, w obrazie dominują kierunki wertykalne (pionowe), artysta oddał głębię za pomocą perspektywy kulisowej i linearnej.

Światło jest naturalne, dzienne, wpadające przez otwarte okno. Występują duże kontrasty światłocieniowe.

Obraz został namalowany w szerokiej gamie barwnej, ale dominują odcienie zieleni i żółci.

Henri Matisse, Taniec, 1910, olej na płótnie.

Obraz przedstawia tańczące w kręgu postaci, jest to scena rodzajowa. Artysta zastosował deformację i syntezę formy – uproszczenie postaci. Kompozycja jest zamknięta, dynamiczna, wielofiguralna. Przestrzeń zasugerował perspektywą kulisową; ukazał jeden plan. Obraz został namalowany w szerokiej gamie barwnej (barwy chłodne i ciepłe), występują trzy kolory: zielony, pomarańczowy i niebieski. Barwy są intensywne, tworzą kontrast. Kształty zostały obwiedzione linią konturową. Brak modelunku światłocieniowego, światło jest równomiernie rozłożone.

Wassily Kandinsky, Kompozycja VIII, 1923, olej na płótnie.

Na abstrakcyjnym obrazie artysta przedstawił układ linii falistych i prostych oraz różnej wielkości kół, trójkątów w rozmaitych ułożeniach. Kompozycja jest zamknięta, dynamiczna. W obrazie dominują kierunki skośne (diagonalne). Zastosowano szeroką gamę barwną. Występują zarówno barwy intensywne, nasycone, jak i delikatne. Zauważalny jest kontrast pomiędzy kształtami geometrycznymi i liniami, kątami ostrymi i falistością, barwami ciepłymi i zimnymi. Światło rozkłada się równomiernie. Na obrazie ukazano jeden plan.

Rzeźba

Opis formy

Rzeźbę wolnostojącą można oglądać z każdej strony. Bryłę skomponowaną z tłem nazywa się płasko-rzeźbą.

Anne Truitt (czytaj: en truit),
Parva XXIX, 1993.

Dzieło zostało wykonane z drewna, a następnie pomalowane. Abstrakcyjna, wolnostojąca rzeźba ma formę prostopadłościanu. Jest statyczna. Przedstawiona bryła wyróżnia się gładką fakturą, w intensywnych, nasyconych barwach: różowej, niebieskiej i zielonej.

Giovanni Lorenzo Bernini,
Apollo i Dafne, 1622.

Rzeźba wolnostojąca została wykonana z marmuru. Grupa rzeźbiarska, czyli rzeźba dwu- lub kilkusobowa, przedstawia scenę rodzajową, mitologiczną. Zastosowano kompozycję dynamiczną, diagonalną (opartą na przekątnej i skosach). Rzeźba jest otwarta na przestrzeń (z prześwitami). Jej powierzchnia ma zróżnicowaną fakturę pokazującą różnorodne materie, oddającą efekty światłocieniowe.

Alberto Giacometti
(czytaj: dziakometti),
Idący, 1960.

Dzieło wykonano z brązu i patynowano. Jest to rzeźba wolnostojąca, figuralna. Stanowi syntezę formy człowieka: uproszczono anatomię i zaburzono proporcje (wydłużona sylwetka, mała głowa, duże stopy). Rzeźba przedstawia postać kroczącą – ma charakter dynamiczny. Faktura dzieła jest nierówna, porowata.

Rysunek, fotografia, grafika

Opis formy

Tematem fotografii jest portret. Widać na niej natężenie waloru – poczynając od barwy białej, poprzez różne odcienie szarości, do barwy czarnej. Światło pada z górnego lewego rogu, dlatego fragment czoła ukazanej kobiety jest w tym miejscu najjaśniejszy. Najbardziej zacieniona jest prawa strona twarzy. Światło odbija się w oczach kobiety i płynących po twarzy łzach. Powoduje ono, że łzy są trójwymiarowe. Faktura skóry twarzy jest gładka. Okrągłe łzy i cienkie kreski rzęs oraz światło i cień tworzą kontrasty. Kompozycja fotografii jest zamknięta, gdyż najważniejsze jej elementy czyli oczy, z których płyną łzy, są widoczne w całości.

Man Ray, Łzy,
1930–1931,
fotografia

Stanisław Wyspiański, Gniew Pelidę ponosi (Gniew Achillesa), ilustracje do Iliady Homera, 1896, rysunek ołówkiem.

Ilustracja przedstawia mitologiczną scenę rodzajową o zamkniętej, dynamicznej kompozycji. W wielu miejscach rysunku można zaobserwować wyraźne linie konturowe. Mocne kontrasty walorowe oraz różnorodne kierunki i kształty linii nadają scenie dynamikę. Przestrzeń jest pokazana za pomocą perspektywy kulisowej. Rysunek ma wiele planów. Postać z lewej strony jest mocno oświetlona.

Francisco José Goya y Lucientes (czytaj: francisko hose goja i lusjentes), Sposób na latanie z cyklu Szaleństwa, 1815–1823, grafika (akwaforta i akwatinta).

Grafika przedstawia ludzi latających za pomocą przyczepionych skrzydeł. Jest to scena rodzajowa. Grafika ma kompozycję zamkniętą i dynamiczną, co podkreślają linie ukośne i łuki. Widoczny jest duży kontrast światłocieniowy i walorowy. Światło wydobywa najważniejszy motyw – największą, centralną postać oraz dwie pozostałe na dalszym planie. Przestrzeń pokazano za pomocą perspektywy kulisowej i linearnej. Różnokierunkowe linie dynamizują grafikę.

Ważne słowa i pojęcia

forma/struktura wizualna

środki wyrazu plastycznego

Sprawdź się!

1. Scharakteryzuj sposoby przedstawiania przestrzeni w dziełach sztuki wizualnej.
2. Wskaż różnicę między rzeźbą wolnostojącą a płaskorzeźbą.

INSTART

Graficzną technikę sitodruku inaczej zwanego serigrafia upowszechnił Andy Warhol. Był amerykańskim artystą, przedstawicielem kierunku pop-art. Najbardziej znany jest z seryjnych kompozycji o intensywnych, nasyconych barwach. Tą techniką wykonał wiele portretów gwiazd kultury popularnej i polityków z drugiej połowy XX wieku.

Andy Warhol, Marilyn Monroe (czytaj: merlin monro), 1967, grafika (sitodruk).

ĆWICZENIA

1. Wykonajcie w parach mapy myśli lub infografiki przedstawiające techniki malarstwa, grafiki, rzeźby. Opiszcie krótko każdą z nich.
2. Sporządź w zeszycie opis formy lub struktury wizualnej dzieła malarskiego, rzeźby, fotografii, grafiki lub rysunku oraz dzieła architektonicznego. Dzieła wybierz spośród tych, których reprodukcje umieszczono w podręczniku lub w albumach o sztuce i w internecie.
3. Wykonaj fotografię twarzy. Za pomocą dostępnego programu graficznego opracuj zdjęcie w kilku wersjach kolorystycznych.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 32** Tworzenie opisu dzieła to przekazanie tego, co widać, czyli analiza formy nazywanej strukturą wizualną dzieła.
- s. 32** Opis oglądanego dzieła malarskiego, rzeźbiarskiego, rysunku, grafiki, fotografii polega na wskazaniu środków wyrazu plastycznego w nim dostrzeżonych.

II

Konteksty dzieł sztuki

1. Konteksty sztuki prehistorycznej
2. Konteksty sztuki starożytnej
3. Konteksty sztuki średniowiecznej
4. Konteksty sztuki nowożytnej
5. Konteksty sztuki nowoczesnej

II

Konteksty dzieł sztuki

Na tej lekcji:

- dowiesz się, w jaki sposób można odczytywać dzieła sztuki;
- opracujesz analizę dzieła sztuki z zastosowaniem właściwej terminologii;
- wykonasz pracę wizualną, w której umieścisz konteksty dotyczące twojego dzieciństwa.

Przenikające się wzajemnie dziedziny sztuki, takie jak: literatura, muzyka, teatr, architektura, sztuki wizualne, współczesne zjawiska w sztuce, kształtują tradycję kulturową ludzkości tworzoną od początków jej istnienia. Dzieła sztuk wizualnych tworzone przez wielu artystów powstają na przestrzeni dziejów, w różnych regionach świata.

Zwróć uwagę, jak twórcy rzeźb zinterpretowali temat postaci. Na pracę artystów miała wpływ epoka, w której każdy z nich tworzył. Obydwa dzieła dzieli ponad dwa tysiące lat. Rzeźby różni sposób interpretacji tematu postaci oraz zastosowania środków wyrazu plastycznego.

Lizyp, Hermes odpoczywający, około 370–320 r. p.n.e., marmur. Rzeźbiarz realistycznie przedstawił greckiego boga. Odwzorował proporcje ciała mężczyzny i pokazał ruch. Różnicował fakturę powierzchni ciała postaci, materiału, drewna.

Henri Matisse, Serpentina, 1909, rzeźba z brązu. Artysta posłużył się deformacją i syntezą, pozbawiając postać szczegółów. Lekko chropowata faktura rzeźby nie różnicuje poszczególnych elementów.

Cechy poszczególnych epok można zaobserwować w wytworach ludzi, którzy żyją w danym czasie. Są one wyraźnie widoczne zwłaszcza w sztuce.

Dzieła sztuki o tym samym temacie, ale powstałe w innych epokach, niekiedy bardzo się różnią sposobem przedstawienia. O ich wyglądzie, czyli formie, decydują rozmaite czynniki. Panująca religia, stosunki społeczne, dostępna wiedza naukowa czy upodobania estetyczne zmieniają się z biegiem czasu. Sztuka także ulega zmianom cywilizacyjnym.

Pejzaże dwóch artystów XIX wieku powstały w tym samym roku oraz przedstawiają to samo miejsce – okolice francuskiego miasteczka Arles (czytaj: arl), gdzie obydwaj malarze przez krótki czas razem tworzyli. Obrazy łączy zamiłowanie obu artystów do intensywnej, nasyconej kolorystyki, ale sposób interpretowania krajobrazu – operowanie plamą barwną i linią – są inne. Każdy z malarzy przedstawił temat pejzażu we właściwy sobie sposób, czyli we **własnym stylu**.

Vincent van Gogh, Czerwona winnica, 1888, olej na płótnie.

Paul Gauguin (czytaj: pol gogę), Krajobraz pod Arles, 1888, olej na płótnie.

Jako konteksty w interpretacji sztuki można uwzględnić różne okoliczności powstania dzieł. Na twórcę mogą wpływać wydarzenia z jego życia (**kontekst osobisty**) czy fakty z historii (**kontekst historyczny**). Artysta może odnosić się do różnych idei, więc interpretując dzieło, warto dotrzeć do inspiracji autora. Umieszczenie dzieła w odpowiednim kontekście ułatwia jego analizę. Najczęściej są to: **kontekst społeczny** – odzwierciedlenie stosunków społecznych, obyczajowości epoki, w której powstało dzieło, **kontekst religijny**, uzależniony od kręgu religijnego, w którym dzieło powstało, **kontekst filozoficzny** – idee filozoficzne czy **artystyczny (kulturowy)** – związek dzieła z innymi dziedzinami sztuki, na przykład literaturą, muzyką.

Wisława Szymborska napisała wiersz *Dwie małpy Bruegla* zainspirowana obrazem Pietera Bruegla (czytaj: pitera brojgla) z 1562 roku. Kontekst wiersza można określić jako kulturowy.

Pieter Bruegel, Dwie małpy, 1562.

Wisława Szymborska, *Dwie małpy Bruegla*

Tak wygląda mój wielki naturalny sen:
siedzą w oknie dwie małpy przykute łańcuchem,
za oknem fruwa niebo
i kąpie się morze.

Zdaję z historii ludzi.

Jąkam się i brnę.

Małpa, wpatrzona we mnie, ironicznie słucha,
druga niby to drzemie – a kiedy po pytaniu
nastaje milczenie,
podpowiada mi cichym brząkaniem łańcucha.

Kontekst kulturowy posiada także obraz Jerzego Duda-Gracza *Ballada g-moll op. 23*, który jest jednym z 295 obrazów inspirowanych utworami Fryderyka Chopina. Praca nad nimi trwała cztery lata, od 1999 do 2003 roku. Są to dzieła przedstawiające polskie pejzaże zaludnione wieloznacznymi postaciami odczytywanymi w kontekście polskiej historii, tradycji i kultury.

Jerzy Duda-Gracz, *Ballada g-moll op. 23*, 2003.

Rozpoznawaniem i badaniem tematyki dzieła, a zwłaszcza podstawowych motywów i ich źródeł, a także odczytywaniem treści symboli, personifikacji oraz atrybutów, zajmuje się nauka zwana **ikonografią**. Cywilizacje rozwijające się w różnych częściach świata tworzyły własną symbolikę, poprzez którą wyrażały idee, teorie i pojęcia oraz własną tożsamość. Ikonografia kręgu cywilizacji śródziemnomorskiej tworzyła kody kulturowe mieszkańców Europy. Jest związana z wierzeniami Europejczyków, czyli dotyczy mitologii starożytnych Greków i Rzymian, a także chrześcijaństwa.

Mit o Dedalu i Ikarze zainspirował wielu artystów, zarówno malarzy, jak i pisarzy czy poetów. Lot i upadek Ikarza stały się symbolem dążenia do realizacji własnych celów i marzeń wbrew niesprzyjającym okolicznościom.

Marc Chagall (czytaj: mark szagal), *Upadek Ikarza*, 1975, olej na płótnie.

Obraz przedstawiający Marię z dzieciątkiem na kolanach w otoczeniu postaci w **ikonografii chrześcijańskiej** nazwano *Sacra Conversazione* (czytaj: sakra konwersacje), czyli święta rozmowa. Po raz pierwszy ten temat pojawił się w sztuce włoskiej w XIV wieku. W dziełach *Sacra Conversazione* Matka Boska zajmuje centralne miejsce, a po jej bokach znajdują się symetrycznie przedstawieni święci.

Piero della Francesca, *Maryja z dzieciątkiem w otoczeniu świętych*, 1472–1474, tempera na desce.

Znajomość historii znacznie ułatwia odbiór i odczytanie dzieła sztuki. Poszczególne epoki wraz z panującymi w nich systemami społecznymi, popularnymi prądami filozoficznymi czy wreszcie z niezwykle silnie oddziałującą na sztukę religią wyróżniają się specyficznym kodem kulturowym, którego znajomość umożliwi odczytanie symboliki dzieła. Bez tej wiedzy sztukę można podziwiać jako wytwór czysto estetyczny, bez pogłębionej analizy.

Kod kulturowy sztuki współczesnej łatwiej odczytać niż kody sztuki z poprzednich epok, gdyż jest osadzony w kontekście naszych czasów i odwołuje się do zjawisk obecnie obserwowanych i przeżywanych przez nas.

Mural *Koks jest kiepski* został wykonany przez Keitha Haringa (czytaj: kifa heringa) w 1986 roku na ścianie budynku w Nowym Jorku. Stanowił element kampanii antynarkotykowej, którą artysta rozpoczął, aby zwrócić uwagę władz na problem rosnącej narkomanii. Symbol czaszki obecny od tysiącleci w kulturze i wizerunek pożeranego przez nałóg człowieka przywołują pojęcie śmierci. Napis SOS to wołanie o pomoc. Uproszczone, konturowe rysunki wykonane czarną linią kontrastują z intensywnie pomarańczowym tłem. Współczesny odbiorca odczyta kod kulturowy muralu dzięki nawiązaniom do współczesnych problemów społecznych.

Umiejętność odczytania różnorodnych kontekstów, przedstawionych w kolejnych rozdziałach podręcznika, oraz znajomość ikonografii pozwolą na pogłębioną analizę i interpretację oglądanych dzieł sztuki.

Tworząc **opis** dzieła, należy podać to, co jest widoczne. **Analiza** dzieła służy pokazaniu, czym to jest. Natomiast **interpretacja** ukazuje, jak należy rozumieć to, co widać, i czego jeszcze można się doszukać, analizując dzieło i jego konteksty.

ZOOM NA DZIEŁO SZTUKI

Andrea Mantegna (czytaj: mantenja), Lamentacja Chrystusa, ok. 1480, tempera na płótnie.

Obraz to scena religijna przedstawiająca ciało martwego Chrystusa ułożone na marmurowej płycie. Postać Jezusa wypełniająca niemal cały obraz jest ukazana w silnym skrócie perspektywicznym, a jego twarz wyraża spokój. Stopy z widocznymi śladami po gwoździach wystają poza krawędź płyty i wydają się wychodzić poza ramy obrazu. Poprawnie namalowane pod względem anatomicznym, muskularne ciało, wskazuje, że artysta znał starożytne rzeźby, którymi interesowano się w okresie odrodzenia. Twarze osób opłakujących Chrystusa znajdują się w lewym górnym rogu. Zgodnie z ikonografią chrześcijańską są to Matka Boska, Maria Magdalena, św. Jan lub Józef z Arymatei. Wąska gama barwna skupia się na odcieniach brązów, a delikatne światło wydobywa szczegóły anatomiczne ciała i okrywającej go tkaniny. Obraz jest niezwykle realistyczny, a szczególne ujęcie ciała zmarłego Jezusa i kolorystyka podkreślają atmosferę śmierci i cierpienia.

Wilhelm Sasnal, Kaddafi 3, 2011, olej na płótnie.

Obraz jest sceną rodzajową przedstawiającą ciało libijskiego dyktatora Muammara Kaddafiego zabitego w 2011 roku. Ciało leży na materacu w centrum obrazu, otoczone grupą ludzi. Praca powstała na podstawie medialnych przekazów dotyczących egzekucji dokonanej przez przeciwników reżimu Kaddafiego. Sztuczne, białe światło lampy jarzeniowej oświetla postać z góry, od strony głowy, tworząc mocne kontrasty światła i cienia, które podkreślają tragizm śmierci. Drobne rozbłyśki białego światła widoczne po prawej stronie to światła telefonów komórkowych. W obrazie dominują szarości i czerni kontrastujące z pastelowymi odcieniami beżu, różu i bieli. Przestrzeń pokazano za pomocą perspektywy zbieżnej/linearniej. Skrócona postać Kaddafiego przywołuje podobne ujęcie ciała zmarłego Chrystusa z dzieła Andrei Mantegni. Inspiracją tym właśnie przedstawieniem śmierci stanowi kontekst kulturowy, artystyczny obrazu, będącego zapisem współczesnych wydarzeń historycznych w postaci dzieła malarskiego.

Ważne słowa i pojęcia

styl epoki	styl artysty	kontekst osobisty	kontekst historyczny	kontekst społeczny
	kontekst religijny	kontekst filozoficzny	kontekst artystyczny	ikonografia

Sprawdź się!

1. Wymień dziedziny, które kształtują tradycję kulturową ludzkości.
2. Wyjaśnij pojęcia: styl epoki, styl artysty.
3. Scharakteryzuj poszczególne konteksty powstawania dzieł.

INSTART

Istnieją dwie wersje historii związanej z obrazem widocznym poniżej. Vincent van Gogh zaprosił do Arles, gdzie mieszkał, innego artystę – Paula Gauguina. Obydwaj byli impulsywni. Niemieccy historycy sztuki – Haus Kaufmann i Rita Hildegard – w książce *Ucho Van Gogha. Paul Gauguin i zмова milczenia* sugerują, że to Gauguin odciął ucho van Goghowi podczas kłótni. Inna wersja mówi, że van Gogh obciął sobie brzytwą ucho i wręczył je miejscowej prostytutce. *Autoportret z zabandażowanym uchem* powstał wkrótce potem, podczas pobytu malarza w szpitalu. Niewątpliwie obraz można odczytywać w kontekście osobistym.

Vincent van Gogh, *Autoportret z zabandażowanym uchem*, 1889, olej na płótnie.

ĆWICZENIA

1. Wyszukaj informacje na temat okoliczności powstania obrazu Pabla Picassa *Guernica*. Przeanalizuj dzieło.

Pablo Picasso, *Guernica* (czytaj: gernika), 1937, olej na płótnie.

2. Stwórz pracę wizualną. Umieść w niej osobiste odniesienia i różnorodne konteksty dotyczące twojego dzieciństwa. Wykorzystaj dowolną technikę i wykonaj np.: pracę malarską, instalację składającą się z różnych przedmiotów, fotografię, grafikę komputerową.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 39 Odczytywanie dzieł sztuki to między innymi uwzględnianie kontekstów wpływających na twórcę, takich jak: osobisty, historyczny, społeczny, religijny, filozoficzny, kulturowy.
- s. 41 W interpretacji należy uwzględnić nie tylko to, co jest widoczne w dziele, lecz także to, czego można się w nim doszukać.

1. Konteksty sztuki prehistorycznej

Na tej lekcji:

- poznasz kontekst powstawania sztuki prehistorycznej i sztuki starożytnego Egiptu;
- wymienisz cechy charakterystyczne dzieł tego okresu;
- wykonasz makietę Stonehenge lub Doliny Królów w Gizie pod Kairem.

Okres w dziejach świata trwający od około 2,5 mln lat p.n.e. do około 4 tysięcy lat p.n.e. nazywa się **prehistorią**. Pierwsi ludzie prowadzili koczowniczy tryb życia i zamieszkiwali jaskinie, których ściany pokrywali malowidłami przedstawiającymi sylwetki zwierząt i ludzi. Sztuka prehistoryczna pełniła funkcję magiczno-religijną.

Wenus z Willendorfu, około 24000 lat temu.

Tworzono niewielkie rzeźby z kamienia i kości przedstawiające najczęściej uproszczone postaci kobiet o obfitych kształtach. W czasach współczesnych nazwano je Wenus. Figurki te były elementem kultu symbolizującej płodność kobiety-matki.

Stonehenge (czytaj: stolnhendż) to prehistoryczna budowla znajdująca się w Anglii. Wielkie kamienie ustawione w kręgi, tzw. kromiech, pełniły funkcję świątyni. Prawdopodobnie oddawano tu cześć słońcu.

Sztuka starożytnego Egiptu rozwijała się w Afryce, w dolinie Nilu, w okresie od około 3100 do około 320 roku p.n.e. Egipcjanie oddawali cześć wielu bogom. Wierzyli w życie pozagrobowe podobne do ziemskiego. Sztuka w starożytnym Egipcie była niezwykle bogata, odzwierciedlała wierzenia i pełniła **funkcję kultową** oraz **propagandową**. Wykształciła swój **kanon**, czyli sposoby przedstawiania i tematy, które nie zmieniały się przez 2000 lat trwania cywilizacji starożytnego Egiptu. Przedstawianie postaci w sztuce odzwierciedlało podział społeczeństwa egipskiego. Najważniejszą osobą był władca, czyli faraon, kolejną grupę stanowili kapłani i urzędnicy. Lud tworzyły osoby pracujące jako rzemieślnicy i rolnicy, których przedstawiano zawsze podczas pracy.

Złotą maskę faraona Tutenchamona odnaleziono w jego sarkofagu. Oprócz niej w grobowcu znajdowało się wiele przedmiotów zwyczajowo umieszczanych przy zmarłych. Uważano, że będą im przydatne w zaświatach. Maskę zrobiono ze złota i emalii.

Rzeźba przedstawia kobietę mielącą zboże.

Rzeźba przedstawiająca faraona Mykerinosa i dwie boginie. Kanon nakazywał przedstawianie faraona jako wiecznie młodego i pięknego człowieka, najwyższego spośród ukazanych postaci, ponieważ był najważniejszy. Wyrzeźbienie faraona, którego sylwetka dorównuje boginiom, świadczy o tym, że uważano go za tak samo ważnego, jak bóstwa.

ZOOM NA DZIEŁO SZTUKI

Scena rodzajowa przedstawia postaci mężczyzny i kobiety, które stoją przodem do siebie. Trzymają się za ręce, wymieniając się rybami.

W dziele dominują barwy ciepłe. Są to różne odcienie barwy brązowej i beżowej. Wyraźny akcent stanowią czarne włosy postaci.

Faktura płaskorzeźby z kamienia jest lekko chropowata.

W tle umieszczono hieroglify, czyli egipskie pismo.

Kompozycja płaskorzeźby jest zamknięta i statyczna.

Postacie wyrzeźbione są zgodnie z kanonem: głowę i nogi pokazano z boku, a oko i ramiona – z przodu.

Polichromowana, czyli pomalowana farbami, płaskorzeźba z grobu faraona Setiego I w Dolinie Królów ok. 1300 r. p.n.e.

Ważne słowa i pojęcia

kromlech kanon polichromia

Sprawdź się!

1. Sztuka prehistoryczna pełniła funkcję kultową i magiczną. Uzasadnij tę tezę, podając przykłady dzieł sztuki.
2. Wyjaśnij pojęcie *kanon*.
3. Przedstaw, w jaki sposób religia wpłynęła na sztukę starożytnych Egipcjan.

INSTART

Sfinks, czyli rzeźba z kamienia przedstawiająca leżącego lwa z głową człowieka, powstała w Dolinie Królów w pobliżu piramidy faraona Chefrena. Niedaleko stoją piramidy faraonów Mykerinosa i – największa, mierząca prawie 147 metrów wysokości – piramida Cheopsa.

ĆWICZENIA

1. Wyszukaj informacje na temat czynników, które miały wpływ na kształt dzieł prehistorycznych i dzieł sztuki starożytnego Egiptu. Przedstaw je w formie plakatu, portfolio lub infografiki.
2. Dobierzcie się w pary. Wykonajcie makietę Stonehenge lub Doliny Królów w Gizie pod Kairem. Posłużcie się dokładnymi planami obu miejsc. Jeśli chcecie stworzyć makietę Stonehenge, wykorzystajcie podkład ze styropianu, gąbkę florystyczną i wykałaczki. Makietę piramid w Dolinie Królów zróbcie z kartonu.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 45–46 Sztuka prehistoryczna pełniła funkcję magiczno-religijną, a sztuka starożytnego Egiptu – funkcję kultową oraz propagandową.
- s. 46 W kanonie sztuki starożytnego Egiptu znalazły się: wierzenia, podział społeczeństwa, codzienne życie.

2. Konteksty sztuki starożytnej

Na tej lekcji:

- poznasz konteksty powstawania oraz cechy charakterystyczne dzieł sztuki starożytnej Grecji i starożytnego Rzymu;
- dowiesz się, jakie motywy mitologiczne wykorzystywano w ikonografii;
- przeanalizujesz dzieła sztuki.

Kultura starożytnej Grecji, która pojawiła się około 3000 lat temu na południu Europy, miała niezwykle istotne znaczenie dla rozwoju cywilizacji. Grecy stworzyli założenia urbanistyczne miast, rozwinęli architekturę, rzeźbę, zdobili ceramiczne naczynia, tworząc malarstwo wazowe. Na sztukę starożytnych Greków miała wpływ religia oraz filozofia poszukująca odpowiedzi na najważniejsze pytania dotyczące człowieka i świata. Grecy wierzyli w wielu bogów (**politeizm**), którym nadawali ludzkie cechy (**antropomorfizm**). Tworzyli opowieści o życiu i przygodach nieśmiertelnych i wiecznie młodych bogów mieszkających na górze Olimp. **Mitologia**, czyli opowieści o bogach z imponującą ilością postaci oraz legend, stała się inspiracją i natchnieniem dla artystów oraz twórców europejskich zarówno w starożytności, jak i w kolejnych stuleciach. Osiągnięcia kultury greckiej są obecne w sztuce do dziś. Greccy filozofowie w swoich rozważaniach na temat piękna stworzyli idee sztuki nawiązującej do natury, której cechą dominującą jest harmonia, doskonałe kształty, proporcje i równowaga. **Estetyka**, czyli nauka o pięknie, jest jednym z działów filozofii.

Starożytna zabudowa wzgórza Akropol w Atenach, Grecja, V w. p.n.e.

Styl czarnofigurowy.

Styl czerwonofigurowy.

Greckie malarstwo zachowało się m.in. na ceramicznych naczyniach – wazach. Ozdabiano je scenami z mitologii oraz życia codziennego.

Rzeźba będąca realistycznym przedstawieniem ludzkiego ciała opartym na proporcjach obliczonych z matematyczną dokładnością stała się wzorcem dla artystów następnych epok. Posągi przedstawiające młodych, muskularnych bogów i sportowców stanowią największe osiągnięcie sztuki greckiej.

Myron, Dyskopol, V w. p.n.e.
Postać rzucającego dyskiem sportowca ukazana jest w pełni realistycznie, oddaje naturalny ruch.

Leochares, Artemida.
Grecka bogini łowów, zwierząt i księżyca została przedstawiona w ruchu.

Cywilizacja rzymska objęła ogromne obszary europejskich państw, które Rzymianie podbili. Kultura **starożytnego Rzymu** czerpała ze wzorców wypracowanych przez starożytnych Greków. Kolekcjonowanie greckich dzieł sztuki, kopiowanie ich i upowszechnianie sztuki antycznej w Europie, części Azji i Afryki to zasługa Rzymian.

Przykłady malarstwa antycznego odnaleziono w postaci fresków na ścianach domów w Pompejach. Przetrwały do naszych czasów, ponieważ po wybuchu wulkanu Wezuwiusz popioły przykryły miasto. Budynki oraz znajdujące się w nich malowidła zostały w ten sposób zakonserwowane na wiele setek lat.

Bogini Wenus przedstawiona na fresku na ścianie domu w Pompejach, około 63 r. n.e.

Rzymianie jako naród wojowników chętnie upamiętniali swoje militarne triumfy. Zwycięskim cesarzom stawiali pomniki, a historię bitew opowiadali na płaskorzeźbach. Materiałem rzeźbiarskim były marmur, kamień i brąz.

Kolumna cesarza Marka Aureliusza (marmur) i posąg konny tego cesarza wykonany z brązu pokrytego częściowo złotem.

Marmurowy posąg cesarza Augusta z Prima Porta. Cesarz został ukazany jako naczelnny wódz w zbroi z dekoracją przedstawiającą ważne dla dziejów Rzymu wydarzenie polityczne – odzyskanie z rąk Partów chorągwi legionowych. Amor u stóp władcy symbolizuje pochodzenie jego rodu od bogini Wenus.

Wykonany z marmuru **łuk triumfalny** znajduje się w Rzymie to łuk Tytusa. Zbudowano go dla uczczenia zdobycia Jerozolimy. Umieszczone na nim napisy i płaskorzeźby sławią zwycięzców.

Mitologiczne motywy ikonograficzne odegrały ogromną rolę w kształtowaniu sztuki europejskiej. Niezwykle barwne opowieści o greckich bogach i herosach miały swoje odpowiedniki w mitologii rzymskiej. Spopularyzowane zostały dzięki przedstawieniom tematów mitologicznych. Do najpopularniejszych należały: Amor i Psyche, Apollo i Dafne, bachanalia, Bachus i Ariadna, Amazonki, Jazon i Medea, Leda z łabędziem, Narcyz, Orfeusz i Eurydyka, Perseusz i Andromeda, porwanie Ganimedesa, Prometeusz, sąd Parysa, Wenus. Bogów przedstawiano z atrybutami, czyli z symbolicznymi przedmiotami, dzięki którym ich identyfikowano.

Venus z Milo, ok. 130–100 r. p.n.e.

Skopas, Apollo Pothos.

Zeus / rzymski Jowisz – najważniejszy bóg przedstawiany jako mężczyzna w sile wieku z atrybutami w postaci orła i błyskawic – symbolu panowania nad niebem.

Hera / Junona była żoną Zeusa / Jowisza. Wyobrażano ją sobie z diademem gwiazd na głowie, w towarzystwie pawi, czym podkreślano jej próżny charakter.

Afrodyta / Wenus – bogini miłości i piękna. Przedstawiano ją w leniwej pozie z atrybutami w postaci róży i mirtu oraz rydwanu zaprzęzonego w gołębie. U jej boku mógł znajdować się Eros (Amor, Kupidyn) symbolizujący miłość i płodność.

Posejdon / Neptun – bóg mórz, żeglarzy. Jego atrybut to trójząb. Posejdonowi towarzyszyły nimfy morskie.

Demeter / Ceres – bóstwo płodności i urodzaju przedstawiane z kłosami zboża i sierpem.

Ares / Mars – bóg wojny symbolizujący okrucieństwo i zniszczenie. Ukazywano go z bronią, w hełmie i pancerzu. Miłość Afrodyty i Aresa była częstym tematem poruszonym w dziełach sztuki.

Hermes / Merkury – patron podróży i złodziei, posłaniec bogów. Symbolami jego szybkości były kapelusz i sandały ze skrzydłami. Do jego atrybutów należała także uskrzydłona laska, wokół której owijały się dwa węże.

Atena / Minerwa – bogini mądrości z symbolem w postaci sowy.

Artemida / Diana – bogini księżyca i łowów nosiła sierp księżyca we włosach. Przedstawiano ją z jeleniami.

Apollo – bóg piękna, muzyki i słońca. Jego atrybut to lira.

Eros / Amor – młodzieńczy bóg miłości przedstawiany z łukiem i strzałą rozbudzającymi namiętną miłość.

Dionizos / Bakchus – bóg wina i urodzaju. Jego atrybutem była laska opleciona liśćmi winorośli.

Dafne – nimfa, która została zamieniona w drzewko laurowe, gdy uciekała przed pożądaniem Apolla.

Herakles / Herkules – heros, siłacz odziany w skórę lwa, którego atrybutem jest maczuga.

ZOOM NA DZIEŁO SZTUKI

Grupa Laokoona, między II w. p.n.e. a I w. n.e., rzeźba wykonana z marmuru.

O zaprezentowanej rzeźbie można powiedzieć, że jest figuralna, grupowa. Przedstawia mitologiczną scenę rodzajową. Dynamiczna kompozycja ukazuje ciała trzech proporcjonalnie zbudowanych mężczyzn. Faktura rzeźby oddaje różnice pomiędzy gładkością muskularnych ciał postaci, a strukturą ich włosów i materiału.

Dzieło dotyczy mitu o Laokoonie. W centralnej części jest ukazany Laokoon – kapłan Apollina walczący ze śmiertelnym uciskiem węży zesłanych na niego przez bogów. Po jego prawej stronie znajduje się jeden z jego synów – już umierający. Drugi syn, po lewej stronie ojca, toczy walkę z wężami. Mimika twarzy Laokoona wyraża nadludzki wysiłek i przerażenie.

Niezwykła ekspresja rzeźby znakomicie oddaje dramatyzm przedstawionej sceny.

Ważne słowa i pojęcia

politeizm antropomorfizm mitologia estetyka kontrapost

Sprawdź się!

1. Wskaż konteksty powstawania sztuki starożytnych Greków i Rzymian.
2. W dostępnych źródłach poszukaj informacji na temat greckiego teatru i omów jego wygląd.
3. Wskaż, w jaki sposób Rzymianie upamiętniali militarne zwycięstwa.

INSTART

Sylwetki bogini i sportowca zostały przedstawione w **kontrapoście**. W tym sposobie ustawienia postaci cały ciężar ciała opiera się na jednej nodze, podczas gdy druga jest ugięta i lekko wspiera się na ziemi.

Poliklet we wszystkich swoich posągach stosował **kanon**. Głowa stanowiła $\frac{1}{8}$ wysokości mężczyzny, stopa – $\frac{1}{6}$, a dłoń – $\frac{1}{10}$.

Poliklet, Doryforos (Włócznik).

Praksytyles, Afrodyta z Knidos, 360 r. p.n.e.

ĆWICZENIA

1. Wykonaj w zeszycie opis i analizę dzieł rzeźbiarskich, porównując posąg cesarza Augusta z Prima Porta z posągiem Doryforosa autorstwa Polikleta.
2. Stwórz planszę formatu A1 (arkusz brystolu) lub prezentację multimedialną. Wypisz imiona bogów i herosów greckich lub rzymskich i narysuj bądź wklej wizerunki tych postaci wraz z charakterystycznymi dla nich atrybutami.
3. Obejrzyj ilustracje łuków triumfalnych znajdujących się w wielkich miastach europejskich. Zaprojektuj budowlę w formie łuku triumfalnego upamiętniającego ważne wydarzenie w twoim życiu. Wykonaj projekt w formie rysunku dowolnie wybranymi narzędziami.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 49 Jednym z najważniejszych elementów dziedzictwa antyku jest mitologia i filozofia, która stanowiła inspirację dla sztuki przez wiele późniejszych wieków.
- s. 50 Cywilizacja Rzymska czerpała ze wzorów Greków i uposzechniała sztukę antyczną w Europie.
- s. 51 Starożytni artyści stworzyli i udoskonalili rzeźbiarskie realizacje.

3. Konteksty sztuki średniowiecznej

Na tej lekcji:

- poznasz konteksty oraz cechy charakterystyczne dzieł sztuki średniowiecznej;
- dowiesz się, jakie chrześcijańskie motywy ikonograficzne pojawiały się w dziełach sztuki;
- przeanalizujesz dzieła sztuki.

Średniowieczem określa się epokę, która trwała niemal 1000 lat – od około VI wieku do około XV wieku. W tym czasie tworzyły się państwa europejskie, a rozprzestrzeniająca się w Europie religia chrześcijańska propagowała nowe ideały. Zgodnie z jej założeniami życie doczesne mniej liczyło się niż życie wieczne. Sztuka stała się wyrazem uczuć religijnych, a kultura średniowieczna była kulturą religijną. W sztuce chrześcijańskiej powstały charakterystyczne dla niej motywy ikonograficzne, które – podobnie jak te wywodzące się z mitologii – zdominowały europejską twórczość kolejnych epok. Antyczne idee w większości zostały odrzucone, gdyż pozostawały w sprzeczności z nauką głoszoną przez umacniającą się nową religię. Średniowiecze wykształciło dwa style – **romanizm** i **gotyk**.

Chrystus Pantokrator, fresk z kościoła w Tahull, Hiszpania, XII wiek.

Malowidła ścienne zdobiące Kościoły przedstawiały historię chrześcijaństwa zapisaną w księgach Starego i Nowego Testamentu. Postaci obwodzono linią konturową i wypełniano intensywnymi barwami: czerwienią, zielenią, żółcieniami, błękitami. Ważną rolę odgrywało złoto. Nie stosowano światłocienia. Postacie nie stanowiły wzoru piękna cielesnego, ale były symbolami duchowości. Podobny sposób malowania stosowano, tworząc ilustracje, zwane iluminacjami, w księgach – ewangeliarzach, psalterzach, kodeksach.

Sztuka romańska przekazywała prawdy wiary chrześcijańskiej. Była na wskroś religijna. Pełniła funkcję edukacyjną, ponieważ pouczała ludzi, jak żyć na ziemi, aby zyskać życie wieczne u boku wspaniałego i potężnego stwórcy. Edukacyjną funkcję sztuki romańskiej określono jako *Biblia ubogich*. Większość ludzi w średniowieczu nie umiała czytać i pisać, dlatego jedynie przez oglądanie dzieł sztuki – malowideł, rzeźb, płaskorzeźb – mogli poznać treść Biblii, czyli najważniejszego dla chrześcijan źródła wiedzy o ich religii. Zaczęły powstawać kościoły i klasztory, które zdominowały architekturę romanizmu.

Madonna z Kruźlowej, ok. 1410, jest przykładem przedstawienia tematu Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Rzeźbę wykonano z drewna, które następnie pomalowano.

Portal kościoła świętego Trofima w Arles we Francji. Portal, czyli główne wejście do kościoła, był zdobiony płaskorzeźbami o tematyce religijnej. Obowiązywało tu tzw. prawo ram, czyli podporządkowanie kompozycji rzeźbionej sceny kształtowi płaszczyzny, w której ją umieszczono.

Rogier van der Weyden, Sąd Ostateczny, 1448–1451.

Obraz ołtarzowy składa się z obrazu środkowego oraz dwóch par skrzydeł ruchomych, zamykanych. Namalowany jest na desce dębowej techniką olejną. W gotyku oprócz fresków i iluminacji w księgach występowało malarstwo tablicowe, czyli obrazy malowane na desce. Scena sądu ostatecznego to ważny temat w ikonografii chrześcijańskiej. Postacie pokazywane na obrazach i w rzeźbach gotyckich przedstawiano bardziej realistycznie aniżeli w dziełach romańskich, choć widać tu wciąż pewne deformacje sylwetki.

Styl **gotycki** zaczął kształtować się w XII wieku. Rozwój społeczeństwa, a z nim rozwój handlu i miast, spowodował większe zainteresowanie architekturą świecką. Powstawały ratusze, hale targowe, kamienice mieszkalne. Kształtowała się również kultura dworska. Świeckie budowle to zamki obronne.

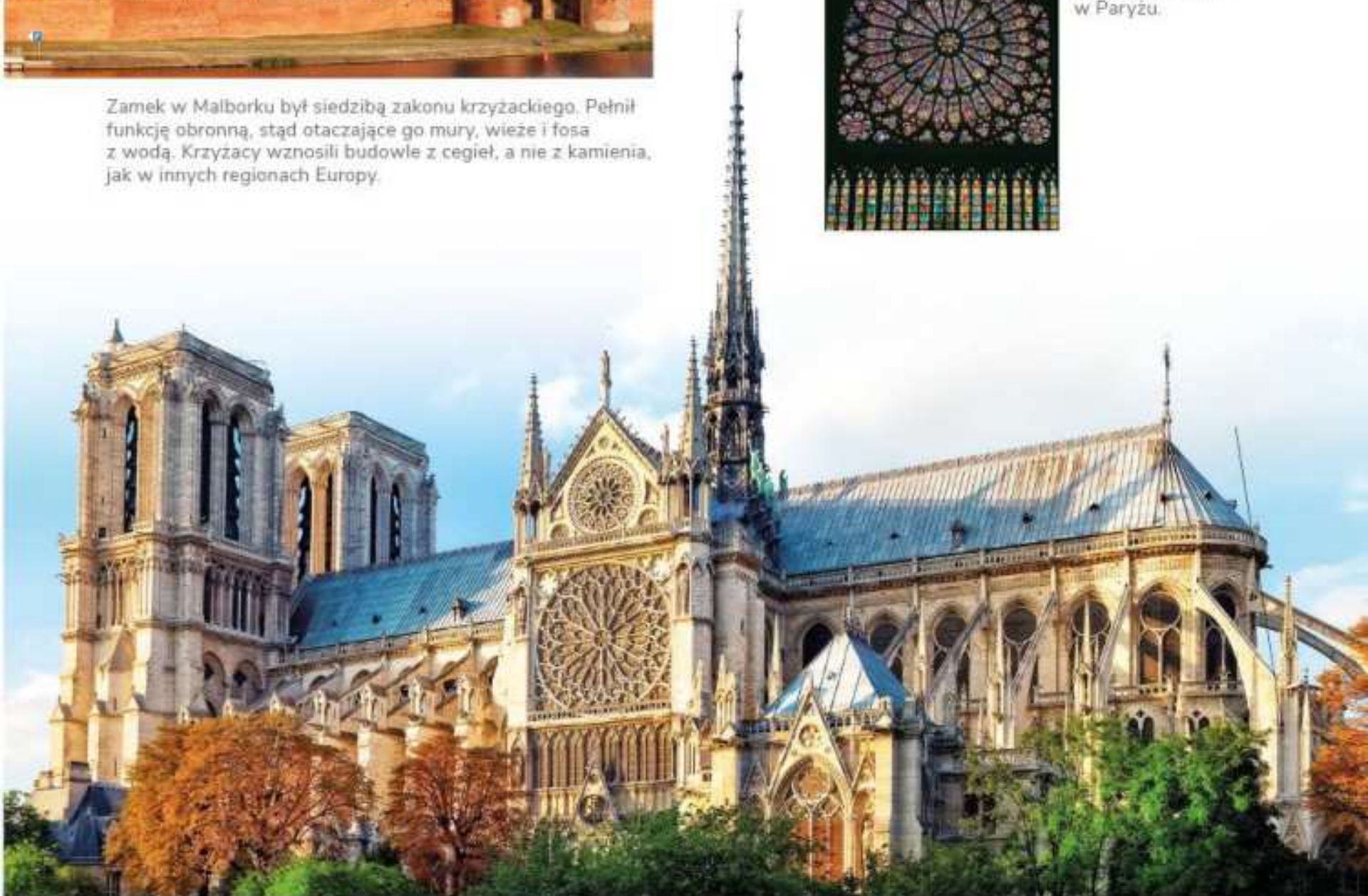
Kościół w Tumie pod Łęczycą, XII w.

Zamek w Malborku był siedzibą zakonu krzyżackiego. Pełnił funkcję obronną, stąd otaczające go mury, wieże i fosa z wodą. Krzyżacy wznosili budowle z cegieł, a nie z kamienia, jak w innych regionach Europy.

Witraż z katedry Notre Dame (czytaj: notr dam) w Paryżu.

Katedra Notre Dame w Paryżu, Francja.

Chrześcijańskie motywy i symbole ikonograficzne dominowały w sztuce europejskiej przez długi czas. Ważne dla chrześcijan wydarzenia i postaci opisane w Biblii stały się głównymi tematami w sztuce. Przedstawianym osobom przydawano atrybuty lub umieszczano je w adekwatnym otoczeniu, pozwalającym na identyfikację postaci. Skomplikowanej symboliki wizerunków chrześcijańskich nie można odczytać bez znajomości podstawowych motywów ikonograficznych.

Trójca Święta – tworzą ją Bóg Ojciec, Syn Boży i Duch Święty; była ukazywana w postaci trzech osób lub symbolicznie jako trójkąt. Oko w trójkącie oznaczało Boga Ojca, greckie litery IHC lub IHS odpowiadały Synowi Bożemu, a biała gołębica lub płomień wskazywała na Ducha Świętego.

Narodziny i ukrzyżowanie Jezusa – sceny z życia Jezusa były jednymi z najczęściej pojawiających się tematów w sztuce chrześcijańskiej, np. narodziny Jezusa w Betlejem czy ukrzyżowanie na Golgocie. Przedstawieniom tych scen towarzyszyły wypracowane przez kościół symbole: gwiazda betlejemka, mędrcy – Trzej Królowie, napis INRI – Jezus z Nazaretu Król Żydowski, narzędzia męki Jezusa: włócznia, gwoździe. Królujący zmartwychwstały Chrystus jest nazywany Chrystusem Pantokratozem.

Najświętsza Maria Panna – chrześcijanie otaczają ją czcią jako matkę Jezusa Chrystusa. Sytuacje z jej życia są częstymi motywami w sztuce, np. jest obecna w wyobrażeniach narodzenia i ukrzyżowania Jezusa, a także w scenach zwiastowania, ofiarowania w świątyni, zaśnięcia (śmierci), wniebowzięcia, koronacji. Najbardziej znane są przedstawienia Maryi z Dzieciątkiem oraz pieta, czyli wizerunek Matki Boskiej z martwym ciałem Chrystusa na kolanach. W Sacra Conversazione (świętej rozmowie) Maryja zajmuje centralne miejsce, a po jej bokach znajdują się symetrycznie ustawieni święci. Biała lilia widoczna w zwiastowaniu symbolizuje czystość i niewinność.

Apostołowie – uczniowie Jezusa towarzyszą mu w scenach pokazujących ostatnią wieczerzę i ukrzyżowanie; byli ukazywani także samodzielnie, każdy z odpowiednim atrybutem.

Czterej ewangelisci – **Mateusz, Marek, Jan, Łukasz** – mieli opracowaną skomplikowaną symbolikę. Przypisano im postacie z Księgi Ezechiela: Mateuszowi – anioła, Markowi – lwa ze skrzydłami, Janowi – orła, Łukaszowi – woła ze skrzydłami. Wszystkich ewangelistów symbolicznie przedstawiano na tetramorfach.

Święci: Jan Chrzciciel przedstawiany był jako starzec z brodą i długimi włosami, odziany w skórę, z krzyżem, na którym się wspiera, i barankiem. **Maria Magdalena** – uważana w Kościele katolickim za nawróconą grzesznicę – ukazywana była z długimi włosami, w czerwonym płaszczu i z alabastrowym naczyniem. **Świętego Jerzego** przedstawiano podczas walki ze smokiem, z krzyżem na pancerzu. Atrybutem **Świętej Barbary** była wieża, a **Świętej Katarzyny** – koło.

Sąd ostateczny to scena, której towarzyszą znaki na niebie i ziemi oraz kataklizmy. Przedstawiano go jako moment ponownego przyjścia na świat Jezusa Chrystusa, który sędził ludzkie uczynki.

Anioły jako dobre i piękne uskrzydłone postaci są częstym motywem w sztuce chrześcijańskiej. Podobnymi postaciami są **cherubini**.

W średniowiecznych dziełach sztuki osoby nauczające pokazywano z palcem wskazującym ku górze, władców – ze skrzyżowanymi nogami, a świętych – ze złotym nimbem wokół głowy.

W sztuce religijnej również kolorom przypisano określoną symbolikę: zieleń oznaczała młodość, odrodzenie, życie i nadzieję, żółcień i złoto – chwałę, biel – boskość i niewinność, czerwień – życie, miłość, ale także męczeństwo, kolor niebieski – wiarę i życie duchowe, orędownictwo.

ZOOM NA DZIEŁO SZTUKI

Wit Stwos, ołtarz Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny w kościele Mariackim w Krakowie, 1477–1489.
Ołtarz jest wykonany z drewna, polichromowany i złożony.

Dzieło Wita Stwosza ma skrzydła wypełnione rzeźbami – ruchome wewnętrzne i nieruchome zewnętrzne. Taki układ nazywa się poliptykiem (słowo „poli” oznacza „wiele”). Jego wątki ikonograficzne zostały poświęcone Matce Boskiej. Centralna scena przedstawia zaśnięcie (śmierć) Marii, ukazane w niej rzeźby są pełnoplastyczne. Grupa apostołów otacza klęczącą i słabnącą Marię. Ponad tą grupą znajduje się scena wniebowzięcia, czyli spotkanie Marii z Chrystusem. Kompozycja jest otoczona łukiem, na którym artysta umieścił figury krakowskich mieszczan – fundatorów dzieła. Rysy kupców i rzemieślników zostały nadane poszczególnym postaciom umiejscowionym na ołtarzu.

Twarze są wyrzeźbione przez artystę realistycznie, a szaty układają się w fantazyjne fałdy wywołujące efekt ruchu. Postaci z Biblii noszą szaty wzorowane na antycznych tunikach, a pozostałe – stroje współczesne artyście. Otwarte skrzydła ołtarza zawierają sześć płaskorzeźbionych i polichromowanych scen: zwiastowanie, narodziny Jezusa, przybycie mędrców ze Wschodu, zmartwychwstanie Jezusa, wniebowstąpienie Jezusa, zesłanie Ducha Świętego. Poszczególne sceny tworzą wielobarwne, zamknięte kompozycje. Ołtarz jest arcydziełem sztuki rzeźbiarskiej okresu późnego gotyku.

Ważne słowa i pojęcia

Biblia ubogich iluminacje portal poliptyk

Sprawdź się!

1. Omów konteksty powstawania sztuki średniowiecznej.
2. Wskaż najczęstsze motywy ikonograficzne sztuki chrześcijańskiej.
3. Wskaż chrześcijańskie motywy i symbole ikonograficzne w dziele Rogiera van der Weydena *Sąd Ostateczny*.

INSTART

Drzwi Gnieźnieńskie wykonane z brązu prowadzą do kruchty Bazyliki Gnieźnieńskiej. Są przykładem romańskiej sztuki odlewniczej z XII w. Przedstawiono na nich życie św. Wojciecha.

ĆWICZENIA

1. Przeanalizuj dzieło rzeźbiarskie *Madonna z Krużlowej*.
2. Przedstaw na arkuszu brystolu lub w formie prezentacji multimedialnej, infografiki najważniejsze motywy i symbole ikonografii chrześcijańskiej.
3. Obejrzyj w albumach z reprodukcjami oraz w internecie przykłady iluminatorstwa. Zwróć uwagę na inicjały. Inspirując się średniowiecznymi inicjałami, zaprojektuj własny. Ćwiczenie możesz wykonać cienkopisami na papierze lub za pomocą graficznego programu komputerowego.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 55 Sztuka średniowieczna była powiązana z religią chrześcijańską, z której czerpała motywy.
- s. 55–57 Podstawowe style sztuki średniowiecznej to romanizm i gotyk.
- s. 58 Średniowieczna ikonografia odeszła od antycznych wzorców piękna, tworząc własną estetykę i zbiór motywów.

4. Konteksty sztuki nowożytnej

Na tej lekcji:

- poznasz konteksty powstawania oraz cechy charakterystyczne dzieł sztuki odrodzenia;
- dowiesz się, co wpłynęło na charakter sztuki barokowej;
- scharakteryzujesz wydarzenia stanowiące kontekst dla sztuki oświecenia;
- wymienisz inspiracje dzieł w okresie romantyzmu;
- przeanalizujesz dzieło sztuki.

Po niemal tysiącu lat ideały średniowiecza zaczęły się zmieniać. Naukowe wyjaśnienie zjawisk natury, wielkie odkrycia geograficzne i sztuka drukarska wpłynęły na rozwój nauki w XV i XVI wieku. Wynalezienie druku przyczyniło się także do szybszej wymiany nowych idei, które podkreślały godność osoby ludzkiej i wartość jej ziemskiego życia. Nazwa **renesans**, pochodząca z języka włoskiego i francuskiego, oznacza **odrodzenie**. Ta epoka obejmuje okres w dziejach kultury europejskiej trwający od końca XIV do końca XVI wieku. Był to czas odrodzenia się starożytności. Zaczęto dogłębnie studiować antyczną kulturę, architekturę, literaturę, filozofię, starożytne kanony piękna. Jednym z głównych prądów filozoficznych epoki był **humanizm**, czyli skupienie uwagi na człowieku, jego życiu i dokonaniach. Renesans to epoka **antropocentryczna**, czyli stawiająca człowieka w centrum zainteresowań. Humanisci kierowali się słowami: *Człowiekiem jestem i nic, co ludzkie, nie jest mi obce*. Renesans rozpoczął się we Włoszech, gdzie istniała tradycja antyczna, i stamtąd idee odrodzenia promieniowały na inne kraje europejskie.

Michał Anioł Buonarroti, Pieta watykańska, 1498–1500, rzeźba z marmuru. Pieta – popularny temat w ikonografii chrześcijańskiej – wykonana przez Michała Anioła jest jednym z najbardziej znanych rzeźbiarskich dzieł epoki odrodzenia.

Rafaël Santi, Madonna ze szczygłem, 1506, olej na płótnie. Włoskie odrodzenie upodobało sobie temat pięknej Madonny.

Charakter **sztuki barokowej** odzwierciedlał wydarzenia historyczne w XVII-wiecznej Europie. Konsekwencją reformacji zapoczątkowanej przez Marcina Lutra były wojny religijne toczone w państwach europejskich. W wyniku tych wydarzeń narodził się protestantyzm. Kościół katolicki, aby zapobiec szerzeniu się nowej religii, postawił nowe cele i zadania, które dotyczyły także sztuki. Pełna przepychu sztuka barokowa miała olśniewać wiernych, przypominać o wspaniałości Boga.

Rzeźbę barokową charakteryzuje ruch. Dynamizm osiągnano dzięki kierunkom skośnym, diagonalnym i spiralnej formie. Często tworzone rzeźby wielopostaciowe. Rzeźba *Dawid* przedstawia biblijnego bohatera – pasterza. Dawid przeciwstawił się olbrzymowi Goliatowi i musiał stoczyć z nim walkę. Pokazana scena to chwila przed rzutem kamieniem, dzięki któremu bohater zwyciężył olbrzyma. Twarz mężczyzny i każdy mięsień jego ciała wyrażają ruch postaci. Dynamiczna rzeźba jest wiernym studium anatomii. Zastosowanie zróżnicowanych faktur pozwoliło na pokazanie towarzyszących Dawidowi przedmiotów.

Giovanni Lorenzo Bernini, *Dawid*, 1623, marmur.

Malarstwo barokowe podejmowało nie tylko tematy religijne, ale też przedstawiało wątki mitologiczne, martwą naturę, portrety, pejzaże i sceny rodzajowe. Przedstawienia malarskie są pełne ruchu, dynamiki, teatralnych gestów. Ważną rolę odgrywały w nich kolor i światło. Dzieła charakteryzują się intensywnymi barwami wydobytymi z półmroku przez światło oraz kontrastem waloru.

Rembrandt van Rijn, *Powrót syna marnotrawnego*, 1668, olej na płótnie. Artysta był mistrzem światłocienia – stosował go w sobie właściwy sposób. Na jego obrazach panuje mrok, z którego wyłaniają się postacie oraz jasne promienie.

Peter Paul Rubens, *Porwanie córek Leukippa*, lata 20. XVII w., olej na płótnie. Obraz o tematyce mitologicznej prezentuje cechy charakterystyczne dla malarstwa baroku – dynamikę, nasycone kolory i scenę pełną ekspresji. Tytuł wyraża dokładnie treść dzieła: przedstawia ono mitologiczne porwanie dwóch córek Leukipposa.

W XVIII wieku filozofię zdominowały teorie i poglądy głoszące, że ludzki rozum jest jedynym źródłem poznania świata. To przekonanie nazwano **racjonalizmem**, a epokę – **oświeceniem**. Wiara w rozum, krytyczne myślenie, postęp naukowy i cywilizacyjny oraz wydarzenia historyczne, jak Wielka Rewolucja Francuska, a wraz z nią idea społeczeństwa obywatelskiego, stanowiły konteksty dla kształtowania się kultury i sztuki. Wzorem dla artystów ponownie stała się sztuka starożytnych Greków i Rzymian. Styl ukształtowany w oświeceniu nazwano **klasycyzmem**. *Classicus* to z języka łacińskiego *doskonałość, wzór*. Artyści tej epoki byli ludźmi wykształconymi, którzy sprzedawali swoje dzieła tworzone na zamówienie zamożnych mieszczan, burżuazji i rządzących.

Rzeźba klasycystyczna czerpie z dorobku starożytnych, nawiązując do tematyki mitologicznej w przedstawieniach. Ukazanie idealnych proporcji ciała, spokój, statyczna forma, ale również staranność w oddaniu tkanin to cechy najwybitniejszych rzeźb starożytnych rzeźbiarzy, które naśladowano w XVIII w.

Antonio Canova (czytaj: kanowa), Paulina Borghese jako Wenus (czytaj: borgese), 1808, rzeźba z marmuru. Realistyczny portret powstał pod wpływem inspiracji przedstawieniami bogini Wenus z mitologii antycznej. Zgodnie z ikonografią jabłko trzymane w dłoni symbolizuje Wenus Zwycięską z mitu o sądzie Parysa.

Temat obrazu *Przysięga Horacjuszy* został zaczerpnięty z historii starożytnego Rzymu. Ukazuje braci, którzy przysięgli walczyć za ojczyznę, nawet za cenę własnego życia. Dzieło ma kompozycję zamkniętą. Można na nim wyróżnić trzy części wydzielone pionowo przez znajdujące się w tle trzy łuki arkadowe. W lewej części stoją obok siebie w wyroku trzej młodzi uzbrojeni mężczyźni – bracia. Wszyscy wyciągają po jednej ręce w stronę starszego od nich mężczyzny, będącego ich ojcem, stojącego w centrum obrazu. Człowiek ten w wyciągniętych rękach trzyma trzy miecze. Grupę w prawej części obrazu tworzą pogrążone w smutku kobiety i dzieci. Wszystkie postacie ubrane są w stroje wzorowane na ubraniach noszonych w starożytnym Rzymie. Centralnym punktem obrazu jest miejsce, w którym stykają się wyciągnięte dłonie mężczyzn i miecze.

Do oddania iluzji przestrzeni została wykorzystana perspektywa linearna. Podstawę dzieła stanowi bardzo dokładny rysunek, dzięki któremu malarstwo jest niezwykle realistyczne. Kolorystykę obrazu można określić jako intensywną, utrzymaną w barwach ciepłych z akcentami błękitów i bieli. Czerwone okrycie mężczyzny stojącego pośrodku obrazu skupia wzrok. Na szatach postaci widoczne są liczne kontrasty światłocieniowe i walarowe.

Jacques-Louis David, *Przysięga Horacjuszy*, 1784, olej na płótnie.

W XIX wieku Europa przechodziła przełomowe zmiany, które miały wpływ także na sztukę. Był to okres dynamicznego rozwoju przemysłu, osiągnięć technicznych oraz czas nowych idei i zjawisk społecznych. Coraz mocniej reagowano na niesprawiedliwość społeczną. Przeszłością stały się trwające przez setki lat style w sztuce, obejmujące architekturę, rzeźbę, malarstwo. W XIX wieku pojawiały się nowe kierunki w sztuce, uzupełniały się i wzajemnie inspirowały.

Eugène Delacroix (czytaj: eużen delakrua), *Wolność wiodąca lud na barykady*, 1830, olej na płótnie. Inspiracją do powstania obrazu była rewolucja lipcowa 1830 r. w Paryżu. Kobieta wznosząca flagę Francji jest symbolem wolności.

Romantyzm (ok. 1790 do ok. 1840) najpełniej rozwijał się w malarstwie. Inspiracją dla sztuki były teorie głoszące indywidualność jednostki oraz równość i wolność jako najważniejsze prawa człowieka. Artyści dokumentowali współczesne im wydarzenia – walki narodów o wolność, społeczne rewolucje. Zaangażowane dzieła budziły patriotyzm, przypominały o ważnych wydarzeniach i tradycjach narodowych. Inspiracje malarzy tego kierunku miały także konteksty literackie, a wśród nich legendy i baśnie ludowe. Bohater romantyczny był przedstawiany jako buntownik lub samotny marzyciel na tle baśniowej, tajemniczej przyrody. Odwoływali się oni w swojej twórczości do wyobraźni i uczuć. Obrazy mają najczęściej dynamiczną kompozycję, a głównym środkiem wyrazu są nasycone barwy. Istotną rolę odgrywają także kontrasty światła i cienia.

Jan Matejko, *Uchwalenie Konstytucji 3 maja 1791*, 1891, olej na płótnie. Obraz powstał z okazji setnej rocznicy uchwalenia konstytucji. W centrum malowidła artysta przedstawił postać marszałka Sejmu Wielkiego Stanisława Małachowskiego, który unosi tekst pierwszej w Europie konstytucji uchwalonej przez Sejm Czteroletni.

Polskie **malarstwo historyczne** w XIX wieku odgrywało bardzo istotną rolę. Budziło patriotyzm, przypominając o ważnych dla Polaków wydarzeniach, miało również funkcję dydaktyczną. Artyści chcieli pokazywać wybitnych Polaków i wielkie momenty w historii ojczyzny, aby podtrzymać nadzieję rodaków na odzyskanie niepodległości, kultywować tradycje, chronić kulturę. Najwybitniejszym przedstawicielem malarstwa historycznego był Jan Matejko.

Realizm w sztuce to sposób przedstawiania naśladowujący rzeczywistość. Realistyczne odtwarzanie natury było obecne już w dziełach starożytnych. Jako kierunek artystyczny w malarstwie realizm pojawił się drugiej połowie XIX wieku. Do jego najważniejszych cech można zaliczyć ilustrowanie życia prostych ludzi, ich związków z naturą, ciężkiej pracy, poprzez wierne odtwarzanie rzeczywistości.

Gustave Courbet (czytaj: gistaw kurbet), *Kamieniarze*, 1849, olej na płótnie. Obraz to scena rodzajowa przedstawiająca dwóch mężczyzn pracujących przy kruszeniu kamieni. Kompozycja obrazu jest zamknięta, a kolorystyka – stonowana. Dominują ciepłe odcienie brązu i beżu, z delikatnymi akcentami błękitów.

ZOOM NA DZIEŁO SZTUKI

Sandro Botticelli (czytaj: boticzelli), *Narodziny Wenus*, pomiędzy 1482 a 1485, tempera na płótnie.

Obraz to scena rodzajowa o tematyce mitologicznej przedstawiająca narodziny bogini Wenus z morskiej piany. Centralne miejsce zajmuje naga, długowłosa bogini, stojąca w muszli unoszonej przez fale. Po prawej części obrazu znajduje się jedna z bogiń pór roku – Hora – jest opleciona girlandą z róż w pasie i wieńcem laurowym wokół szyi. Obydwie rośliny symbolizują Wenus. Hora próbuje okryć nagą boginię czerwoną, wzorzystą tkaniną. Za Horą widać fragment lasu. W lewej części obrazu znajdują się splecione ze sobą postaci kobiety i mężczyzny – to grecki bóg wiatru Zefir, który podmuchem kieruje ku brzegowi muszlę z Wenus, oraz nimfa Chloris – bogini kwiatów. W tle można zauważyć wirujące róże rozsypywane przez boginię kwiatów oraz linię horyzontu.

Zamknięta kompozycja jest namalowana w szerokiej gamie barw. Malarz zastosował jasną tonację barw i równomierne, łagodnie rozproszone światło, z lekko zaznaczonym walorem i światłocieniem. Delikatne cienie służą do zarysowania kształtów ciała ludzkiego i tkanin, sugerują, że światło pada z prawej strony. Akcja obrazu rozgrywa się na pierwszym planie. Artysta zastosował perspektywę kulisową. Przestrzeń oddaje także widoczna w tle linia horyzontu. Nastrój obrazu jest pogodny, tchnie spokojem.

Ważne słowa i pojęcia

humanizm antropocentryzm klasycyzm racjonalizm oświeceniowy

Sprawdź się!

1. Omów konteksty powstania sztuki renesansowej.
2. Omów konteksty kształtowania się sztuki barokowej i klasycystycznej.
3. Wymień kierunki w sztuce XIX wieku. Opisz konteksty każdego z nich.

INSTART

Portrety stanowią ważny temat w twórczości artystów renesansu. Portretowane osoby są przedstawiane przodem lub z profilu, zazwyczaj do pasa lub połowy piersi. Tłem najczęściej jest pejzaż widoczny w otwartym oknie lub tkanina. Portreciści poświęcali sporo uwagi dłoniom modela. Widoczne na portretach obok zwierzęta trzymane przez modelki mają według różnych interpretacji symboliczne znaczenie.

Leonardo da Vinci, Dama z gronostajem, 1489–1490, obraz olejny.

Rafaël Santi, Dama z jednorożcem, 1505–1506, obraz olejny na desce.

ĆWICZENIA

1. Obejrzyj w albumach i w internecie portrety z epoki odrodzenia. Stwórz fotograficzny portret lub autoportret inspirowany renesansowymi pracami. Przygotuj charakteryzację i odpowiednie tło, a następnie wykonaj fotografię.
2. Opracuj w formie prezentacji multimedialnej, infografiki lub plakatu interpretację postaci mitologicznej Wenus/Afrodyty w sztuce: malarstwie i rzeźbie. Wykorzystaj liczne reprodukcje dzieł przedstawiających Wenus znajdujące się w podręczniku. Wykonaj analizę wybranego przedstawienia Wenus.
3. Opracuj w formie prezentacji multimedialnej, infografiki lub plakatu założenia ideowe, literackie, plastyczne i muzyczne romantyzmu.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 61 Zapoczątkowany we Włoszech renesans nawiązywał w sztuce do wzorców antycznych. Charakteryzował się antropocentryzmem.
- s. 63 Klasycyzm, dominujący nurt sztuki w oświeceniu, sięgał po wzorce piękna zaczerpnięte z antyku.
- s. 64 XIX wiek w sztuce zdominowały tematy związane z rozwojem cywilizacji i przemianami społecznymi.

5. Konteksty sztuki nowoczesnej

Na tej lekcji:

- poznasz konteksty powstawania oraz cechy charakterystyczne sztuki przełomu wieków;
- określisz źródła zmian w sztuce XX wieku;
- przeanalizujesz dzieło sztuki.

Przełom XIX i XX wieku to okres burzliwych wydarzeń politycznych, nastrojów rewolucyjnych oraz przemian społecznych. Około 1860 roku pojawił się kierunek w sztuce, który nazwano **impresjonizmem**. Zapoczątkował on umowny okres w dziejach, wyznaczając początek sztuki nowoczesnej, określanej także jako **modernizm**. Artyści impresjonistycznych dzieł poruszali w nich tematy związane z otaczającą ich rzeczywistością. Przedstawiali sceny rodzajowe, czyli ludzi, tańczących, wypoczywających na łonie natury, a także pejzaże oraz miejskie widoki. Istotą impresjonizmu było światło słoneczne i barwy zmieniające się pod jego wpływem.

Claude Monet, Impresja – wschód słońca, 1872, olej na płótnie. Dzieło przedstawia port w Hawrze o poranku, powoli wyłaniający się z mgły. Kontury statków i dźwigów są zatarte. Widać, że kształty malowano szybko i niedbale. Akcent kolorystyczny stanowi pomarańczowa kula słońca.

Impresjoniści często malowali ten sam obiekt o różnej porze dnia i roku, pokazując zmiany jego wyglądu zależne od oświetlenia. Stosowali zasadę optycznego mieszania barw, czyli nakładania plamek czystych kolorów blisko siebie tak, że z pewnej odległości zlewają się w oku widza w jedną plamę barwną. Ta technika nosi nazwę **dywizjonizmu** i **puentylizmu**. Artyści zrezygnowali z barwy czarnej. Inspirowani wynalazkiem fotografii często stosowali kompozycję otwartą.

Edgar Degas, Błękitne tancerki, 1895, pastel.

Otwarta kompozycja obrazu jest zrównoważona. Płaskie plamy barw nasyconych są obwiezione czarnym konturem. Gama barwna jest szeroka, gdyż obejmuje kremowe odcienie skóry tancerek oraz żółcie i pomarańcze w tle, ale dominuje kolor niebieski. Na obrazie jest niewiele światłocienia. Nośnikiem światła jest kolor.

Kierunki w sztuce, które rozwinęły się po impresjonizmie, określono nazwą **postimpresjonizm**. Do najwybitniejszych przedstawicieli tego kierunku należał **Paul Gauguin**. Najbardziej znane prace tego artysty, przedstawiające przyrodę i kobiety, powstały na Haiti. Linia konturowa na obrazach Gauguina obwodzi uproszczone kształty namalowane w intensywnych barwach. Często poruszał w swojej twórczości problem sensu istnienia, niekiedy nadawał obrazom wieloznaczne tytuły. Kolejny wybitny przedstawiciel postimpresjonizmu to **Vincent van Gogh**. Znany jest jako artysta, który malował zdeformowane kształty w intensywnych barwach. Faktura dominującej w jego obrazach falistej linii jest bardzo wyraźna za sprawą pociągnięć pędzla. Artysta wyrażał w obrazach swoje stany uczuciowe. Z kolei **Paul Cézanne** w swoich pejzażach i martwych naturach tworzył przestrzeń za pomocą planów biegnących równolegle w głąb obrazu i zaznaczanych kolorem. Upraszczał i deformował kształty.

Vincent van Gogh, Kościół w Auvers-sur-Oise (czytaj: ołwers-sjur-laz), 1890, olej na płótnie.

Pejzaż ma kompozycję zamkniętą z elementem dominującym w postaci kościoła. Artysta zastosował perspektywę barwną oraz uproszczony i lekko zaznaczony modelunek światłocieniowy. Dzieło posiada intensywną kolorystykę, a zastosowana w nim szeroka gama barw z dominującymi barwami chłodnymi tworzy kontrasty barwne. Intensywne barwy oraz prowadzone w różnych kierunkach linie będące śladami pędzla (dukt) nadają obrazowi ekspresji.

Paul Cézanne, L'Estaque z czerwonymi dachami (czytaj: lestad), 1885, olej na płótnie.

Na obrazie kształty są spłaszczone, a morze jest namalowane jednolitą, błękitną płaszczyzną kontrastującą z pomarańczowymi budynkami. Została zastosowana perspektywa barwna (malarska), polegająca na złudzeniu, że barwy ciepłe wydają się być bliżej, a barwy zimne – dalej od obserwatora.

Paul Gauguin, Skąd przyszliśmy? Kim jesteśmy? Dokąd idziemy?, 1897-1898, olej na płótnie.

Artysta napisał, że postacie na tym obrazie rozmyślają nad pytaniami o ludzką egzystencję postawionymi w tytule dzieła.

Dzieła **secesyjne** charakteryzuje dekoracyjność. Kontury prowadzone giętą linią są wypełnione plamami pastelowych barw, z minimalnym modelunkiem światłocieniowym. Inspirację dla artystów stanowiły mity, legendy, sztuka japońska i średniowieczna.

Gustav Klimt (czytaj: gustaw). *Judyta z głową Holofernesa*, 1901, olej na płótnie. Temat z biblijnej ikonografii został namalowany z zachowaniem elementów stylu secesyjnego. Judyta została pokazana jako kobieta-uwodzicielka, otoczona bogatą ornamentyką z motywami roślinnymi.

Jacek Malczewski, *Śmierć*, 1902, olej na płótnie. Na obrazie tytułowa śmierć jest przedstawiona jako kobieta z kosą. Dzieła artysty przedstawiające polskie krajobrazy, wiejskie chaty i dworki wypełniają fantastyczne, symboliczne postaci, często z mitologii.

Tendencje i trendy w sztuce XX wieku odrzucają tradycje i dotychczasowe style. Kreują własny świat, nienaśladowy rzeczywistości, szukający odrębnego języka wyrazu. Określa się je jako **awangardę** (franc. *avant-garde*, czytaj: awangard – straż przednia). Twórcy awangardy odrzucali dorobek kulturowy i poszukiwali nowych, oryginalnych rozwiązań artystycznych w zakresie struktury wizualnej dzieła, materiałów i techniki wykonania. Zamiast przedstawiać treści religijne, mitologiczne, wydarzenia historyczne, tak jak to czyniono dotychczas, sięgali po inspiracje sztuką innych kultur i sztuką ludową, a zwłaszcza zwrócili się do własnych przeżyć i emocji.

Początek XX wieku to okres gwałtownego postępu cywilizacyjnego, industrializacji, nowoczesności, ale jednocześnie wyobcowania człowieka. I wojna światowa wraz z towarzyszącą jej przemocą na wielką skalę położyła kres wierze w dotychczasowy system wartości. Rozczarowani artyści nie angażowali się społecznie – poszukiwali nowego spojrzenia na sztukę poprzez własną psychikę. Nowo powstające dzieła sztuki zaskakiwały i szokowały. Odzwierciedlały osobiste postrzeganie świata przez autora. To indywidualne podejście do tworzenia, intensywne odczuwanie, własne emocje, marzenia, fantazje do dziś pozostają jednym z podstawowych założeń sztuki nowoczesnej.

Ernst Ludwig Kirchner, *Autoportret jako żołnierz*, 1915, olej na płótnie.

Maurice Vlaminck, *Czerwone drzewa*, 1906, olej na płótnie.

Giacomo Balla, *Dynamizm psa na smyczy*, 1912, olej na płótnie.

Dadaizm to nurt, który zmienił sztukę XX wieku i jest wciąż aktualny w sztuce współczesnej. Stworzyli go młodzi i zbuntowani przeciw tradycyjnym wartościom artyści. Marcel Duchamp zakupił pisuar i w 1916 roku wysłał go na wystawę jako dzieło pod tytułem *Fontanna*. Spowodowało to skandal i stało się jednocześnie przełomem w tradycyjnym postrzeganiu sztuki i artysty. Zwykły przedmiot wyprodukowany w fabryce zmienił się w dzieło sztuki dlatego, że wskazał go artysta. **Ready made** (czytaj: redi mejds), czyli przedmioty gotowe, okazały się nową koncepcją dzieła sztuki.

Marcel Duchamp, *Fontanna*, 1916, ready made.

Man Ray przykleił do żelazka rząd pinezek i nadał swojemu przedmiotowi gotowemu tytuł *Podarunek*, 1921.

Salvador Dalí, Trwałość pamięci, 1931, olej na płótnie.

Powyższy obraz reprezentuje **surrealizm** – ruch artystyczny łączący malarstwo z literaturą, psychoanalizą i filozofią. Traktowany był jako światopogląd, który wyzwala prawdziwą naturę i osobowość człowieka. Sztuka pozwalała na ujawnianie marzeń spychanych w podświadomość przez rozum i rozsądek. Surrealistyczne dzieło przedstawiało marzenia senne i skojarzenia płynące z podświadomości w nierealnych zestawieniach i fantastycznych obrazach. Surrealizm jest wciąż aktualny w sztuce współczesnej.

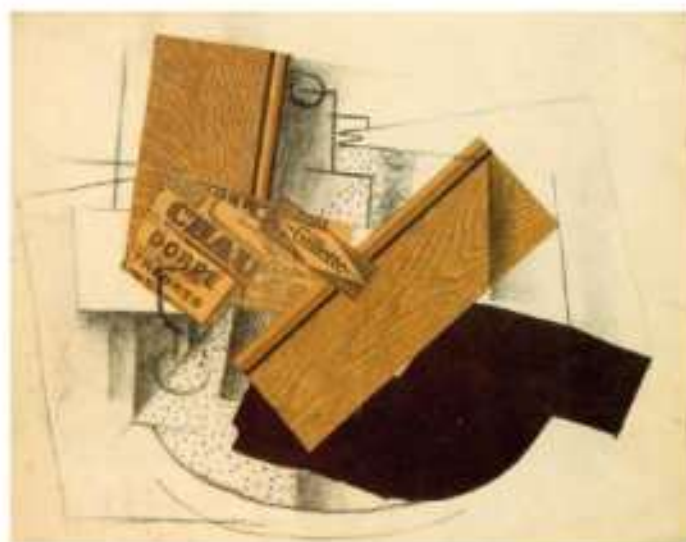

Meret Oppenheim (czytaj: openhajm), Filizanka z futra, 1936.

Pablo Picasso, Portret Dory Maar, 1937, olej na płótnie.

Na obrazach reprezentujących **kubizm** widać odejście od naśladowania natury i deformację. Założeniem kubistów było twierdzenie, że aby pokazać przedmiot takim, jakim on jest, należy go przedstawić jednocześnie ze wszystkich stron. Bryłę przedstawiano jako kilka płaszczyzn, bez stosowania światłocienia i perspektywy (np. na portrecie ukazywano nos profilem, a oczy widziane z przodu). Przedmioty i postacie na obrazach ulegały deformacji i nabierały geometrycznych kształtów. W języku francuskim *le cube* (czytaj: kube) oznacza kostkę lub sześcian. Kubiści stosowali **kolaż**, czyli naklejali na swoje obrazy gazety, tapety, piasek i inne materiały.

Georges Braque, Martwa natura na stole z „Gilette”, 1913, kolaż.

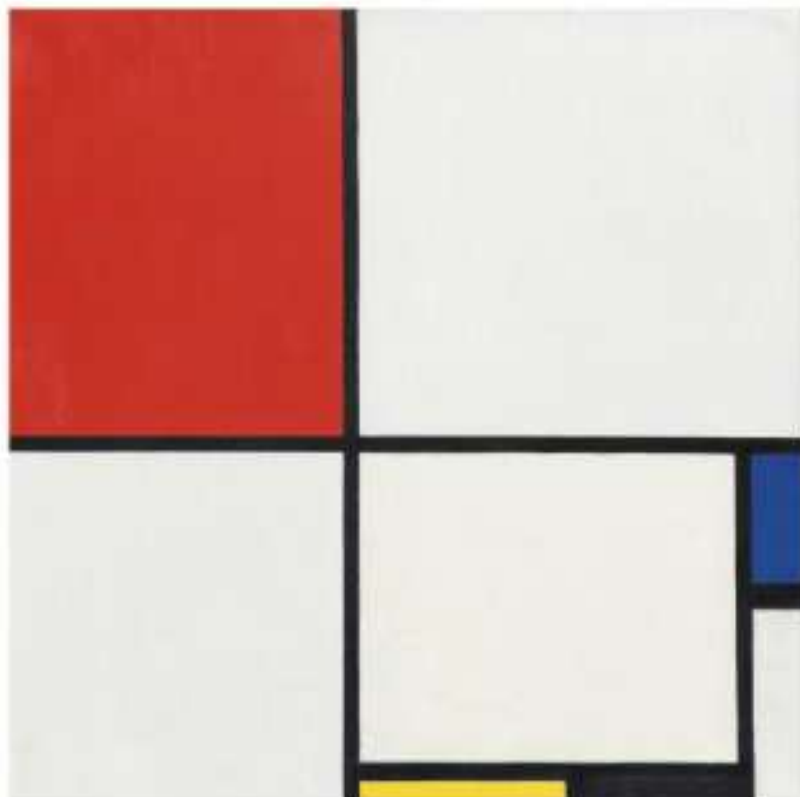
Abstrakcjonizm został zainicjowany przez Wassiliego Kandinskiego, który stworzył w 1910 r. pierwsze dzieło abstrakcyjne. Znajdują się na nim różnorodne kształty, formy nieprzedstawiające żadnych realnych przedmiotów. Taką sztukę określa się także jako **nieprzedstawiającą, bezprzedmiotową**. Sztuka abstrakcyjna dzieli się na dwa podstawowe nurty. Jednym z nich jest abstrakcja geometryczna, w której dominują formy geometryczne. Nieregularne kształty, plamy, linie są charakterystyczne dla **abstrakcji niegeometrycznej** (ekspresyjnej). Abstrakcjonizm, obecny także w sztuce współczesnej, jest bardzo różnorodny, występują w nim odrębne nurty. Do jego twórców należą: **Wassily Kandinsky, Piet Mondrian, Kazimierz Malewicz, Paul Klee, Władysław Strzemiński, Katarzyna Kobro**.

Wassily Kandinsky, Pierwsza akwarela abstrakcyjna, 1910.

Kazimierz Malewicz, Czarny kwadrat na białym tle, 1915 (1913), olej na płótnie.

Piet Mondrian, Kompozycja Nr III Czerwony, niebieski, żółty i czarny, 1929, olej na płótnie.

Katarzyna Kobro, Kompozycja przestrzenna 4, 1929, malowana stal.
Rzeźba należy do abstrakcji geometrycznej.

Hans Arp, Gwiazda, 1939.
Rzeźba powstała w nurcie abstrakcji organicznej.

ZOOM NA DZIEŁO SZTUKI

Pablo Picasso, *Panny z Awinionu*, 1907, olej na płótnie.

Dzieło przedstawia pięć kobiecych postaci widocznych na tle tkaniny, z martwą naturą ukazaną u dołu obrazu. Ciała modelek zostały mocno zdeformowane, pozbawione właściwych proporcji i przedstawione zgodnie z zasadami kubizmu. Ich twarze są uproszczone i ukazane pod różnymi kątami widzenia; można zauważyć wyraźne podobieństwo twarzy kobiet do masek afrykańskich, co jest wynikiem ówczesnej fascynacji sztuką ludów afrykańskich. Obraz ma kompozycję dynamiczną, przeważają na nim kierunki ukośne, widoczne w liniach tkanin i płaszczyznach tworzących ciała przedstawionych osób.

Ciała kobiet są malowane płaską plamą barwną, nie mają modelunku światłocieniowego. Przedstawione formy są otoczone konturem. Obraz został namalowany w gamie barwnej ograniczonej do odcieni różu, brązu i czerwieni skonstrastowanych z błękitem, szarością i bielą tkaniny. Kontur jest ciemniejszy, miejscami czarny. Barwy są nasycone.

Deformacja i geometryzacja postaci, wyraźny kontur i barwy nadają dziełu ekspresyjności.

Ważne słowa i pojęcia

dywizjonizm

puentylizm

awangarda

kolaż

ready made

Sprawdź się!

1. Wymień cechy charakterystyczne impresjonizmu.
2. Wyjaśnij pojęcia *awangarda*, *ready mades*.
3. Wskaż cechy charakterystyczne kubizmu, dadaizmu, surrealizmu, abstrakcjonizmu.

INSTART

Władysław Strzemiński w latach 30. XX wieku malował obrazy według własnej teorii artystycznej, którą nazwał **unistem**. Polegała ona na tworzeniu jednolitej struktury obrazu. Dzieło powinno stwarzać wrażenie jednolitej kolorystycznie, płaskiej powierzchni pozbawionej głębi i kontrastów. Artysta stworzył około 10 obrazów unistycznych, na których drobne faliste linie wypełniały płaszczyznę dzieła.

Władysław Strzemiński, Kompozycja unistyczna 14, 1934, olej na płótnie.

ĆWICZENIA

1. Przeanalizuj jedno z dzieł reprodukowanych w temacie *Konteksty sztuki nowoczesnej*.
2. Stwórzcie zespoły trzy- lub czteroosobowe. Każda grupa losuje jeden z kierunków w sztuce I połowy XX wieku: kubizm, dadaizm, surrealizm, abstrakcjonizm. Opracujcie wylosowany kierunek w formie infografiki lub planszy. Przygotujcie publiczną prezentację waszych prac w formie wystawy.
3. Sfotografuj pejzaż. Za pomocą dostępnego programu graficznego zmień barwy poszczególnych elementów na fotografii na takie, których nie można przypisać danym obiektom w rzeczywistości.
4. Wykonaj kolaż przedstawiający martwą naturę.
5. Zaprojektuj i wykonaj rzeźbę abstrakcyjną. Wyraźnie zadeklaruj w swojej pracy nurt abstrakcji geometrycznej lub organicznej.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 67 – 68 Impresjonizm i postimpresjonizm to nurty, które dały początek sztuce nowoczesnej.
- s. 69 Ważnym nurtem sztuki XX wieku była awangarda, która sprzeciwiała się dotychczasowej formie sztuki i szukała nowych środków wyrazu.
- s. 70 – 72 W nurcie awangardy zawiera się wiele kierunków sztuki, m.in. dadaizm, surrealizm, kubizm i abstrakcjonizm. Wszystkie one miały na celu wyrażenie indywidualnej ekspresji twórcy i wychodziły poza zastane schematy w sztuce.

III

**Sztuka
lokalnego
środowiska**

III

Sztuka lokalnego środowiska

Na tej lekcji:

- poznasz zabytki i dzieła architektury najbliższej okolicy;
- wykonasz opisy dzieł sztuki regionu, stosując terminy i pojęcia właściwe dla opisywanego obiektu;
- poznasz twórczość najwybitniejszych lokalnych twórców;
- udokumentujesz ważne dla kultury lokalnej dzieła lub wydarzenia.

Kulturę lokalną tworzy społeczność zamieszkująca dane terytorium. Jej przejawy to sztuka – rękodzieło ludowe, język, nazewnictwo, potrawy. Takie wspólnoty nazywa się małymi ojczyznami. W wielu miejscowościach znajdują się interesujące obiekty, zabytki architektury stanowiące atrakcję turystyczną regionu. W każdym regionie wielu twórców zajmuje się działalnością artystyczną. Organizowane są też imprezy kulturalne zarówno dla społeczności miejscowej, jak i turystów, na przykład: kiermasze, pokazy i warsztaty. Upowszechnia się ponadto wiedzę na temat regionalnych twórców – począwszy od osób zajmujących się jedną z dziedzin szeroko rozumianej sztuki ludowej do profesjonalnych artystów tworzących i działających w lokalnych społecznościach.

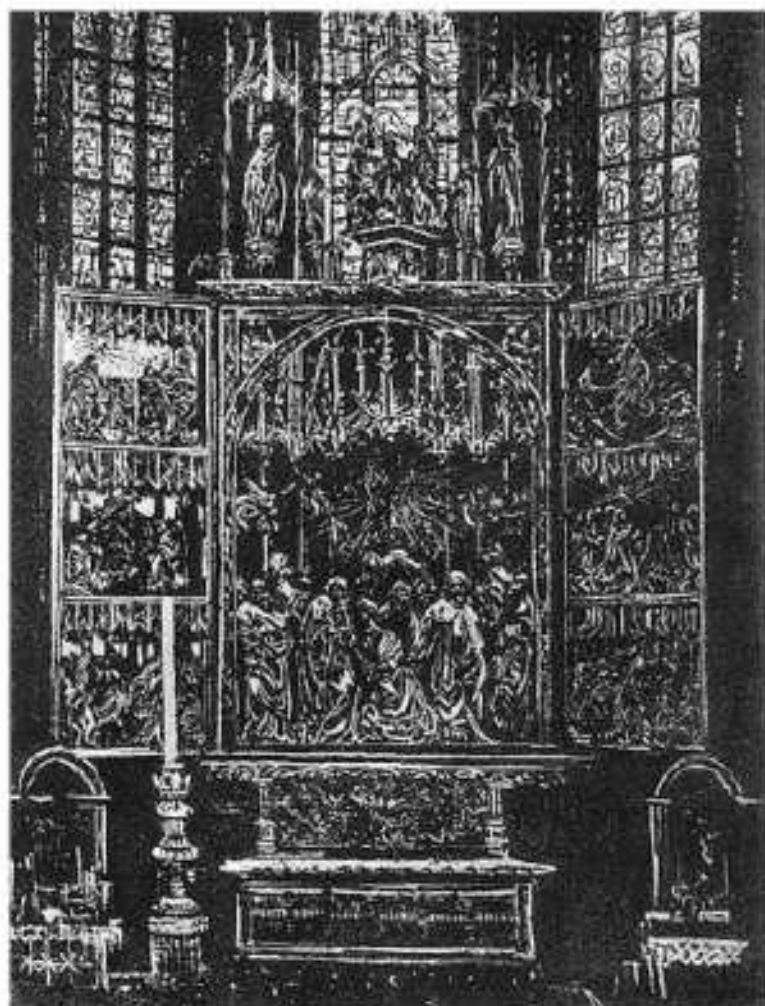
Za przykład lokalnej atrakcji może posłużyć tradycyjna architektura wsi Pomorza o konstrukcji ryglowej, z czarnymi belkami i białymi polami.

Budynki mają charakterystyczny kraciasty wygląd. Z tego powodu region nazwano *Krainą w kratę*. Za jego stolicę uchodzi Swołowo – wieś w pobliżu Słupska. Znajduje się tam prawie 70 obiektów wzniesionych tą tradycyjną techniką. W jednym z nich jest Muzeum Pomorza Środkowego. W całym regionie umieszczono tablice informacyjne przybliżające tradycję architektoniczną tego obszaru oraz historię poszczególnych budynków. W Krainie w kratę wytyczono kilkanaście tematycznych szlaków turystycznych.

Budynki w Swołowie.

Dzieła sztuki różnych regionów naszego kraju stanowią inspirację dla wielu artystów. Dawniej twórcy posługiwali się tradycyjnymi technikami, aby przedstawić ciekawe zabytki sztuki. Obecnie najczęściej są one fotografowane, filmowane lub stanowią inspirację do projektów multimedialnych.

Leon Wyczółkowski, Ołtarz Mariacki Wita Stwosza, grafika (litografia).

Leon Wyczółkowski, Kamienica Przybyłów w Kazimierzu nad Wisłą, 1921, grafika (litografia).

Prezentacja multimedialna na fasadzie Muzeum Narodowego w Krakowie inspirowana sztuką Stanisława Wyspiańskiego, 2018.

Działania prowadzące do rozwoju różnorodności kultury i chronienia zasobów przyrodniczych prowadzi UNESCO (czytaj: junesko), czyli Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury. Organizacja ochrania obiekty, które mają dla ludzkości szczególną wartość kulturową bądź przyrodniczą. Takie obiekty wpisuje się na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Polskie budynki i miejsca znajdujące się w tym rejestrze zaznaczono na mapce poniżej. Stanowią one dobra kultur lokalnych, ale także tworzą kulturę narodową.

Kopalnia Soli w Wieliczce.

Kościół w Lipnicy Murowanej.

ZOOM NA DZIEŁO SZTUKI

Bernardo Morando, ratusz przy Rynku Wielkim w Zamościu, 1591.

Jan Jaroszewicz i Jan Wolff, przebudowa w stylu manierystyczno-barokowym w latach 1639–1651.

Budynek ratusza zbudowano z cegły i otynkowano. Stopnie schodów i balustrady są kamienne – właśnie ta część ratusza szczególnie się wyróżnia, ponieważ została wysunięta na plac rynkowy. Budowla jest symetryczna. Założony na planie prostokąta ratusz ma trzy kondygnacje, w dolnej znajdują się arkadowe podcienia. Budynek zwieńcza attyka. Wieża jest czworoboczna, nad poziomem attyki przechodzi w ośmiobok. Na jej szczycie znajduje się hełm z latarnią, mniejsze hełmy występują na narożnikach budynku. Schody oraz taras ozdobiono kamiennymi, ażurowymi balustradami. Okna są prostokątne, ujęte w szerokie ramy, z płaszczyznami zdobionymi motywami roślinnymi. Pomiedzy otworami okiennymi są umieszczone nisze i pilastry z korynckimi głowicami.

Ważne słowa i pojęcia

lokalna kultura i sztuka

UNESCO

Sprawdź się!

1. Wyjaśnij pojęcie *kultura lokalna*.
2. Omów zadania UNESCO.

INSTART

Puszcza Białowieska to jedyny w Polsce obiekt **przyrodniczy** wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Jest naturalnym lasem, w którym ograniczono działalność człowieka, aby zachować różnorodność biologiczną. Występuje tu najliczniejsza wolna populacja żubra europejskiego – gatunku będącego symbolem Puszczy Białowieskiej.

ĆWICZENIA

1. Opisz w zeszycie wybrane dzieło sztuki regionu, stosując terminy i pojęcia właściwe dla danego obiektu.
2. Przygotuj fotoreportaż, film lub fotocast (pokaz zdjęć wzbogacony o dźwięk i elementy ruchu) dokumentujący twórczość najwybitniejszych lokalnych twórców z twojej okolicy.
3. Wykonaj fotoreportaż, film lub fotocast dokumentujący ważne dla kultury lokalnej dzieła lub wydarzenia.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 76 Każdy region dysponuje własną, oryginalną kulturą oraz sztuką.
- s. 78 Istnieją międzynarodowe organizacje, które dbają o różnorodność dziedzictwa kulturowego, np. UNESCO.

IV

**Instytucje
profesjonalnie
zajmujące się
upowszechnianiem
kultury**

IV

Instytucje profesjonalnie zajmujące się upowszechnianiem kultury

Na tej lekcji:

- poznasz zakres działania instytucji kultury zajmujących się profesjonalnym jej upowszechnianiem;
- nauczysz się rozróżniać i definiować terminy i pojęcia związane z obszarem działań instytucji upowszechniających kulturę i sztukę;
- udokumentujesz ważne dla kultury lokalnej dzieła lub wydarzenia.

Muzea i galerie to instytucje zajmujące się działaniami związanymi z udostępnianiem i upowszechnianiem sztuki. Dzieła wykonane przez artystów znajdują się w różnych miejscach na świecie. W muzeach urząda się wystawy, inaczej zwane **ekspozycjami**. Najczęściej są tam udostępniane prace artystów, którzy tworzyli w poprzednich epokach. W galeriach zazwyczaj organizuje się wystawy prezentujące dzieła artystów współczesnych, często przeznaczone na sprzedaż. Oprócz **oryginalnych** dzieł można kupić także ich kopie, czyli **reprodukcje**. Otwarcie wystawy odbywające się przed oficjalnym rozpoczęciem udostępniania jej dla publiczności nazywa się **wernisażem**. Odbywa się on w miejscu wystawy, pośród prac artysty. Wernisażowi najczęściej towarzyszą przemówienia autora wystawy, konferencje dla mediów, a także poczęstunek. Uroczyste zamknięcie wystawy określa się słowem **finisaż**.

Wernisaż wystawy ArteFiera 40, Bolonia, Włochy, 2016.

Zarówno muzea, jak i lokalne ośrodki kultury oprócz organizowania wystaw prowadzą różnorodne działania mające na celu upowszechnianie sztuki. Są to między innymi różnorodne twórcze działania, projekty, warsztaty, tworzenie kolekcji dzieł sztuki. Muzea prowadzą często warsztaty inspirowane znanymi dziełami sztuki, które posiadają w swoich zbiorach. Niekiedy zajęcia prowadzą artyści mieszkający w regionie. To także okazja do zapoznania się z lokalną kulturą i sztuką.

Wystawa Yayoi Kusamy (czytaj: jajoi) w Muzeum Nowoczesności w Dżakarcie (Indonezja), 2018.

Na zajęciach artystycznych są wykorzystywane różne materiały, tu: warsztaty papieroplastyczne.

Licealiści na warsztatach artystycznych rysują zabytki Krakowa.

Współcześnie tworzone wystawy i muzea mają coraz częściej charakter interaktywny. Prezentowane w nich obiekty można nie tylko oglądać, lecz także dotykać, powąchać, posłuchać, można podjąć działania, które wpłyną na końcowy wygląd dzieła. Wykorzystuje się środki multimedialne, aby ekspozycja była atrakcyjna dla zwiedzających.

Interaktywne Muzeum Państwa Krzyżackiego w Działdowie.

Obecnie **biblioteki** współtworzą życie kulturalne lokalnego społeczeństwa, zwłaszcza w małych miastach i wsiach, gdzie są niejednokrotnie jedynymi placówkami edukacyjno-kulturalnymi. Oprócz wypożyczania książek i audiobooków oraz udostępniania w bibliotecznej czytelni książek i czasopism biblioteki proponują inne formy spędzania czasu. Można w nich korzystać z komputerów z dostępem do internetu. Wiele placówek oferuje różnego rodzaju spotkania, warsztaty, kursy, szkolenia, konferencje i wykłady. Biblioteki są ponadto źródłem informacji na temat miejscowości i regionu, w których się znajdują.

Instalacja promująca czytelnictwo na Starym Rynku w Krakowie.

Współczesna biblioteka.

Teatr to kolejna instytucja zajmująca się upowszechnianiem kultury. Przedstawienie teatralne łączy w sobie różne dziedziny sztuki i oddziałuje na wiele zmysłów człowieka. Literatura, muzyka, taniec, malarstwo, stroje, rekwizyty tworzą spektakl, który dostarcza wielu wrażeń, łącząc obraz (**scenografię**) z dźwiękiem (**oprawą muzyczną**) i ruchem (**choreografią**). Spektakle teatralne najczęściej odbywają się w specjalnie do tego przystosowanych budynkach, choć przedstawienie, po odpowiednim przygotowaniu, może być pokazane w dowolnym miejscu. Powstanie spektaklu teatralnego, zazwyczaj opartego na tekście utworu literackiego (dramatu, komedii) lub scenariuszu, wymaga współpracy wielu osób. **Reżyser** wraz z aktorami pracują nad odpowiednim przygotowaniem tekstu. Choreograf planuje ruch sceniczny i układy taneczne. Kompozytor tworzy muzykę. Scenograf przygotowuje dekoracje, kostiumy oraz rekwizyty (czyli przedmioty potrzebne do spektaklu, np. meble, naczynia, broń).

Budynek Teatru
Letniego w Ciechocinku.

Spektakl Teatru KTO
podczas Festiwalu
Teatrów Ulicznych
w Krakowie, 2017.

Internet odgrywa bardzo istotną rolę w upowszechnianiu kultury. Strony internetowe współczesnych instytucji kultury: muzeów, galerii, ośrodków kultury, bibliotek, teatrów, oprócz informacji na temat swojej działalności oferują wiele sposobów wirtualnych kontaktów ze sztuką i kulturą. Możliwość wirtualnego spaceru po obiekcie, oglądania zbiorów muzeów, galerii, wysłuchania opisów dzieł, obejrzenia filmów, pobrania różnorodnych aplikacji, wykonania interaktywnych zadań – to tylko niektóre z propozycji.

Strona internetowa muzeum w Gdyni, <http://www.muzeumgdynia.pl/>

Muzyczna wystawa w Muzeum of Modern Art (MoMA) w Nowym Jorku, 2016.

Strony internetowe największych muzeów sztuki w Polsce i na świecie

Muzeum Narodowe w Warszawie – www.mnw.art.pl

Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie – www.artmuseum.pl

Muzeum Sztuki w Łodzi – www.msl.org.pl

Muzeum Sztuki Współczesnej w Krakowie – www.mocak.pl

Museum of Modern Art (MoMA) w Nowym Jorku – www.moma.org

The Metropolitan Museum of Art w Nowym Jorku – www.metmuseum.org

The Tate Gallery w Wielkiej Brytanii – www.tate.org.uk

Muzeum w Luwrze we Francji – www.louvre.fr/en

Guggenheim Museum w Nowym Jorku, Bilbao, Wenecji – www.guggenheim.org

Tate Modern (czytaj: tejt) to muzeum sztuki nowoczesnej w Londynie.

Ważne słowa i pojęcia

ekspozycja reprodukcja wernisaż finisaż reżyser choreografia scenografia

Sprawdź się!

1. Określ zakres działania instytucji kultury zajmujących się jej profesjonalnym upowszechnianiem.
2. Wyjaśnij pojęcia: *ekspozycja, reprodukcja, wernisaż, finisaż, reżyser, choreografia, scenografia*.
3. Omów, na czym polega interaktywność wystaw i muzeów.

INSTART

Budynek biblioteki w Kansas City (czytaj: sity) w stanie Missouri (czytaj: misuri) w Stanach Zjednoczonych imituje grzbiety okładek znanych książek. O wyborze tych tytułów zdecydowali mieszkańcy miasta.

ĆWICZENIA

1. Wybierz się do miejscowej instytucji kultury. Następnie przygotuj recenzję dotyczącą zwiedzanej galerii lub wystawy czy wydarzenia artystycznego, w którym uczestniczyłeś/uczestniczyłaś.
2. Wejdź na stronę internetową wybranego muzeum i wykonaj jedno z proponowanych tam zadań.
3. Zaprojektuj kostium jednej postaci z wybranego utworu (np. dramatu) omówionego na lekcjach języka polskiego.

PODSUMOWANIE LEKCJI

s. 82
–85

Upowszechnianiem kultury zajmują się zarówno galerie sztuki, jak i biblioteki czy teatry.

s. 86

Współcześnie coraz większą rolę w sztuce odgrywają nowe technologie – powstają interaktywne wystawy, a dla upowszechniania się sztuki ważny jest internet.

V

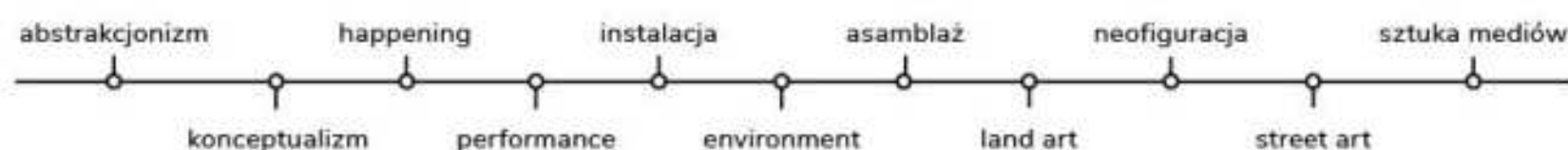
Współczesne awangardy artystyczne

1. Abstrakcjonizm
2. Popular art i hiperrealizm
3. Konceptualizm i akcjonizm
4. Instalacja, environment, asamblaż i land art
5. Neofiguracja i street art
6. Sztuka mediów

1. Abstrakcjonizm

Na tej lekcji:

- poznasz konteksty powstawania oraz cechy charakterystyczne kierunków i nurtów współczesnego abstrakcjonizmu;
- przeanalizujesz dzieło sztuki;
- podejmiesz twórcze działania inspirowane abstrakcjonizmem.

Współczesne awangardy artystyczne przede wszystkim poszukują nowych środków wyrazu. Pierwsze kroki poczynili w tym kierunku artyści I połowy XX wieku, między innymi poprzez nadanie gotowemu przedmiotowi codziennego użytku miana dzieła sztuki. Zapoczątkowane przez nich działania rozwinęły się w nową awangardę, którą tworzą artyści z II połowy XX wieku i z XXI wieku. Ich dzieła nie są poszukiwaniem ideału piękna, ale zwracają się ku indywidualnym emocjom i przeżyciom. Współczesna sztuka to nie tylko obrazy i rzeźby, lecz także myśl, koncepcja oraz działania wykorzystujące ruch, dźwięk, światło, otoczenie, przyrodę. Media elektroniczne i nowe technologie, w tym najważniejsze z nich, czyli fotografia, video, komputer i internet, stały się narzędziem o ogromnych możliwościach, wykorzystywanych również do tworzenia sztuki.

Lech Twardowski, *Krawędź*, 2016, instalacja w Muzeum Narodowym we Wrocławiu.

Już przed wybuchem II wojny światowej europejscy artyści uciekali przed niemieckimi prześladowaniami do Stanów Zjednoczonych. Przybywali tu poeci, muzycy, artyści rzeźbiarze, malarze, tacy jak: Marcel Duchamp, Piet Mondrian, Max Ernst, Fernand Léger i wielu innych. Przyczynili się oni do stworzenia w USA centrum sztuki współczesnej. W latach 40. XX wieku powstał tu i upowszechnił się kierunek nazwany **ekspresjonizmem abstrakcyjnym**.

Ekspresjonizm abstrakcyjny wykorzystywał doświadczenia europejskiej awangardy I połowy XX wieku, głównie abstrakcji ekspresyjnej Wassilego Kandinskiego. W abstrakcyjnej formie artysta wyrażał emocje, stan duchowy i przeżycia zachodzące w nim w trakcie malowania.

Kierunek rozdzielił się na dwa odrębne nurty. Pierwszy to **action painting** (czytaj: akszyn pejntin), czyli malarstwo akcji, w którym spontaniczność rządzi procesem twórczym, a artysta działa odruchowo, dając się ponieść emocjom. Dzieła tego nurtu tworzył głównie **Jackson Pollock** (czytaj: dżekson polok). Malarz wykonywał całościowe kompozycje na wielkich płótnach, kierując się regułą **all over** (czytaj: ol ołwer), polegającą na równorzędnym traktowaniu każdej strony dzieła. Wynikało to ze sposobu malowania leżącego na ziemi płótna dookoła, ze wszystkich stron. Metoda malarska Jacksona Pollocka polegała na rozłożeniu płótna na podłodze i mechanicznym rozlewaniu farby, kapaniu nią (**dripping**, czytaj: dripin), a następnie świadomym kształtowaniu efektów. Jacksona Pollocka sfilmowano w trakcie pracy, więc istotę jego procesu twórczego można obejrzeć na filmach dostępnych w internecie. Przedstawicielem nurtu action painting był także **Willem de Kooning** (czytaj: wilem de kunin).

Willem de Kooning, Bez tytułu, 1950, olej na płótnie.

Jackson Pollock, Niebieskie tyczki Numer 11, 1952, olej i emalia na płótnie.

Natomiast drugi nurt ekspresjonizmu abstrakcyjnego łączył się z kolorem. Było to malarstwo barwnych płaszczyzn – **color field painting** (czytaj: kolor fild pejntin). To właśnie określona barwa miała przekazać odpowiednie emocje, a cały proces powstawał pod kontrolą artysty. Spośród przedstawicieli tego nurtu należy wymienić **Marka Rothko** (czytaj: rotkou).

Mark Rothko, Nr 5/
Nr 22, 1949–1950,
olej na płótnie.

Mark Rothko, Bez
tytułu (niebieskie
w niebieskim), 1966,
akryl na papierze.

W nurcie ekspresjonizmu abstrakcyjnego, który rozwinął się również w Europie, mieszczą się kierunki i zjawiska takie jak **informel** (z języka francuskiego *art informel* – sztuka bezkształtna) i jego odmiany: **taszyzm** (z języka francuskiego *la tache*, czytaj: la tasz – plama) oraz **malarstwo kaligraficzne**. Informel posługuje się zestawem środków plastycznych z wylewaniem farby, rozchlapywaniem, efektami fakturalnymi wynikającymi z nakładania się warstw farby. Wyraża w ekspresyjnej formie emocje artysty. Jego przedstawicielami są: **Jean Dubuffet** (czytaj: ża diu-bufe), **Wols**, **Hans Hartung**, **Mark Tobey** (czytaj: tobej), **Antoni Tàpies** (czytaj: tapies).

Jean Dubuffet,
Duch księżycy,
1951, olej na
desce.

Wols, Niebieska
zjawa, 1951, olej
na płótnie.

Hans Hartung,
#18, 1953, grafika
(litografia).

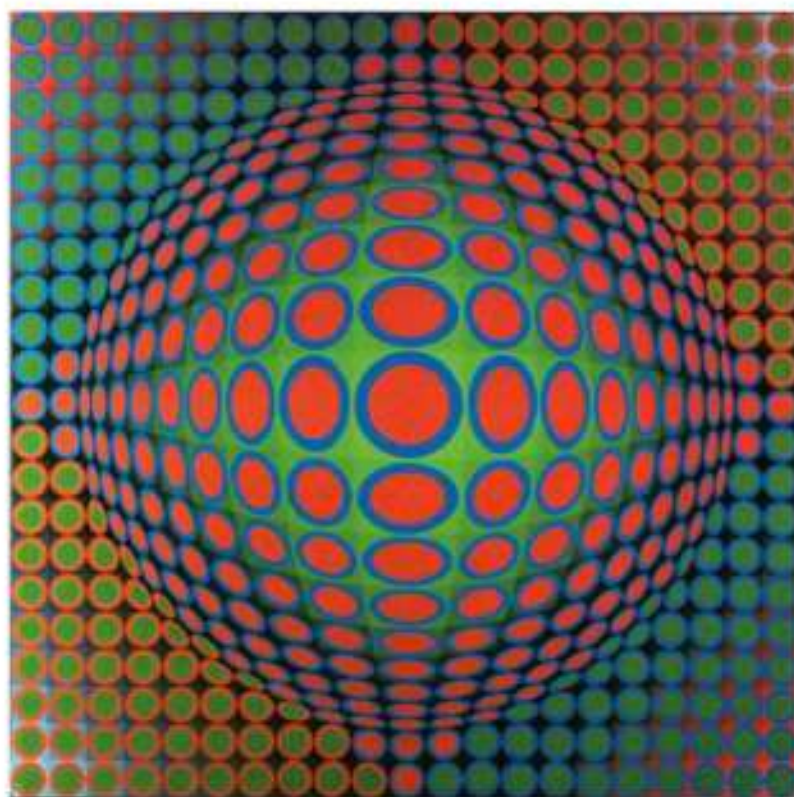
Mark Tobey, Medytacje,
Seria VIII, 1954, tempera
na desce.

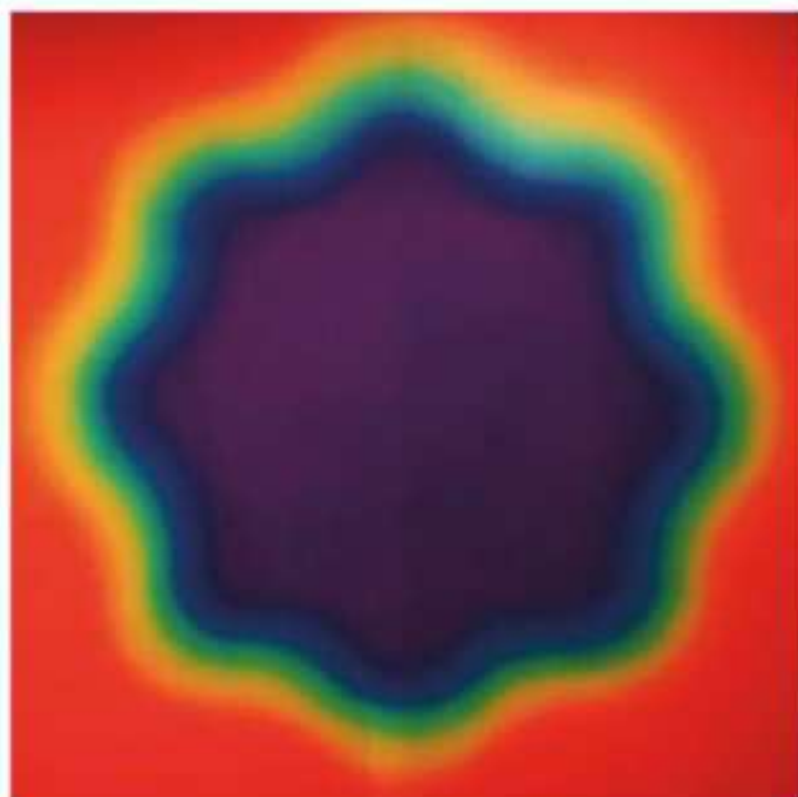
Od połowy lat 50. ekspresjonizm abstrakcyjny tracił swoją popularność. Pojawiły się nurty abstrakcji geometrycznej, które odrzuciły spontaniczny akt tworzenia na rzecz przemysłanego malarstwa charakteryzującego się geometrycznymi podziałami i płaszczyznami barwnymi. W nurcie odwołującym się do abstrakcji geometrycznej wyróżnia się **op-art** (ang. *optical art*, czytaj: optikal art – sztuka optyczna, wzrokowa, inaczej wizualizm), którego zadaniem jest oddziaływanie na oko widza, a nie na jego emocje. Abstrakcyjne formy geometryczne powodują złudzenia optyczne zmierzające do wywołania wrażenia głębi oraz ruchu. Przedstawiciele op-artu to: **Victor Vasarely** (czytaj: wiktór wazarli), **Bridget Riley** (czytaj: bridżet rajli), **Wojciech Fangor**.

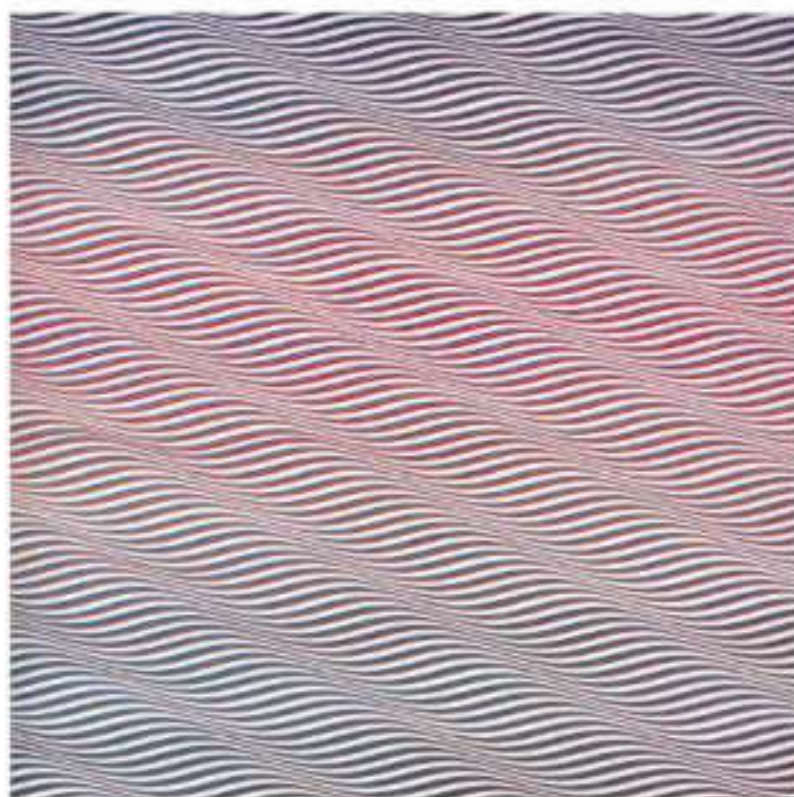
Victor Vasarely, *Riu - Kiu - C*, 1960, akryl na płótnie.

Victor Vasarely, *Vega 200*, 1968, akryl na płótnie.

Wojciech Fangor, „M 39”, 1969, olej na płótnie.

Bridget Riley, *Katarakta 3*, 1969, farba z poliocetanu winylu na płycie pilśniowej.

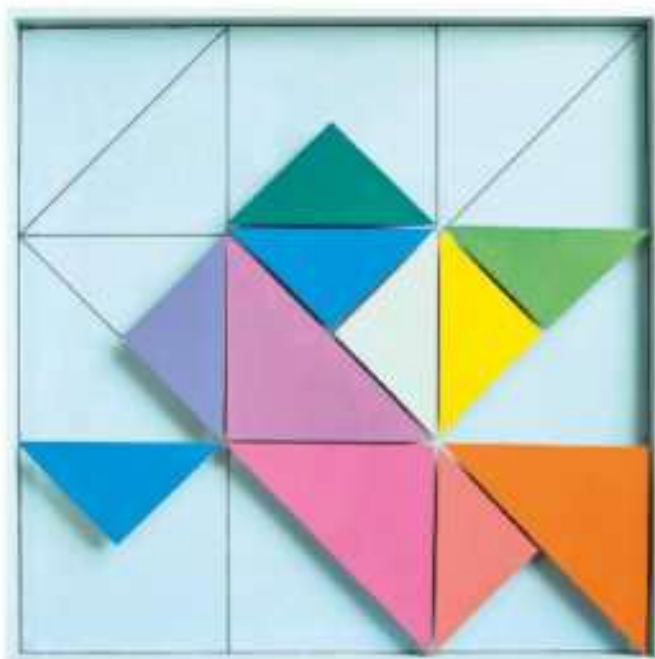
Abstrakcja to kierunek wciąż aktualny w sztuce. Wiele twórców uznaje ją za interesujący środek wypowiedzi.

Alexander Calder (czytaj: aleksander kalder), Gwiazda, 1960, metal, rzeźba kinetyczna (ruchoma), tzw. mobil.

Barbara Hepworth, Rzeka, 1964, brąz.

Henryk Stazewski, Relief nr 5, 1967.

Frank Stella, Harran II, 1968, farba polimerowa na płótnie.

Sol LeWitt (czytaj: lełyt), Niekompletny sześciąt 10-4, 1975.

ZOOM NA DZIEŁO SZTUKI

Jerzy Nowosielski,
Bez tytułu. Abstrakcja niebieska, 1997.
grafika (serigrafia).

W abstrakcyjnym dziele został przedstawiony układ różnej wielkości prostokątów, kwadratów i form trójkątnych. Kompozycja jest zamknięta, statyczna, dominują kierunki pionowe i poziome. Artysta zawęził gamę barwną do odcieni barwy niebieskiej z wyraźnymi, przyciągającymi wzrok akcentami barw żółtej, pomarańczowej i czerwonej. Kolory są nasycone. Występuje kontrast barw i wielkości płaszczyzn oraz jednoplanowość. Światło jest rozłożone równomiernie.

Ważne słowa i pojęcia

action painting dripping all over color field painting informel taszyzm

Sprawdź się!

1. Wyjaśnij pojęcie *action painting*.
2. Wy tłumacz, na czym polega optical art.
3. Dobierz nazwisko twórcy do kierunku.

ekspresjonizm abstrakcyjny

Victor Vasarely

informel

Jackson Pollock

optical art

Wols

INSTART

Artystka w swojej sztuce wykorzystywała tkaninę jako materiał twórczy. Stworzyła cykl przestrzennych dzieł utkanych z włókien o intensywnych barwach. Te abstrakcyjne kompozycje nazwano od nazwiska artystki abakanami.

Magdalena Abakanowicz, Czerwony Abakan, 1969, tkanina.

ĆWICZENIA

1. Opisz w zeszycie wybrane dzieło abstrakcyjne. Reprodukcyjne dzieł abstrakcyjnych znajdziesz w podręczniku.
2. Obejrzyj w internecie film rejestrujący metodę tworzenia action painting wykorzystywaną przez Jacksona Pollocka. Inspirując się twórczością artysty, wykonaj własną pracę plastyczną. Wykorzystaj duże arkusze szarego lub białego papieru.
3. Wykreśl siatkę sześciianu na kartce formatu A3. Za pomocą pisaków na każdej ścianie stwórz kompozycję op-art. Wytnij siatkę i sklej bryłę.
4. Obejrzyj w internecie abstrakcyjne reliefy Henryka Stażewskiego. Wykorzystując fakturę, kolorowy papier i inne materiały, stwórz własną wersję reliefu.
5. Przygotujcie wystawę, na której umieścicie wykonane przez was prace plastyczne inspirowane abstrakcjonizmem. Zachęćcie innych uczniów do obejrzenia wystawy poprzez akcję promocyjną – przygotujcie ulotki i plakaty. Zróbcie dokumentację fotograficzną lub filmową wystawy.

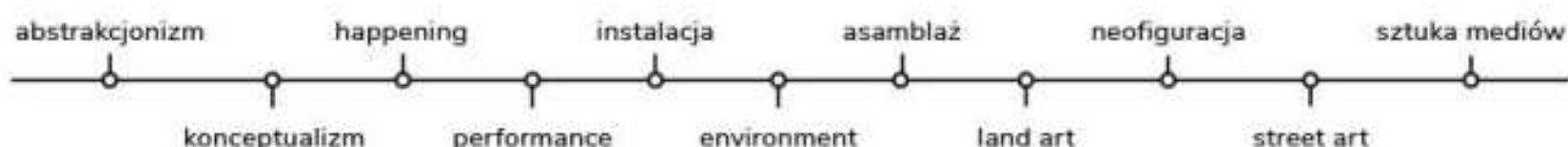
PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 90 Współczesna sztuka, bardziej niż na oddawaniu ideałów piękna, skupia się na indywidualnej ekspresji artysty.
- s. 91-92 W XX wieku duże znaczenie w sztuce zyskał ekspresjonizm abstrakcyjny, z którego wyodrębniły się dwa nurty malarskie: action painting oraz color field painting.
- s. 93 W połowie XX wieku abstrakcja została zastąpiona przez uporządkowanie i geometrię, które propagował kierunek op-art.

2. Popular art i hiperrealizm

Na tej lekcji:

- poznasz konteksty powstawania oraz cechy charakterystyczne popular art i hiperrealizmu;
- przeanalizujesz dzieło sztuki;
- podejmiesz twórcze działania inspirowane poznanymi kierunkami w sztuce.

Popular art, czyli sztuka popularna, pojawił się w odpowiedzi na abstrakcję, która w latach 50. XX wieku dominowała w sztuce i była niezrozumiała dla większości ludzi. Na ukształtowanie się pop-artu wpłynął konsumpcyjny charakter zachodniej cywilizacji. Lata 60. XX wieku to czas dobrobytu, ludzi otaczały łatwo dostępne produkty, świat barwnych reklam, komiksów. Właśnie ten wszechobecny konsumpcjonizm stał się inspiracją dla twórców, którzy dążyli do zobrazowania stylu życia wielkomiejskiej cywilizacji i jej kultury masowej. Artyści tworzyli zarówno obrazy, jak i aranżacje przestrzenne. Pop-art rozwijał się w Wielkiej Brytanii oraz w Stanach Zjednoczonych. Przedstawiciele tego kierunku w Wielkiej Brytanii – **Richard Hamilton** (czytaj: riczard hemilton), **Eduardo Paolozzi** (czytaj: eduardo palocci), **David Hockney** (czytaj: dejwid hoknej) – mieszały różne gatunki sztuki.

Richard Hamilton, Co sprawia, że dzisiejsze domy są takie atrakcyjne?, 1956, kolaż.

Eduardo Paolozzi, Torbka sosu, 1950, kolaż.

W Stanach Zjednoczonych pop-art pojawił się na początku lat 60. XX wieku. Amerykańscy twórcy pop-artu przede wszystkim przedstawiali realne przedmioty, używali wielkich formatów, intensywnych barw oraz precyzyjnego rysunku. W tym gronie znaleźli się: **Roy Lichtenstein**, **Claes Oldenburg** (czytaj: klas oldenberg), **Andy Warhol**, **George Segal**.

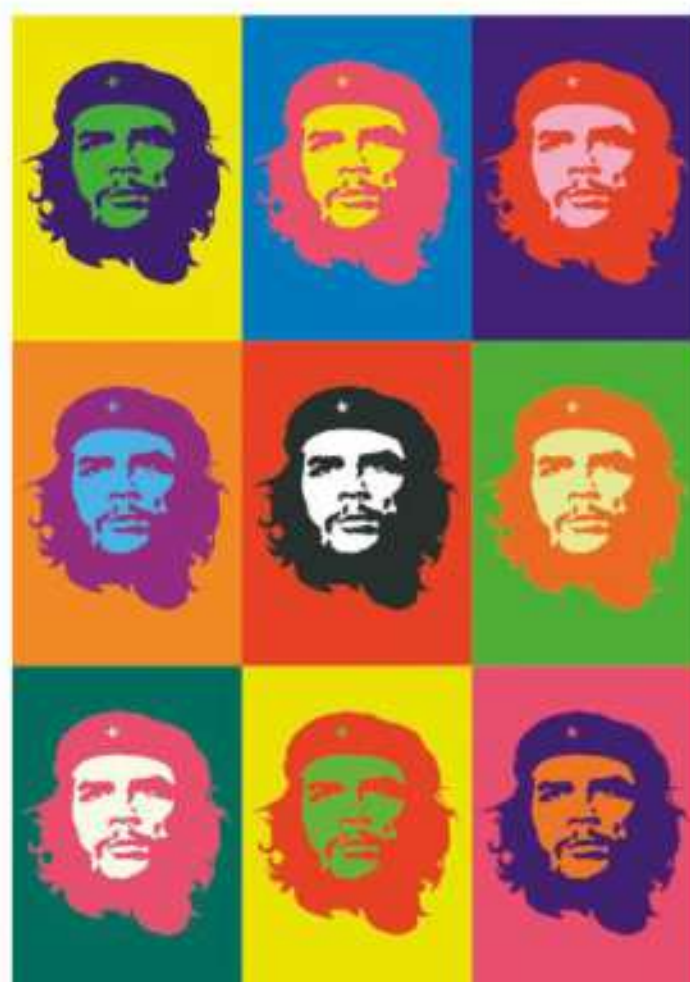
Claes Oldenburg, Dwa cheeseburgery (czytaj: czisbergery), 1962, juta i muslin namoczone w gipsie, pomalowane emalią.

Roy Lichtenstein, Whaam!, 1963, akryl na płótnie.

Andy Warhol, Puszka zupy Campbell (czytaj: kambel), 1965, grafika (serigrafia).

Andy Warhol, Che Guevara (czytaj: cze gewara), 1968, grafika (serigrafia).

Hiperrealizm, zwany też superrealizmem lub fotorealizmem, to kierunek w malarstwie XX wieku, który zrodził się około 1965 roku w Stanach Zjednoczonych. Jego celem jest przedstawianie rzeczywistości z jak największą precyzją.

Twórcy fotorealistyczni, korzystając z założeń pop-artu, przedstawiają współczesną rzeczywistość. Tematami dzieł odtwarzających na płótnach fotografię stają się wielkie miasta, wystawy sklepowe, samochody, portrety – zdjęcia paszportowe.

Artyści starają się upodobnić obraz do fotografii. Przedstawiciele hiperrealizmu to **David Parrish** (czytaj: dejwid parisz), **Ralph Goings** (czytaj: ralf goings), **Duane Hanson** (czytaj: dlejn henson), **Chuck Close** (czytaj: czak kloś).

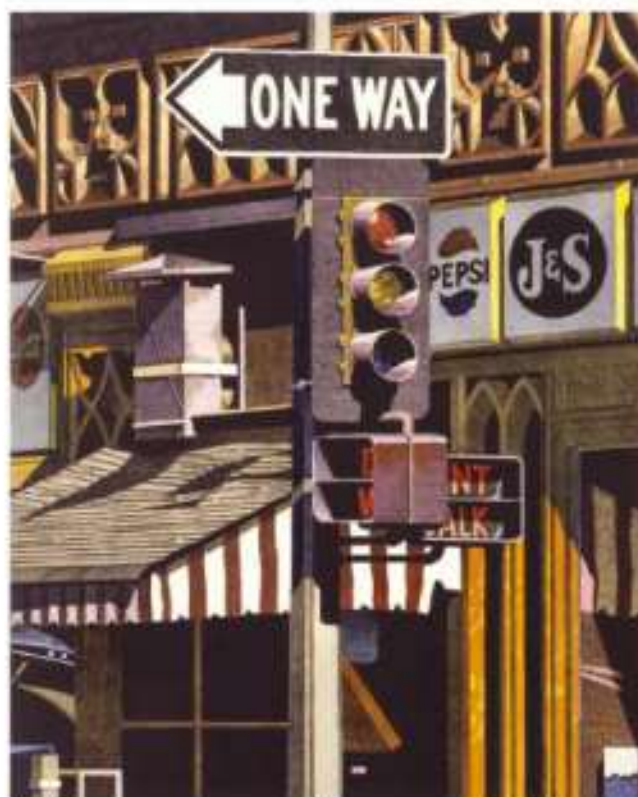
Duane Hanson, *Supermarket Lady*, 1970.

David Parrish, *Motocykl 1*, 1971.

Chuck Close, *Mark*, 1979.

Robert Cottingham (czytaj: kotingam), *One Way* (czytaj: ɪən feɪ), 1984.

ZOOM NA DZIEŁO SZTUKI

Andy Warhol, Liz Taylor, 1964, grafika (serigrafia).

Przedstawiona grafika to portret amerykańskiej aktorki Elizabeth Taylor (czytaj: elizabet tejlor). Kompozycja jest jednoplanowa, statyczna, zamknięta. Portret jest uproszczony. W grafice dominują barwy ciepłe, czerwień tła i ust, róż twarzy. Zieleń oczu stanowi akcent barwny. Barwy są intensywne, tworzą kontrast. Zarówno przedstawienie włosów, jak i modelunek światłocieniowy przybrały formę płaskich plam czarnej barwy.

Ważne słowa i pojęcia

popular art/pop-art

hiperrealizm

Sprawdź się!

1. Określ kontekst kierunku pop-art.
2. Wyjaśnij, na czym polega hiperrealizm.
3. Dobierz nazwiska twórców do kierunku.

popular art

hiperrealizm

Duane Hanson

David Parrish

Andy Warhol

Roy Lichtenstein

INSTART

Duane Hanson zasłynął jako rzeźbiarz tworzący hiperrealistyczne prace ukazujących naturalnej wielkości ludzi. Wykorzystywał różne materiały: poliester, włókno szklane, winyl i inne. Jego prace wywołują wrażenie kontaktu z prawdziwym człowiekiem.

Duane Hanson, *Turyści II*, 1988.

ĆWICZENIA

1. Opisz w zeszycie wybrane dzieło hiperrealistyczne lub popular art. Reprodukcyjne dzieł znajdziesz w podręczniku.
2. Inspirując się twórczością artystów pop-art, wykonaj portret współczesnego celebryty. Zastosuj technikę szablonu. Zdjęcie wybranej postaci opracuj za pomocą graficznego programu komputerowego. Wydrukuj je i wytnij szablon. Pamiętaj, że oryginalny obraz utworzą plamy uzyskane z wyciętych miejsc. Po wycięciu szablon możesz odbić farbą w sprayu lub plakatówką, a nawet suchymi pastelami.
3. Pracując w zespołach, wykonajcie projekt postaci bohatera kultury masowej. Wybierzcie dowolną technikę: tradycyjną technikę plastyczną na płaszczyźnie lub w przestrzeni, fotografię, film czy inne media. Każdy zespół prezentuje swój projekt i ocenia własną pracę w zakresie komunikowania się w grupie. Projekty możecie przedstawić na forum klasy lub na przykład dla innych klas pierwszych z waszej szkoły.
4. Wykonaj portret lub autoportret ze zdjęcia, posługując się ołówkiem.

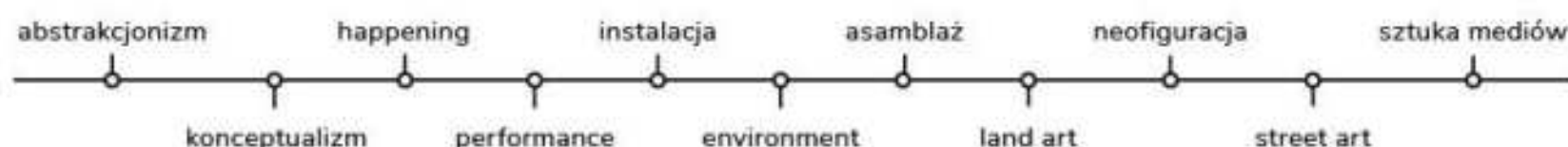
PODSUMOWANIE LEKCJI

- W latach 50. XX wieku pojawił się nurt sztuki popularnej – popular art – który był wynikiem przemian społecznych, postępującej egalitaryzacji kultury oraz upowszechnienia się konsumpcyjnego stylu życia. s. 97
- Jednym z najważniejszych artystów tego nurtu był Andy Warhol, który nawiązywał m.in. do przedmiotów życia codziennego. s. 98
- Równolegle pojawił się kierunek zwany hiperrealizmem, którego twórcy starali się z największą precyzją oddać codzienność życia. s. 99

3. Konceptualizm i akcjonizm

Na tej lekcji:

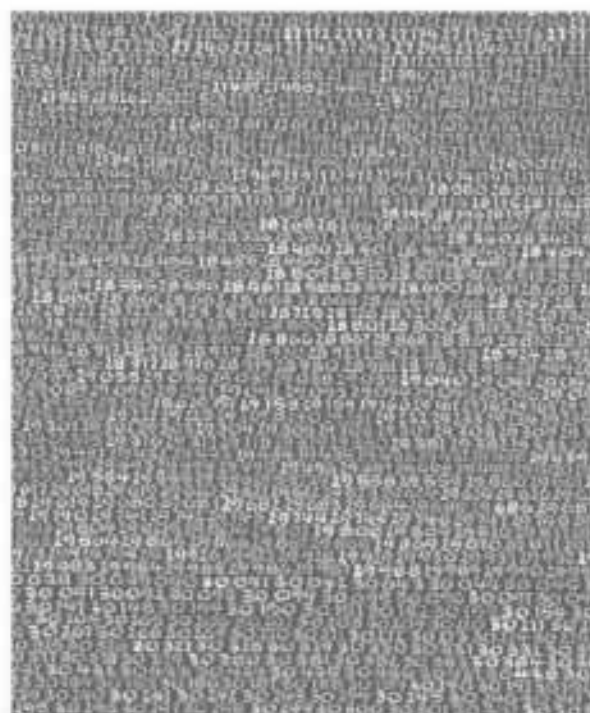
- poznasz konteksty powstawania oraz cechy charakterystyczne konceptualizmu i akcjonizmu;
- podejmiesz twórcze działania inspirowane poznanymi kierunkami w sztuce.

Dziela sztuki mogą być same pomysły; znajdują się wewnątrz łańcucha rozwojowego, który przypuszczalnie może znaleźć jakąkolwiek formę. Nie wszystkie pomysły muszą być fizycznie realizowane.

Sol LeWitt

Nazwa **konceptualizm** pochodzi od słowa *koncept*, czyli pomysł. Inne nazwy to: sztuka pojęciowa, zdematerializowana. Konceptualizm jako nurt w sztuce rozwijał się w latach 60. i 70. XX wieku. Założeniem sztuki konceptualnej jest zwrócenie uwagi na proces twórczy. Często zamiast gotowego wytworu wystarcza dokumentacja w formie filmu, zdjęć, notatek, a dzieło istnieje w umyśle twórcy. Przedstawiciele konceptualizmu to **Joseph Kosuth** (czytaj: dżozef kosut), **Sol LeWitt**, **Roman Opalka**.

Roman Opalka, *Obraz liczony*, 1965. Prezentowane dzieło to jeden z obrazów cyklu, który artysta tworzył przez wiele lat. Zapisywał białą farbą na płótnie szeregi liczb. Każdą liczbę wymawiał, nagrywając swój głos. Do każdego obrazu dodawał swoje aktualne zdjęcie. Ideą cyklu było przedstawianie upływu czasu.

Joseph Kosuth, *Jedno i trzy krzesła*, 1965.

Artysta przedstawił krzesło jako przedmiot służący do siedzenia, fotograficzny portret mebla, który wisi na ścianie, oraz jako opis hasła krzesło, który przepisał ze słownika.

Akcjonizm to działania artystyczne polegające na przeprowadzaniu w miejscach publicznych różnego rodzaju akcji, najczęściej prowokujących i szokujących widzów.

Happening jest rodzajem spektaklu, w którym artysta happener lub grupa osób wykonuje działania mające – mimo istnienia wstępnego scenariusza – spontaniczny charakter. W happeningu liczy się uczestnictwo publiczności. Świadkowie akcji mają wpływ na jej przebieg, a co za tym idzie – także na to, jak działanie zostanie odebrane. Happeningi zwykle odbywają się w miejscach publicznych, gdzie gromadzą się grupy ludzi, i powstają w różnorodnych kontekstach. Bardzo często pokazują relacje społeczne. Za twórcę happeningu uważa się Allana Kaprowa, który zaprezentował w 1959 roku 18 happeningów w 6 częściach w nowojorskiej galerii. Happening artysty można obejrzeć w internecie. Działania Johna Cage'a (czytaj: dżona kejdża) łączyły w sobie elementy muzyki, malarstwa, prezentacji filmów i audycji radiowych, czytania. Najbardziej znani happenerzy to: **Allan Kaprow**, **John Cage**, **Wolf Vostell** (czytaj: fostel). W Polsce prekursorem happeningu był **Tadeusz Kantor**.

Happening Tadeusza Kantora *Lekcja anatomii wedle Rembrandta* odbył się w 1969 roku w Galerii Foksal w Warszawie. Artysta wykorzystał słynny XVII-wieczny obraz *Lekcję anatomii doktora Tulpa* Rembrandta do współczesnej realizacji. Uczestnicy happeningu wcielili się w lekarzy widocznych na obrazie.

Tadeusz Kantor,
*Lekcja anatomii
wedle Rembrandta*, 1969, fot.
Eustachy Kossakowski.

Rembrandt van Rijn, *Lekcja anatomii doktora Tulpa*, 1632.
Obraz namalowany przez Rembrandta na zamówienie przedstawia publiczną sekcję zwłok przeprowadzoną przez holenderskiego chirurga Nicolaesa Tulpa (czytaj: nikolasa) wraz z gronem lekarskim.

Performance (czytaj: performens, z ang. przedstawienie, wykonanie) to działanie zbliżone do happeningu. Ważne jest w nim ciało performerów występujących przed publicznością, którą niekiedy angażuje w przedstawienie na zasadzie interakcji. Artysta jest twórcą dzieła i jednocześnie osobą występującą. Performerzy często poruszają w swoich wystąpieniach aktualne problemy społeczne lub polityczne. Najbardziej znanymi twórcami tego gatunku są **grupa Fluxus** (czytaj: fluksus), **Marina Abramović**, **Joseph Beuys** (czytaj: józef bojs). Polscy performerzy to **Janusz Bałdyga**, **Jerzy Bereś**, **Zbigniew Warpechowski**.

The Artist Is Present to performance Mariny Abramović, który odbył się w 2010 roku w Museum of Modern Art w Nowym Jorku. Przez sześć dni w tygodniu (od 14 marca do 31 maja 2010 r.) w godzinach otwarcia muzeum artystka siedziała nieruchomo na krześle ustawionym pośrodku sali. Naprzeciwko znajdowało się krzesło, na którym siadali kolejni widzowie. Artystka i widz patrzyli na siebie w milczeniu. Osoby, które zdecydowały się na udział w performance mogły spędzić z artystką tyle czasu, ile chciały. Widzowie siedzieli z Abramović od kilku minut do kilku godzin, a ich reakcje były bardzo zróżnicowane.

W czasie trwania performance'u artystka spędziła w bezruchu kilkaset godzin. Dokumentację fotograficzną i filmową *The Artist Is Present* można znaleźć w internecie.

Marina Abramović, *The Artist Is Present*, 2010, Museum of Modern Art, Nowy Jork.

ZOOM NA DZIEŁO SZTUKI

Joseph Kosuth, Cztery kolory, cztery słowa, 1966, instalacja świetlna.

Instalacja świetlna składająca się z czterech neonów przedstawiających cztery słowa w różnych kolorach jest kompozycją zamkniętą, statyczną. Gama barwna zawiera odcienie barwy niebieskiej, zielonej, czerwonej, żółtej. Kolory są nasycone. Występuje kontrast barw.

Ważne słowa i pojęcia

konceptualizm

akcjonizm

happening

performance

Sprawdź się!

1. Wyjaśnij pojęcie *konceptualizm*.
2. Wytłumacz, na czym polega happening.
3. Określ kontekst happeningu Tadeusza Kantora *Lekcja anatomii wedle Rembrandta*.
4. Dobierz nazwisko twórcy do kierunku.

konceptualizm

Allan Kaprow

happening

Marina Abramović

performance

Roman Opalka

INSTART

Joseph Beuys uważał, że sztuka stanowi tajemnicę trudną do jednoznacznej interpretacji. W swoim performan-
sie *W jaki sposób wyjaśnić obrazy martwemu zającowi* przez kilka godzin przemawiał do martwego zająca, da-
jąc tym samym wyraz swoim poglądom na sztukę.

Joseph Beuys, *Jak wytłumaczyć obrazy martwemu zającowi*, 1965, performance.

ĆWICZENIA

1. Podzielcie się na trzy duże zespoły. Przygotujcie w ramach każdego zespołu prezentacje multimedialne charakteryzujące:
 - konceptualizm i działania Josepha Kosutha, Sol LeWitta, Romana Opalki i innych twórców;
 - happening i działania Allana Kaprowa, Johna Cage'a, Wolfa Vostella, Tadeusza Kantora i innych twórców;
 - performance i działania grupy Fluxus, Mariny Abramović, Josepha Beuysa, Janusza Bałdygi, Jerzego Beresia, Zbigniewa Warpechowskiego i innych twórców.

Wykorzystajcie informacje, zdjęcia, a zwłaszcza filmy dostępne w internecie. Przygotujcie prezentację waszych realizacji na forum klasy lub szkoły. Pamiętajcie o przestrzeganiu prawa autorskiego. Skorzystajcie z materiałów zgromadzonych na portalu <http://ninateka.pl>.

2. W kilkusobowych zespołach przygotujcie happeningi. Tematyka happeningów jest dowolna, może poruszać nurtujące was zagadnienia społeczne lub mieć inne konteksty. Możecie je zrealizować na forum klasy, a jeśli warunki na to pozwalają – z udziałem całej społeczności szkolnej lub nawet lokalnej. Zachęćcie do udziału w wydarzeniu poprzez akcję promocyjną – wykonajcie ulotki i plakaty. Przygotujcie dokumentację fotograficzną i filmową happeningu.

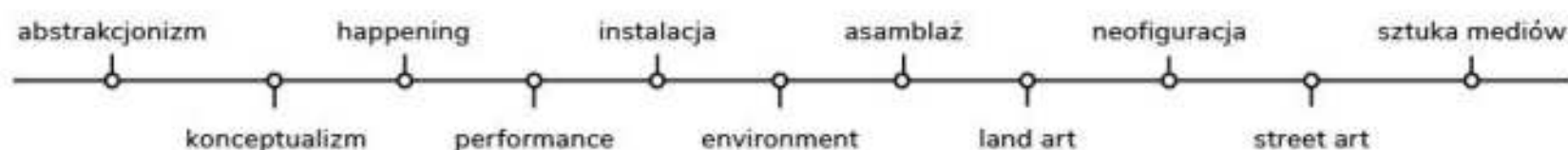
PODSUMOWANIE LEKCJI

- s. 102 Konceptualizm to nurt sztuki, który koncentruje się na samym procesie tworzenia i idei dzieła, a nie jego postaci.
- s. 103 Sztuka coraz częściej sięga po formę aktywnego działania artystycznego – akcjonizm – wykorzystując w tym celu między innymi happening i performance.
- s. 104 Performance od happeningu odróżnia istotna funkcja performerów, którzy odgrywa w nim główną rolę.

4. Instalacja, environment, asamblaż i land art

Na tej lekcji:

- poznasz konteksty powstawania oraz cechy charakterystyczne takich nurtów w sztuce, jak: instalacja, environment, asamblaż i land art;
- przeanalizujesz dzieło sztuki;
- podejmiesz twórcze działania inspirowane dziełami sztuki.

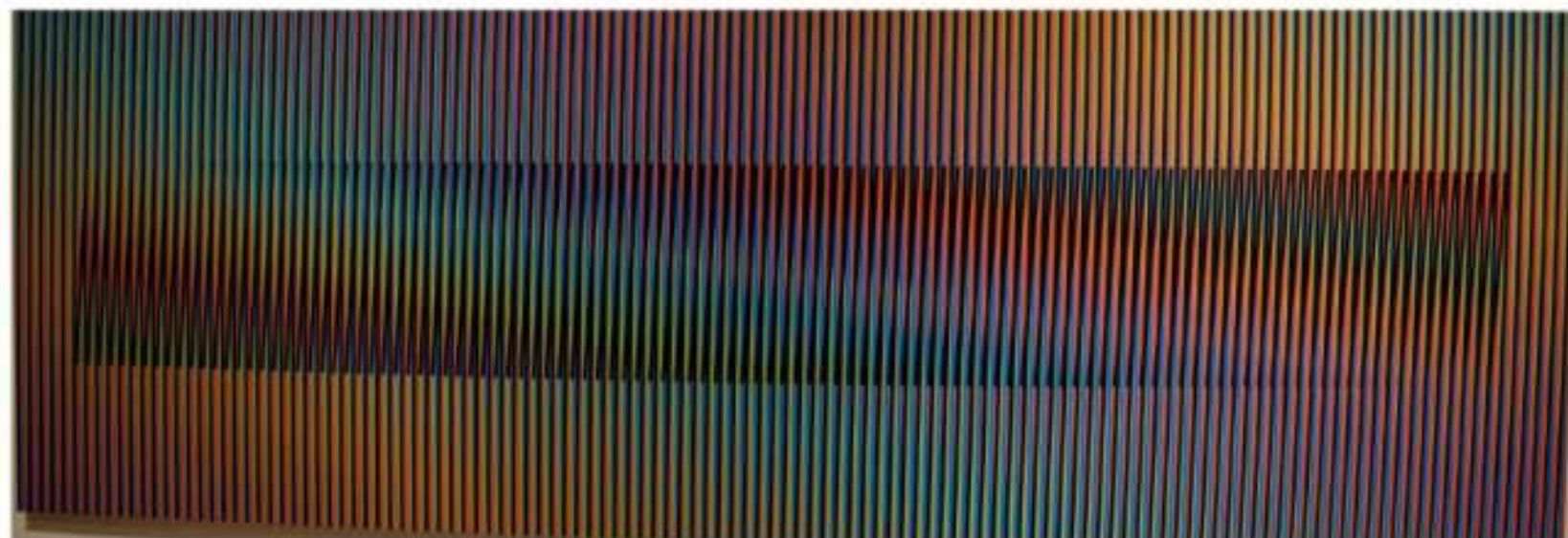

Environment (czytaj: enwajronment) to w dosłownym tłumaczeniu otoczenie.

Artyści kształtują zamkniętą przestrzeń w niezwykle, niekonwencjonalny, zaskakujący sposób, często z użyciem światła i dźwięku. Przedstawiciele environment to **George Segal**, **Yayoi Kusama** (czytaj: jajoji).

George Segal, Stacja benzynowa, 1963.

Carlos Cruz-Diez (czytaj: karlos kruz dijes), Chromointerferent, 2010.

Instalacja jest wizualną organizacją przestrzeni, gdzie artysta wykorzystuje różne elementy, tworząc dzieło na pograniczu rzeźby i environment. Instalacje często odnoszą się do różnorodnych kontekstów. Artyści tworzący instalacje to: **Nam June Paik, Joseph Beuys, Yves Klein** (czytaj: iw kłą), **Katarzyna Kozyra, Magdalena Abakanowicz**.

Alice Aycock (czytaj: alis ejkok), *Sand - fans*, 1971.

Jerzy Bereś, *Taczki polskie*, 1966.

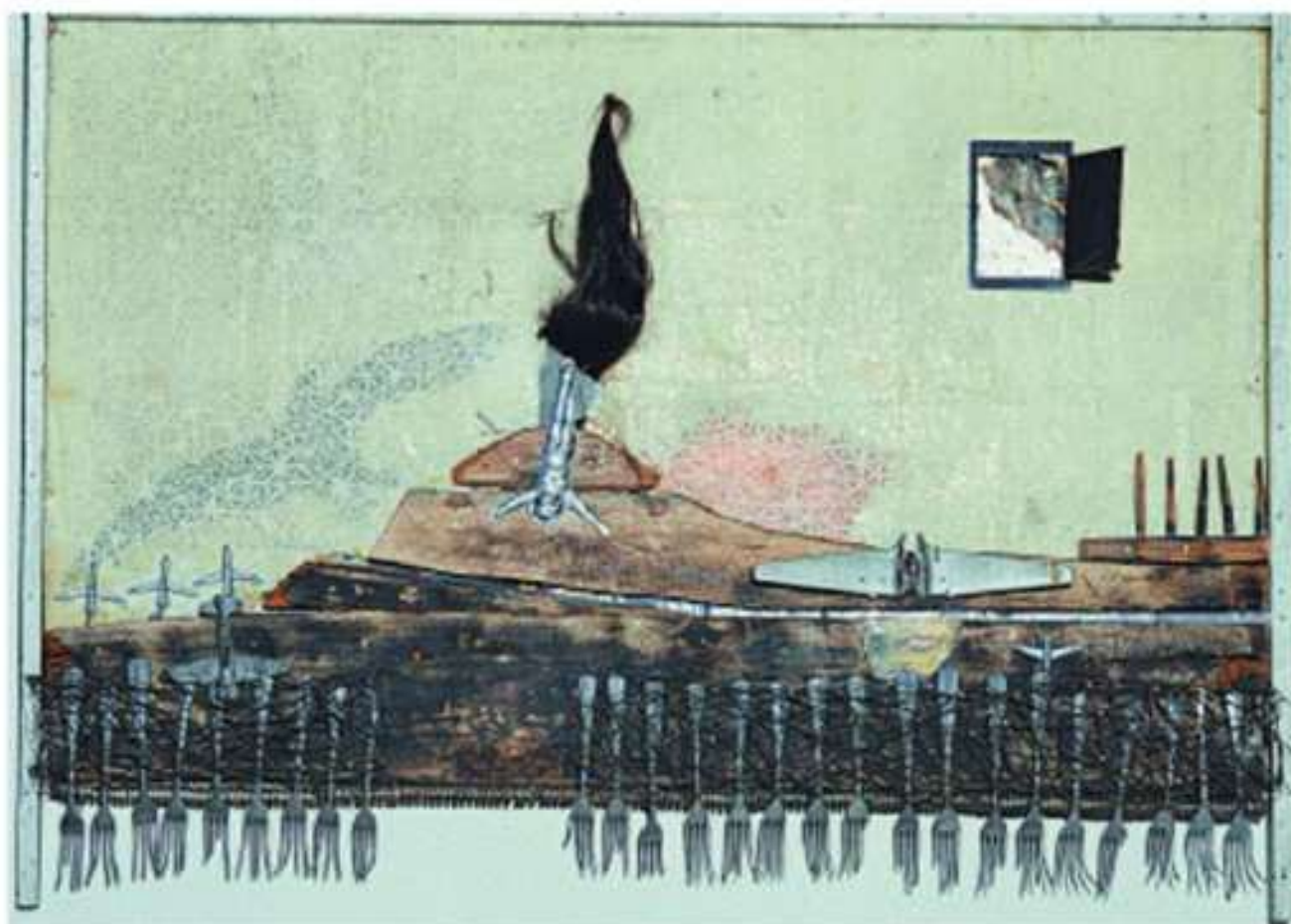
Michelangelo Pistoletto (czytaj: mikelan-dżelo pistoletto), *Wenus wśród szmat*, 1967.

Artysta ustawił kopię antycznego posągu Wenus tyłem do widza na tle stosu ubrań. Interpretację instalacji twórca pozostawił odbiorcy. Podyskutujcie na temat kontekstów tego dzieła.

Asamblaż jest rodzajem kolażu, lecz elementy, które artysta umieszcza na płaszczyźnie dzieła są trójwymiarowe. Twórca łączy elementy wykonane przez siebie i przedmioty gotowe, niejednokrotnie o symbolicznym znaczeniu i różnorodnych kontekstach. Najbardziej znani twórcy asamblaży to **Robert Rauschenberg** (czytaj: rałszenberg), **Jean Dubuffet**, **Władysław Hasior**.

Robert Rauschenberg, *Monogram*, 1955–1959, asamblaż.

Władysław Hasior,
Ikar, 1962, asamblaż.

Nazwę kierunku **land art** tłumaczy się z języka angielskiego jako **sztukę ziemi**. Artyści ingerują w naturalny krajobraz, przekształcają go za pomocą surowców naturalnych, jak kamienie, ziemia, lub też uzupełniają go różnymi elementami czy „opakowują” krajobraz. Działania land art niejednokrotnie przybierają formę instalacji. Najbardziej znani przedstawiciele land artu to duet **Christo** (czytaj: kristo) i **Jeanne-Claude** (czytaj: żan-klod), **Andy Goldsworthy** (czytaj: endi goldsłorti).

Christo, Jeanne-Claude, Opakowanie 11 wysp w pobliżu Miami w USA, 1980–1983.

Andy Goldsworthy, Spirala z rozbitych skał, 1986.

ZOOM NA DZIEŁO SZTUKI

Instalacja wykonana z przedmiotów gotowych: dziecięcego wózka wypełnionego piaskiem, z wbitymi świecami i krzyżami, wolnostojąca. Praca ma kompozycję zamkniętą statyczną. Przedmioty składające się na instalację wyróżniają się zróżnicowanymi fakturami, pokazującymi różnorodne materie, oddającymi efekty światłocieniowe. Dzieło można odczytać w kontekście historycznym i religijnym. Niemowlęcy wózek wypełniony ziemią i wbitymi w nią krzyżami i świecami upamiętnia polskie dzieci wysiedlone przez wojska niemieckie podczas II wojny światowej.

Władysław Hasiór, *Dzieciom Zamojszczyzny*, 1974, asamblaż.

Ważne słowa i pojęcia

instalacja environment asamblaż land art

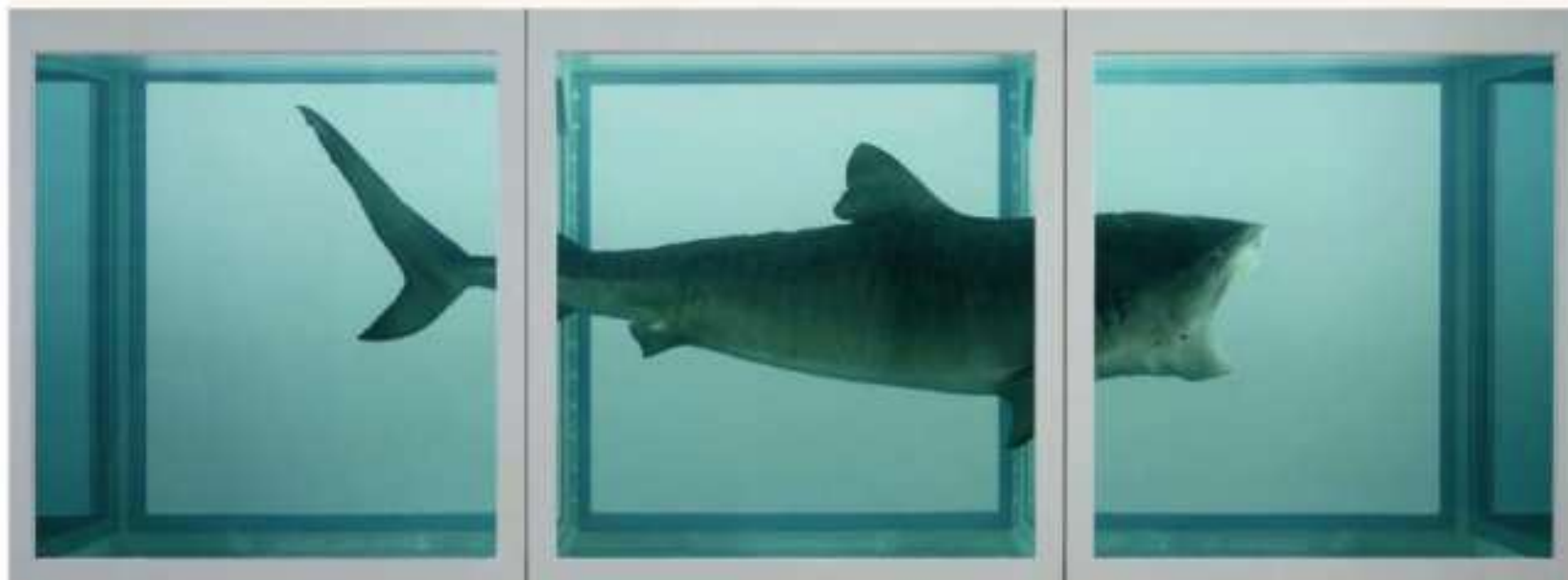
Sprawdź się!

1. Wskaż podobieństwa i różnice między instalacją a environment.
2. Wyjaśnij pojęcie *asamblaż*.
3. Wy tłumacz, na czym polega land art.
4. Dobierz nazwisko twórcy do kierunku.

instalacja	Władysław Hasiór
asamblaż	Christo
land art	Jerzy Bereś
environment	George Segal

INSTART

Do najbardziej znanych instalacji Damiena Hirsta należy cykl *Historia naturalna*. Są to wypreparowane zwierzęta zanurzone w formalinie i umieszczone w szklanych gablotach.

Damien Hirst, *Fizyczna niemożliwość śmierci w umyśle istoty żyjącej*, 1992.

ĆWICZENIA

1. Opisz i przeanalizuj w zeszycie dzieło *Ikar* Władysława Hasiora.
2. Wykonaj asamblaż, który twoim zdaniem porusza społecznie ważne sprawy.
3. Dobierzcie się w pary. Waszym zadaniem będzie wykonanie instalacji pod tytułem *Równowaga*. Zgromadźcie potrzebne wam materiały. Instalacja może być nieduża, ale jeśli warunki pozwalają, możecie wykonać większą pracę, na przykład na szkolnym korytarzu lub boisku.
4. Wybierzcie się na wycieczkę do lasu. Stwórzcie kompozycje, odpowiednio formując piasek, układając szyszki, kamienie, patyki. Sфотографujcie wasze prace.

PODSUMOWANIE LEKCJI

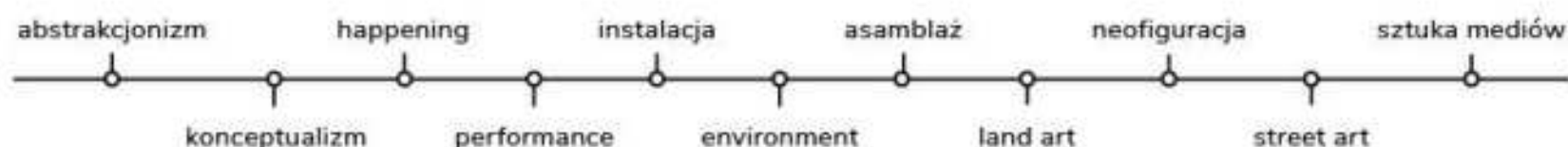
- Współczesna sztuka sięga po wiele nowych środków wyrazu, np. specjalnie ukształtowaną przestrzeń (environment), instalacje artystyczne czy trójwymiarowe rzeźby w formie kolażu (asamblaż). s. 107-108
- Dużą popularność zyskał kierunek land art, który w artystyczny sposób przekształca krajobraz naturalny. s. 109

5. Neofiguracja i street art

Na tej lekcji:

- poznasz konteksty powstawania oraz cechy charakterystyczne kierunków w sztuce współczesnej – neofiguracji i street artu;
- przeanalizujesz dzieło sztuki;
- podejmiesz twórcze działania inspirowane poznanymi kierunkami w sztuce.

W XX-wiecznej filozofii znaczącą rolę odegrał kierunek nazwany **egzystencjalizmem** zajmujący się analizą sensu ludzkiego istnienia. Według egzystencjalistów człowiekowi towarzyszą liczne lęki: przed utratą sensu istnienia, pustką wewnętrzną, cierpieniem, śmiercią. Człowiek przyjmuje odpowiedzialność za wybory, których dokonuje, i powinien odrzucić dążenie do przedmiotowego traktowania innych oraz posiadania („mieć”) po to, aby żyć autentycznie („być”).

Założenia egzystencjalizmu stały się inspiracją dla szeroko rozumianej sztuki. Kierunkiem, który czerpie z tego prądu, jest **nowa figuracja (neofiguracja)**. Funkcjonuje ona w sztuce współczesnej od lat 60. XX wieku. Nawiązując do sztuki przedstawiającej, do ekspresjonizmu, gdzie głównym tematem był człowiek, najczęściej zdeformowany, neofiguracja podkreśla dramat ludzkiego istnienia. Taki sposób przedstawiania stanowi próbę oddania osamotnienia, lęków i bezbronności człowieka wobec otaczającego świata. Obrazy posługujące się deformacjami mają pesymistyczną atmosferę.

Twórcami neofiguracji byli: **Francis Bacon** (czytaj: fransic bejkon), **Alberto Giacometti**, **Jean Dubuffet**, **Willem de Kooning** (czytaj: kuning).

Francis Bacon, Trzy studia do portretu Henrietty Moraes, 1963, olej na płótnie.

Willem de Kooning, Kobieta I, 1952, olej na płótnie.

Francis Bacon, Studium portretu papieża Innocentego X, 1953, olej na płótnie.

Alberto Giacometti, Diego, 1962, brąz.

Jean Dubuffet, Autoportret II, 1966, markery na papierze.

Do **street artu** (czytaj: strit artu), który został określony sztuką ulicy w latach 80. XX wieku, zalicza się wszystkie przejawy działalności artystycznej na ulicach miast: murale, czyli malarstwo na murach i ścianach budynków wykonywane różnymi technikami (szablony, spray), wklejki (vlepki), czyli naklejki z artystycznym przekazem pojawiające się między innymi w miejskich autobusach, na ścianach lub słupach. Innym przejawem sztuki ulicznej jest graffiti, zwane również „tagami”. Są to podpisy wykonywane specyficznym krojem pisma.

Street art odnosi się do współczesnych wydarzeń, a częstym tematem dzieł sztuki ulicznej są problemy społeczne, konflikty zbrojne.

Najbardziej znanym artystą street artu jest **Banksy**, który umieszcza swoje dzieła na murach wielkich europejskich miast. Cechą charakterystyczną jego twórczości jest łączenie graffiti z techniką szablonu. Natomiast za amerykańskiego prekursora sztuki ulicy uznawany jest **Jean-Michel Basquiat** (czytaj: ża-miszel baskja).

Tagi.

Vlepka.

Graffiti na ulicy w Baltimore, Stany Zjednoczone.

Graffiti wykonane przez Banksy'ego na londyńskiej ścianie przedstawia problem wykorzystywania niewolniczej pracy dzieci.

Jean-Michael Basquiat, Czaszka, 1981.

Graffiti wykonane przez Banksy'ego na ścianie jednego z budynków w Londynie.

ZOOM NA DZIEŁO SZTUKI

Obraz przedstawia postać policjanta pochodzenia afroamerykańskiego. Kompozycja jest jednoplanowa, statyczna, zamknięta. Artysta zastosował deformację i syntezę formy. Portretowi towarzyszą napisy, a wśród nich tytuł wyraźnie sugerujący społeczny kontekst obrazu. Basquiat zwrócił uwagę na problem rasizmu w Stanach Zjednoczonych, widoczny także w postępowaniu policjantów. Dostrzegł ironię afroamerykańskiego policjanta, który wobec współobywateli o tym samym kolorze skóry musi odgrywać rolę funkcjonariusza policji. Obraz jest niezwykle ekspresyjny dzięki różnorodnym liniom i napisom oraz kontrastom tworzoną przez nasycone barwy.

Jean-Michael Basquiat, *Ironia – ciemnoskóry policjant*, 1981.

Ważne słowa i pojęcia

egzystencjalizm nowa figuracja street art

Sprawdź się!

1. Omów założenia egzystencjalizmu.
2. Wyjaśnij pojęcie *neofiguracja*.
3. Wymień przejawy sztuki ulicznej.
4. Dobierz nazwiska twórców do kierunku.

street art

Banksy

neofiguracja

Francis Bacon

Jean-Michael Basquiat

INSTART

Banksy to brytyjski artysta street art, którego prawdziwe imię i nazwisko nie jest znane. Jego prace pojawiają się na ulicach Londynu i w innych miastach na świecie. Artysta używa różnych technik. Łączy ze sobą graffiti i charakterystyczną technikę szablonu. W swoich pracach przekazuje treści najczęściej humorystyczne lub związane z polityką.

W swojej sztuce Banksy często nawiązuje do kontrowersyjnych spraw, takich jak problem więzienia w Guantánamo.

ĆWICZENIA

1. Przeanalizuj obraz Francisa Bacona *Studium portretu papieża Innocentego X*.
2. Zastanów się, jakie ograniczenia i zagrożenia dotyczą współczesnego człowieka. Wykonaj pracę plastyczną przedstawiającą postać człowieka. Zobrazuj jedną z negatywnych emocji, jakie mogą towarzyszyć człowiekowi. Zapisz tytuł swojej pracy. Zastosuj dowolną technikę.
3. Zaprojektuj wlepkę.
4. Wykonaj pracę plastyczną, stosując technikę szablonu.

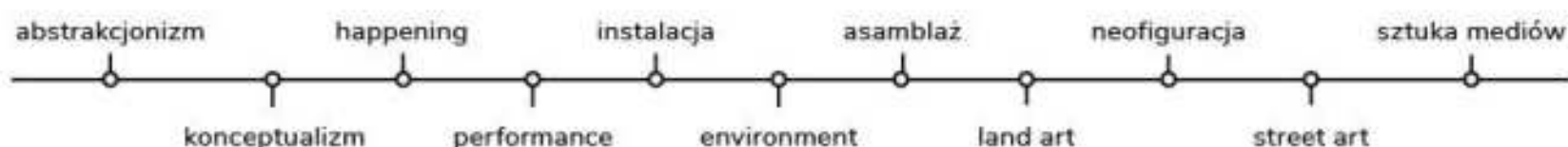
PODSUMOWANIE LEKCJI

- W sztuce odpowiedzią na kierunek egzystencjalizmu w filozofii była neofiguracja, która w sposobie przedstawienia czerpała z ekspresjonizmu. s. 112
- Mianem sztuki ulicznej – street artu – określa się umieszczone w miastach wyrazy ekspresji twórczej, np. murale czy graffiti. s. 114

6. Sztuka mediów

Na tej lekcji:

- poznasz konteksty powstawania oraz cechy charakterystyczne sztuki mediów;
- przeanalizujesz dzieło sztuki;
- podejmiesz twórcze działania z zakresu sztuki mediów.

Media, takie jak: radio, telewizja, a zwłaszcza komputer i internet, pozwalają na komunikację za pomocą tekstu, obrazu i dźwięku jednocześnie. Współcześni artyści korzystają z możliwości aparatów fotograficznych, kamer, telewizorów, telefonów komórkowych, komputerów, projektorów, skanerów przy tworzeniu **sztuki mediów**. Tak pokazana sztuka często jest świadectwem problemów nurtujących współczesny świat.

Fotografia stała się dziedziną sztuki w drugiej połowie XX wieku. Obecnie dzieli się ją na fotografię artystyczną i użytkową (reklamową). Duży wpływ na wygląd zdjęć mają aparaty fotograficzne, w tym współczesne aparaty cyfrowe. Obraz jest w nich zapisywany jako plik na karcie pamięci. Zdjęcia ogląda się w aparacie albo – po przeniesieniu na dysk komputera – na ekranie.

Pierwsze zdjęcia odtwarzały rzeczywistość. W miarę rozwoju techniki w fotografii pojawiły się nowe możliwości. Często to, co dzisiaj widzimy na zdjęciach, jest rezultatem zmian wprowadzonych za pomocą komputerowych programów graficznych. Fotografia cyfrowa i programy graficzne pozwalają na opracowanie zdjęć, czyli wprowadzenie poprawek lub zmianę ich wyglądu.

Henri Cartier-Bresson (czytaj: ari kartie-bresa), Madryt, Hiszpania, 1933.

Henri Cartier-Bresson

Ryszard Horowitz, Magiczny królik. Autor tej pracy jako jeden z pierwszych artystów zaczął komputerowo przetwarzać zdjęcia.

Filmem określamy serię zdjęć zwanych klatkami (lub kadrami), zarejestrowanych przez kamerę na taśmie filmowej. Jeżeli wyświetli się jedną klatkę po drugiej, powstanie wrażenie ruchu. Utrwalanie ruchu jest charakterystycznym elementem sztuki filmowej. Film od momentu swego powstania, czyli od końca XIX wieku, wciąż się zmienia. Filmy zarejestrowane na taśmie filmowej wyświetla się za pomocą projektora. W latach 90. XX wieku upowszechniły się kamery, które zapisują obraz w postaci cyfrowej. Istnieje wiele gatunków filmowych. We współczesnych filmach wykorzystuje się animacje 3D i 4D. Podczas oglądania filmu trójwymiarowego odnosi się wrażenie bycia w środku rozgrywającej się sceny. Obecnie dzięki smartfonom, które posiadają niemal wszyscy, można nagrywać krótkie filmy.

Kadr z filmu *Katedra*, 2002. Krótkometrażowy film animowany w reżyserii Tomasza Bagińskiego jest animacją komputerową, powstałą przy wykorzystaniu programu graficznego 3ds Max.

Video-art to nurt w sztuce oparty na wykorzystywaniu technologii cyfrowej do tworzenia instalacji wideo, filmów interaktywnych z udziałem widzów czy wideoperformansów, które często poruszają tematykę współczesnej cywilizacji. Przedstawicielami tego nurtu są Nam June Paik i Bill Viola (czytaj: wjola). W Polsce sztuka mediów zyskała popularność dzięki Józefowi Robakowskiemu i Zbigniewowi Liberze.

Nam June Paik, Elektroniczna super autostrada, 1995. Ekrany tworzą kształt Stanów Zjednoczonych, a artysta sugeruje, także poprzez tytuł, szybkość przekazywania informacji we współczesnych czasach.

Bill Viola, Pięć aniołów na nowe Millenium, 2001.

W twórczości współczesnych artystów **sztuki mediów** dominują działania **multimedialne**, czyli jednocześnie połączenie w całość kilku form przekazu: obrazu, animacji, dźwięku, tekstu. Komputer jest najczęściej i najwszechstronniej używanym w sztuce współczesnym narzędziem. Jako najbardziej multimedialne urządzenie łączy różne formy w jeden przekaz, np. tworząc mappingi czyli projekcje multimedialne polegające na wyświetleniu obrazu lub animacji na prawdziwym trójwymiarowym obiekcie takim jak budynek czy elementy scenografii podczas koncertów, czyli działania ruchomego obrazu z muzyką graną na żywo. Artyści korzystają także z programów graficznych, aby tworzyć grafikę komputerową. Wiele narzędzi w tych programach nawiązuje do tradycyjnych elementów formy plastycznej.

Zdzisław Beksiński, *Sztuka*, 1999, grafika komputerowa.

Manfred Kielnhofer (czytaj: kilnhofer), *Instalacja świetlna z wykorzystaniem statui*, Festiwal Światła w Berlinie.

ZOOM NA DZIEŁO SZTUKI

Fotografia przedstawia scenę rodzajową – mężczyzn wykonujących ćwiczenia gimnastyczne. Kompozycja fotografii jest zamknięta. Sylwetki sportowców i przyrządy gimnastyczne podkreślają kierunki pionowe, wertykalne. Przestrzeń jest pokazana za pomocą perspektywy kulisowej, można wyodrębnić trzy płany. Gama barwna ograniczona jest do bieli, czerwieni, beżu i odcieni tych barw. Mocne oświetlenie sylwetek sportowców podkreśla ich mięśnie oraz cienie widoczne w tle fotografii. Widoczny jest wyraźny modelunek walorowy i światłocieniowy na strojach i ciałach postaci. Zdjęcie zostało zdynamizowane poprzez rozmycie sylwetki sportowca znajdującego się na pierwszym planie, sugerujące ruch.

Max Rossi, Mistrzostwa Świata w Gimnastyce, 14 października 2006, Dania.
Pierwsza nagroda w kategorii „Akcja” na The World Press Photo Sport w 2007.

Ważne słowa i pojęcia

sztuka mediów fotografia film komputer wideo art

Sprawdź się!

1. Wymień narzędzia, których używa się w sztuce mediów.
2. Wy tłumacz, na czym polega sztuka filmowa.
3. Wyjaśnij, jak powstają dzieła multimedialne.

INSTART

WRO ART CENTER przedstawia sztukę
tworzoną za pomocą multimedialnych.
<http://wrocenter.pl/>

ĆWICZENIA

1. Wykonaj prezentację ukazującą twórczość najwybitniejszych fotografików, a następnie opisz w zeszycie wybraną fotografię.
2. Podyskutujcie w klasie na temat tego, czym waszym zdaniem jest dzieło sztuki. Odwołajcie się do poznanych wcześniej dzieł sztuki z epok historycznych i dzieł reprezentujących współczesne awangardy.
3. Wykonaj grafikę komputerową. Temat grafiki to *Sztuka*.
4. Wykonajcie fotografie na określony wspólnie temat. Przygotujcie wystawę fotografii uczniów waszej klasy. Zamieśćcie je w internecie jako wspólne działanie artystyczne, na przykład na stronie internetowej szkoły.
5. Wykonajcie w zespołach spoty, czyli krótkie filmy mówiące o problemach nurtujących współczesnych ludzi.
6. Przygotuj sleeveface (czytaj: sliwfejs), czyli wkomponuj książkę w otoczenie adekwatne do jej okładki lub „ubierz się” w książkę w ten sposób, by stworzyć złudzenie połączenia sylwetki fotografowanej osoby z postacią umieszczoną na okładce. Im bardziej zacierają się granice między fotografią a rzeczywistością, tym lepszy efekt można uzyskać.

PODSUMOWANIE LEKCJI

- Współcześnie dużą rolę odgrywają nowe kanały komunikacji, które rozpowszechniły tzw. sztukę mediów. Zalicza się do niej takie działania artystyczne jak film czy fotografia. s. 118
-119
- Sztuka współczesna często sięga po wiele kanałów przekazu jednocześnie – jest multimedialna. Jednym z jej przykładów jest wideo-art. s. 120

Spis najważniejszych dzieł sztuki

Prehistoria

- malowidła z Lascaux, Francja
- malowidła z Altamiry, Hiszpania
- Wenus z Willendorfu
- Stonehenge, Anglia

Starożytny Egipt

- piramida faraona Dżesera w Sakkarze
- piramidy Cheopsa, Chefrena, Mykerinosa w Gizie
- Sfinks w Gizie
- Triada króla Mykerinosa
- świątynia Ramzesa II w Abu Simbel
- *Polowanie na dzikie ptactwo z grobu Menny w Tebach*
- *Tancerka i dwie muzykantki* – malowidło z grobowca Nachta w Tebach
- złota maska Tutenchamona
- głowa królowej Nefretete

Starożytna Grecja

- Partenon w Atenach
- Teatr w Epidauros
- Nike z Samotraki
- Wenus z Milo
- Grupa Laokoona
- Myron, *Dyskobol*
- Poliklet, *Doryforos*
- Fidiasz, posąg Ateny Partenos, płaskorzeźba z Partenonu *Procesja panatenajska*
- Praksyteles, *Hermes z małym Dionizosem*, *Afrodyta z Knidos*, *Apollo z jaszczurką*
- greckie wazy w stylu czarnofiguralnym i czerwonofiguralnym

Starożytny Rzym

- Panteon w Rzymie
- Koloseum w Rzymie
- Łuk Tytusa
- Kolumna Trajana w Rzymie
- akwedukt Pont-du-Gard w Nîmes
- posąg konny Marka Aureliusza w Rzymie
- posąg cesarza Augusta z Prima Porta
- malarstwo ścienne w Pompejach

Sztuka rzymska

- kolegiata w Tumie pod Łęczycą
- kolegiata w Kruszwicy
- rotunda św. Prokopa w Strzelnie
- Drzwi Gnieźnieńskie

Sztuka gotycka

- Zamek Krzyżacki w Malborku
- katedra Notre Dame w Paryżu
- katedra w Chartres
- katedra w Kolonii
- kościół Mariacki w Gdańsku
- Barbakan w Krakowie
- kościół Mariacki w Krakowie
- Włt Stwosz, *Ołtarz Mariacki*

- Pieta z Lubięża
- Madonna z Krużlowej
- bracia Limburg, kalendarz z *Bardzo bogatych Godzinek księcia de Berry*
- witraże gotyckie
- Roger van der Weyden, *Zdjęcie z krzyża*, *Sąd Ostateczny*
- Hans Memling, *Sąd Ostateczny*

Renesans

- Andrea Palladio, Villa Rotonda, Il Redentore
- Filippo Brunelleschi, kopuła katedry we Florencji
- Donato Bramante, *Tempietto*
- Bazylika św. Piotra w Watykanie – renesansowe plany budowli Donata Bramantego i Michała Anioła Buonarrotiego
- Donatello, *Dawid*, *Posąg konny Gattamelaty*
- Andrea del Verrocchio, *Dawid*, posąg konny Colleonego
- Michał Anioł, kopuła Bazyliki św. Piotra, *Dawid*, *Pieta* z bazyliki św. Piotra, *Mojżesz*, freski na sklepieniu Kaplicy Sykstyńskiej
- Masaccio, *Wygnanie z raju*, *Grosz czynszowy*
- Paolo Uccello, *Bitwa pod San Romano*
- Andrea Mantegna, *Oplakiwanie Chrystusa*
- Piero della Francesca, portrety Montefeltrów, *Chrzest Chrystusa*
- Sandro Botticelli, *Primavera*, *Narodziny Wenus*
- Leonardo da Vinci, *Madonna w grocie*, *Ostatnia wieczerza*, *Pokłon Trzech Króli*, *Dama z gronostajem*, *Mona Lisa*, *Święta Anna Samotrzecia*, *Święty Jan Chrzciel*
- Rafael Santi, *Piękna Ogrodniczka*, *Madonna ze szczygłem*, *Madonna Sykstyńska*, *Szkola ateńska*
- Giorgione, *Koncert wiejski*, *Śpiąca Wenus*
- Tycjan, *Miłość ziemna i niebiańska*, *Flora*, *Wenus z Urbino*
- Tintoretto, *Ostatnia wieczerza*
- Albrecht Dürer, *Melancholia*, *Cztery jeźdźcy Apokalipsy*
- Pieter Bruegel Starszy, *Ślepcy*, *Wesele chłopskie*, *Wieża Babel*, *Walka karnawału z postem*, cykl *Pory roku*, *Upadek Ikara*, *Przysłowia niderlandzkie*
- Jan i Hubert van Eyck, *Ołtarz gandawski*
- Jan van Eyck, *Matężństwo Arnolfinich*
- Hieronim Bosch, *Ogród rozkoszy ziemskich*, *Syn marnotrawny*
- Franciszek Florentczyk, Bartolomeo Berrecci, zamek na Wawelu (krużganki, renesansowe wnętrza)
- Bartolomeo Berrecci, kaplica Zygmuntowska, nagrobek Zygmunta Starego
- Zamość

Barok

- Jacopo da Vignola, Giacomo della Porta, kościół Il Gesù
- Gianlorenzo Bernini, schody Królewskie w Watykanie, plac i kolumnada przed Bazyliką św. Piotra w Rzymie, Fontanna Czterech Rzek, Konfesja nad grobem św. Piotra, rzeźby: *Dawid*, *Apollo i Dafne*, *Ekstaza św. Teresy*
- Francesco Borromini, kościół San Carlo alle Quattro Fontane
- Charles le Brun, Louis le Vau, Andre le Notre, Jules Hardouin-Mansart, Wersal (pałac wraz z założeniem ogrodowym)
- Michelangelo Merisi da Caravaggio, *Kosz z owocami*, *Złożenie do grobu*, *Wieczerza w Emaus*
- Pieter Paul Rubens, *Podniesienie Krzyża*, *Porwanie córek Leukippa*

- Rembrandt Hermesz van Rijn, *Lekcja anatomii doktora Tulpa*, *Wymarsz strzelców*, *Pejzaż z miłosiernym Samarytaninem*, *Autoportret z Saskią na kolanach*, *Powrót syna marnotrawnego*
- Jan Vermeer van Delft, *Czytająca list*, *Kobieta ważąca perłę*, *Widok Delft*, *Kobieta z naszyjnikiem perłę*, *Alegoria malarstwa*, *Koronczarka*
- Willem Claesz Heda, *martwe natury*
- Diego Rodriguez de Silva y Velazquez, *Panny dworskie (Las Meninas)*, *Infantka Małgorzata*, *Portret Innocentego X*, *Wenus z lustrem*
- Jose de Ribera, *Kulawiec*, *Męczeństwo św. Bartłomieja*
- Francisco da Zurbaran, *Pogrzeb św. Bonawentury*, *Martwa natura z czterema naczyniami*
- Georges de la Tour, *Znalezienie ciała św. Sebastiana*, *Św. Maria Magdalena pokutująca*
- Giovanni Trevano, *kościół św. Piotra i Pawła w Krakowie*
- Jan Trevano, *Zamek Królewski w Warszawie*
- Augustyn Locci, *pałac w Wilanowie*

Sztuka XVIII wieku – klasycyzm

- Jacques Ange Gabriel, *pałacyk Petit Trianon w Wersalu*
- Jacques-Germain Soufflot, *kościół św. Genowefy w Paryżu*
- Dominik Merlini, *pałac Na Wodzie w Łazienkach*, *pałac Królikarnia w Warszawie*
- Szymon Bogumił Zug, *kościół ewangelicko-augsburski w Warszawie*
- Chrystian Piotr Aigner, *kościół św. Aleksandra w Warszawie*
- Jakub Kubicki, *Belweder w Warszawie*
- Antonio Canova, *Amor i Psyche*, *Portret Pauliny Borghese*
- Bertel Thorvaldsen, *pomnik księcia Józefa Poniatowskiego*, *pomnik Kopernika*
- Jacques-Louis David, *Przysięga Horacjuszy*, *Śmierć Marata*, *Portret pani Recamier*
- Jean Auguste Dominique Ingres, *Portret panny Riviere*
- Marcello Bacciarelli, *Portret Stanisława Augusta Poniatowskiego z klepsydrą*, *Stanisław August Poniatowski w stroju koronacyjnym*
- Bernardo Belotto (zw. Canaletto), *Kolumna Zygmunta od strony Wisły*, *Krakowskie Przedmieście*, *Widok Warszawy od strony Pragi*

Romantyzm

- Francisco José Goya y Lucientes, *Gdy rozum śpi budzą się potwory (z cyklu Kaprysy)*, *Rozstrzelanie powstańców madryckich*, *Rodzina Karola IV*
- Eugène Delacroix, *Wolność wiodąca lud na barykady*, *Portret Chopina*
- Théodore Géricault, *Tratwa Meduzy*
- Caspar David Friedrich, *Podróżnik po morzu chmur*, *Mężczyzna i kobieta zapatrzeni w księżyc*, *Opactwo w dąbrowie*, *Mnich nad brzegiem morza*
- William Blake, *Przedwieczny*
- Joseph William Turner, *Deszcz, para i szybkość*
- John Constable, *Wóz siana*
- Piotr Michałowski, *Napoleon na siwym koniu*, *Bitwa pod Somosierrą*
- François Rude, *Wymarsz ochotników (Marsylianka)*

Realizm

- Gustave Courbet, *Kamieniarze*
- Jean François Millet, *Anioł Pański*, *Zbierające kłosy*
- Honore Daumier, *Pracznik*, *Don Kichot*
- Ilija Riepin, *Burlacy na wóldze*

Akademizm, symbolizm

- Alexandre Cabanel, *Narodziny Wenus*
- John Everett Millais, *Ofelia*
- Dante Gabriel Rossetti, *Zwiastowanie*
- Gustave Moreau, *Zjawa*
- Puvis de Chavannes, *Biedny rybak*
- Arnold Böcklin, *Wyspa umarłych*

Impresjonizm, neoimpresjonizm

- Edouard Manet, *Olimpia*, *Śniadanie na trawie*, *Atelier w Iodce*
- Claude Monet, *Impresja, wschód słońca*, *Dworzec Saint Lazare (różne wersje)*, *Katedra w Rouen (różne wersje)*, *Stogi (różne wersje)*, *Nenufary (różne wersje)*
- Edgar Degas, *Primabalerina*, *Klasa tańca*, *Wyścigi konne*
- Camille Pissarro, *Czerwone dachy*
- Pierre-Auguste Renoir, *Wielkie kąpiące się*, *Moulin de la Galette*, *Śniadanie wioślarzy*, *Huśtawka*, *Akt w słońcu*
- George Seurat, *Niedzielne popołudnie na wyspie Grande Jatte*, *Cyrk*

Postimpresjonizm

- Paul Cézanne, *Martwa natura z kuchennym stołem*, *Góra Sainte-Victoire (kilka wersji)*, *Chłopiec w czerwonej kamizelce*, *Grający w karty*, *Martwa natura z błękitnym wazonem*
- Vincent van Gogh, *Buty*, *Jedzący kartofle*, *Portret Ojca Tanquy*, *Nocna kawiarnia*, *Autoportret (z 1888 r.)*, *Autoportret z zabandażowanym uchem*, *Droga z cyprysami*, *Słoneczniki*, *Sypialnia van Gogha*, *Kruki nad lanem zboża*
- Paul Gauguin, *Wizja po kazaniu – walka Jakuba z aniołem*, *Żółty Chrystus*, *Nevermore*, *Kobiety na plaży*, *Skąd przychodzimy? Kim jesteśmy? Dokąd zmierzamy?*
- Henri de Toulouse-Lautrec, *Moulin Rouge*

Malarstwo polskie II poł. XIX wieku

- Artur Grottger, *Pożegnanie powstańca*, *Kucie kos*, *Bój (z cyklu Lithuania)*
- Jan Matejko, *Starczyk*, *Rejtan – upadek Polski*, *Kazanie Skarżyskiego*, *Hołd pruski*, *Bitwa pod Grunwaldem*, *Poczet królów polskich*, *Konstytucja 3 maja*
- Henryk Rodakowski, *Portret matki*, *Portret generała Henryka Dembińskiego*
- Juliusz Kossak, *Stadnina na Podolu*
- Wojciech Kossak, *Jan Styka*, *Panorama Racławicka*
- Aleksander Kotsis, *Ostatnia chudoba*
- Wojciech Gerson, *Cmentarz w Zakopanem*
- Józef Szermentowski, *Bydło schodzące do wodopoju*
- Maksymilian Gierymski, *Pikieta powstańcza*
- Aleksander Gierymski, *Żydówka z pomarańczami*, *Święto Trąbek*, *Trumna chłopiska*
- Józef Chełmoński, *przedstawienia: trójelek i czwórek*, *Żurawie*, *Kuropatwy na śniegu*, *Burza*, *Babie lato*

Architektura i rzeźba XIX wieku

- Charles Barry, *Parlament w Londynie*
- Zamek w Neuschwanstein
- Karl Friedrich Schinkel, *Pałac w Kórniku*
- Charles Garnier, *opera w Paryżu*
- Gustave Eiffel, *wieża Eiffla w Paryżu*
- Edgar Degas, *Czternastoletnia tancerka*
- Auguste Rodin, *Mysliciel*, *Mieszczanie z Calais*

Secesja

- Antonio Gaudi, *Casa Mila, Sagrada Família*
- Hektor Guimard, *Wejścia do paryskiego metra*
- Stanisław Wyspiański, *Bóg Ojciec* (witraż), cykl widoków na kopiec Kościuszki, gmach Towarzystwa Lekarskiego (wystrój wnętrza, witraż), witraże i polichromie kościoła Franciszkanów w Krakowie, *Mietek, Podwójny portret Elizy Pareńskiej*
- Stanisław Witkiewicz, *Willa pod Jedłami*
- Aubrey Beardsley, *Pawia suknia, Salome*
- Gustave Klimt, *Pocałunek, Judyta i Holofernes*
- Alfons Mucha, plakat *Job*
- Edward Munch, *Krzyk, Madonna*
- Jacek Malczewski, *Melancholia, Introdukcja, Błędne koło, Zatruta Studnia, Thanatos*
- Witold Wojtkiewicz, *Krucjata dziecięca*
- Józef Mehoffer, *Dziwny ogród, witraże do katedry fryburskiej*
- Józef Pankiewicz, *Japonka, Targ na kwiaty*
- Władysław Podkowiński, *Dzieci w ogrodzie*
- Leon Wyczółkowski, *Kopanie buraków, Rybacy*

Sztuka I poł. XX wieku

- Henri Matisse, *Portret żony z zieloną pręgą, Taniec*
- Andre Derain, *Most Westminster*
- Maurice Vlaminck, *Czerwone drzewa*
- Ernst Ludwig Kirchner, *Autoportret z modelką, Kobiety na ulicy*
- Emil Nolde, *Tryptyk Maria Egipcjanka*
- Wassily Kandinsky, *Pierwsza akwarela abstrakcyjna*
- Oskar Kokoschka, *Morderca, nadzieja kobiet*
- Pablo Picasso, *Portret Gertrudy Stein, Panny z Avignonu, Portret Kahnweilera, Martwa natura ze skrzypcami, Trzej muzycanci, Guernica*
- George Braque, *Domy w Estaque, Gitara i klarnet*
- Fernand Leger, *Mona Lisa z kluczami*
- Umberto Boccioni, *Jedyna forma ciągłości w przestrzeni*
- Giacomo Balla, *Dynamizm psa na smyczy*
- Władimir Tatlin, *projekt pomnika III Międzynarodówki*
- Kazimierz Malewicz, *Czarny kwadrat na białym tle, Kompozycja suprematystyczna*
- Piet Mondrian, *Kompozycja I, Broadway Boogie Woogie*
- Marcel Duchamp, *L.H.O.O.Q., Fontanna, Suszarka do butelek*
- Max Ernst, *Słoń Celebes*
- Giorgio de Chirico, *Tajemnica i melancholia ulicy, Niepokojące muzy*
- Jean Miro, *Karnawał arlekina*
- Rene Magritte, *Terapeuta, Golkonda, Bezdomność*
- Salvador Dali, *Portret Mae West, Uporczywość pamięci, Płonąca żyrafa*
- Marc Chagall, *Ja i moja wieś, Upadek Ikara*
- Constantin Brancusi, *rzeźby: Księżna X, Ptak*
- Henri Moore, *rzeźby: Spoczywająca postać, Król i królowa*
- Frank Lloyd Wright, *Willa Kaufmanna (Dom nad wodospadem)*
- Mies van der Rohe, *budynki przy Lakeshore Drive w Chicago*
- Walter Gropius, *siedziba Bauhausu w Dessau*
- Leon Chwistek, *Szermierka*
- Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Portret Edwardy Szmuglarowskiej, Autoportret*
- Zbigniew Pronaszko, *Akt*

- Eugeniusz Zak, *Pierrot*
- Tytus Czyżewski, *Madonna z Dzieciątkiem*
- Jan Cybis, *Martwa natura z kwiatami*
- Zygmunt Waliszewski, *Uczta renesansowa*
- Tadeusz Makowski, *Szewc*
- Władysław Skoczylas, *Zbójnicki*
- Zofia Stryjeńska, *Spotkanie z synem z cyklu Pascha*
- Władysław Strzemiński, *kompozycja unistyczna*
- Katarzyna Kobro, *Kompozycja przestrzenna*
- Zbigniew Pronaszko, *projekt pomnika Adama Mickiewicza w Wilnie*
- Henryk Stażewski, *Relief nr 12*
- Xawery Dunikowski, *Tchnienie*

Sztuka II poł. XX wieku

- Francis Bacon, *Studium według portretu papieża Innocentego X Velazqueza*
- Alberto Giacometti, *Postać krocząca*
- Jackson Pollock, *Wilczyca, Kompozycja 1A (1948)*
- Willem de Kooning, *Kobieta I*
- Mark Rothko, *Tryptyk*
- Robert Rauschenberg, *Odaliska*
- Jasper Johns, *Flagi*
- Claes Oldenburg, *Dwa cheeseburgery*
- Yves Klein, *Antropometrie*
- Richard Hamilton, *Co właściwie sprawia, że nasze mieszkania są tak odmienne, tak pociągające?*
- Andy Warhol, *Wielka puszka zupy Campbell's, Autoportret z cieniem, Marilyn Monroe*
- Roy Lichtenstein, *A teraz moi mali, za Francję, M – Maybe*
- George Segal, *Cinema, Stacja benzynowa*
- Duane Hanson, *Turyści, Kobieta z wózkiem na zakupy*
- Alexander Calder, *Mobile*
- Victor Vasarely, *Kompozycja BOO (1978)*
- Joseph Kosuth, *Jedno i trzy krzesła*
- Robert Smithson, *Spiralna grobla*
- Christo, *opakowanie Pont Neuf*
- Le Corbusier, *kaplica Notre Dame du Haut w Ronchamp*
- Frank Lloyd Wright, *Muzeum Guggenheima w Nowym Yorku*
- Renzo Piano i Richard Rogers, *Centrum Pompidou w Paryżu*
- Jorn Utzon, *Opera w Sydney*
- Maria Jarema, *Filtry 13*
- Piotr Potworowski, *Krajobraz z Łagowa*
- Tadeusz Brzozowski, *Pludry*
- Andrzej Wróblewski, *Ukrzesłowanie, Rozstrzelanie V*
- Zdzisław Beksiński, *kompozycja bez tytułu z 1983 roku z katedrą z piszczele*
- Tadeusz Kantor, *Multiple parasolowe, environment: Umarła klasa*
- Władysław Hasior, *Wyszywanie charakteru, Dzieciom Zamorszczyzny*
- Bronisław Linke, *Autobus*
- Magdalena Abakanowicz, *Abakan czerwony, Katharsis*
- Alina Szapocznikow, *Autoportret zwielokrotniony*
- Gustaw Zemla, *pomnik Powstańców Śląskich w Katowicach*
- Jerzy Duda-Gracz, *Hamlet Połny, cykl Chopinowi*
- Katarzyna Kozyra, *Piramida zwierząt*

Słowniczek

A

Abstrakcyjna sztuka – sztuka nieprzedstawiająca konkretnego świata przedmiotów, posługuje się linią, plamą barwną, bryłą.

Akwarela – farba wodna; także technika malarska, w której farby dają efekt rozmycia konturów i delikatnych barw.

All over – zasada komponowania obrazu stosowana przez Jacksona Pollocka polegająca na równorzędnym traktowaniu każdej strony dzieła; polega na malowaniu leżącego na ziemi płótna dookoła, ze wszystkich stron.

Antropocentryzm – pogląd, według którego człowiek jest ośrodkiem i celem świata, a wszystko w przyrodzie dzieje się ze względu na niego.

Antropomorfizm – przypisywanie cech ludzkich zjawiskom przyrody, zwierzętom i przedmiotom.

Architekt krajobrazu – osoba projektująca wygląd terenów zielonych, na przykład ogrodów, parków.

Architekt wnętrz – osoba projektująca wygląd pomieszczeń, na przykład wnętrza mieszkania, sklepu, banku.

Architektura – sztuka projektowania i wznoszenia różnych budowli.

Autoportret – portret, który artysta wykonał sam sobie.

B

Barwy ciepłe – żółta, pomarańczowa, czerwona i ich odcienie.

Barwy czyste – barwy podstawowe i pochodne.

Barwy dopełniające – pary barw podstawowych i pochodnych: żółta – fioletowa, czerwona – zielona, niebieska – pomarańczowa; po zmieszaniu dopełniają się do barwy czarnej.

Barwy kontrastowe – pary barw: żółta – fioletowa, czerwona – zielona, niebieska – pomarańczowa.

Barwy neutralne – czerni, biel i szarości.

Barwy pochodne – powstają ze zmieszania ze sobą parami barw podstawowych: żółta i czerwona dają pomarańczową, niebieska i żółta – zieloną, czerwona i niebieska – fioletową.

Barwy podstawowe – żółta, czerwona i niebieska; nie można ich otrzymać w wyniku zmieszania innych barw.

Barwy zimne – zielona, niebieska, fioletowa i ich odcienie.

Barwy złamane – powstają przez zmieszanie barwy czystej z jedną lub wieloma innymi barwami lub przez dodanie czerni bądź bieli.

Biblia ubogich (*Biblia pauperum*) – określenie stosowane w odniesieniu do dzieł sztuki z okresu średniowiecza (malowideł ściennych, tablicowych, rzeźb kościelnych), średniowiecznych ksiąg ilustrowanych, którym przypisywano funkcje dydaktyczne.

Bryła – trójwymiarowa forma, którą można zobaczyć z każdej strony, ma trzy wymiary: szerokość, wysokość, głębokość.

Budowle sakralne – świątynie i kościoły.

Budowle użyteczności publicznej – obiekty dostępne dla wszystkich, na przykład: stadiony, muzea, szkoły, centra handlowe.

C

Czarnofigurowy styl – stosowany w starożytnej Grecji sposób zdobienia naczyń ceramicznych polegający na umieszczaniu na czerwonym tle czarnych postaci bogów i bohaterów.

Czerwonofigurowy styl – stosowany w starożytnej Grecji sposób zdobienia naczyń ceramicznych polegający na umieszczaniu na czarnym tle czerwonych postaci bogów i bohaterów.

D

Design – sztuka projektowania wyglądu przedmiotów.

Diagonalna kompozycja – zasada komponowania obrazu lub rzeźby polegająca na podkreśleniu osi ukośnych.

Dripping (od ang. *ściekanie, kapanie*) – metoda malowania stosowana od 1947 r. przez Jacksona Pollocka polegająca na bezpośrednim wylewaniu farby na płótno.

Dynamiczna kompozycja – kompozycja, w której występuje przewaga elementów ukośnych, sprawiających wrażenie ruchu.

Dywizjonizm – metoda malowania farbami używana przez malarzy impresjonistów. Polegała na kładzeniu farb krótkimi dotknięciami pędzla; zamiast mieszania farb na paletce impresjoniści posługiwali się wyłącznie czystymi kolorami.

Dziedzictwo kulturowe – zabytki, miejsca o znaczeniu historycznym, dawne tradycje, zwyczaje i kultura danego regionu, będące źródłem informacji o życiu w różnych epokach i miejscach.

E

Eklektyzm – połączenie w jednym dziele wybranych elementów pochodzących z różnych epok i stylów artystycznych.

Ekspонат – przedmiot wystawiony na pokaz w muzeum lub galerii.

Epoka – okres w dziejach, który charakteryzuje się określonymi cechami w różnych dziedzinach życia, w tym w sztuce.

Estetyka – piękno, elegancja, schludny wygląd.

Etnografia – dyscyplina naukowa zajmująca się badaniem kultur ludowych różnych społeczności i grup etnicznych.

F

Faktura – charakterystyczne cechy powierzchni przedmiotu zależne od materiału i techniki wykonania. Fakturę możemy określić za pomocą dotyku i wyglądu, na przykład: gładka, chropowata.

Fantastyka – opisywanie oraz ilustrowanie świata zupełnie odmiennego od rzeczywistego; jest wytworem wyobraźni osoby, która tworzy opowieść lub obraz.

Fasada – zewnętrzna, główna ściana budynku, zazwyczaj z wejściem, często bogato zdobiona.

Forma przestrzenna – rzeźba składająca się z różnych elementów.

Format – wymiar przedmiotu; można określić wymiary kartki papieru, na przykład A4 (takiej wielkości kartki są w bloku

rysunkowym), A3 (takiej wielkości są dwie połączone ze sobą kartki formatu A4).

Fresk – malowidło wykonane na mokrym tynku ściany.

Frotaż – technika polegająca na odciskaniu na papierze faktury przedmiotów.

Funkcjonalność – użyteczność, wygoda w korzystaniu z przedmiotów.

G

Galeria – miejsce, w którym się wystawia i sprzedaje dzieła sztuki.

Gama barwna – zestaw barw użytych w dziele. Jeśli obraz namalowano wyłącznie w barwach zimnych albo ciepłych, mówimy o wąskiej gamie barwnej (chłodnej lub ciepłej); jeśli na obrazie występują barwy ciepłe i zimne, mówimy, że obraz jest namalowany w szerokiej gamie barwnej.

H

Harmonia – odpowiednie, zgodne dobranie elementów tworzących dzieło sztuki.

Horyzontalna kompozycja – zasada komponowania obrazu polegająca na akcentowaniu w dziele sztuki kierunków poziomych, rozbudowa kompozycji dzieła w szer; przeciwieństwo kompozycji wertykalnej.

Humanizm – nurt filozoficzny lub światopogląd, który wyraża troskę o potrzeby, szczęście, godność i rozwój człowieka.

I

Impresjonizm – nurt w sztuce europejskiej XIX wieku; jego przedstawiciele dążyli do oddania ulotnych momentów – ukazania przemijających chwil; starali się pokazać na obrazach wpływ światła na barwę, malowali za pomocą małych plamek barw czystych.

Infografika (grafika informacyjna) – graficzna wizualizacja informacji, danych i wiedzy, zaprojektowana tak, by przekazywać informacje w przystępny i jasny sposób.

Inicjał – litera rozpoczynająca słowo, akapit, rozdział wyróżniająca się kształtem, wielkością, kolorem, zdobieniem.

Inspiracja – podsuniecie pomysłu, natchnienie do wykonania pracy.

K

Kanon – wzór, schemat, według którego artysta tworzy dzieło. Kanon stosowano w przedstawianiu postaci człowieka lub przy projektowaniu budowli.

Karykatura – rysunek pokazujący charakterystyczne cechy postaci w sposób wyolbrzymiony, przesadny.

Kolaż – praca plastyczna wykonana z różnych materiałów, takich jak tkaniny, gazety, papier, drobne przedmioty.

Komiks – historia przedstawiona w formie obrazków, najczęściej z tekstem.

Kompozycja – układ elementów w dziele sztuki; może być dynamiczna, statyczna, otwarta, zamknięta, symetryczna lub rytmiczna.

Kontrapost – ustawienie postaci w taki sposób, że ciężar jej ciała opiera się na jednej nodze, podczas gdy druga jest odciążona i lekko wspiera się na ziemi.

Kontrast – inaczej przeciwieństwo, widoczna różnica. W dziełach sztuki zwraca się uwagę na kontrast barw, kształtu, linii, faktury i waloru.

Kontrast dopełnieniowy – kontrast barw leżących po przeciwnej stronie koła barw: barwa żółta – barwa fioletowa, barwa niebieska – barwa pomarańczowa, barwa czerwona – barwa zielona.

Kontur – linia, która w rysunku wyznacza kształt przedmiotu. W rzeczywistości nie istnieje.

Kopia – dokładne odtworzenie dzieła z oryginału.

Kształt – zewnętrzny wygląd przedmiotu.

M

Makieta – architektoniczny projekt, model, na przykład jakiegoś terenu, budynku, wykonany z drewna, tektury lub dykty.

Malarstwo – dziedzina sztuk plastycznych, w której artysta posługuje się plamą barwną na płaszczyźnie płótna, papieru, ściany, deski.

Malarstwo abstrakcyjne – obrazy, które nie przedstawiają rzeczywistości. Zobacz: abstrakcyjna sztuka.

Malarstwo batalistyczne – przedstawienie na obrazie bitew, wojen.

Malarstwo historyczne – ukazuje wydarzenia z poprzednich epok.

Malarstwo religijne – przedstawienie na obrazie scen biblijnych i postaci świętych.

Malarstwo rodzajowe – zaprezentowanie na obrazie scen z życia codziennego.

Martwa natura – pokazanie na obrazie zestawionych ze sobą przedmiotów, takich jak naczynia, kwiaty, owoce, instrumenty muzyczne.

Mecenat – finansowe wsparcie i opieka, którą wpływowi i bogaci miłośnicy sztuki oferowali twórcom.

Mitologiczna scena – w malarstwie: przedstawienie na obrazie scen z mitologii starożytnych Greków i Rzymian.

Mozaika – obraz lub dekoracja wykonana z kawałków ceramiki, szkła lub kamyczków.

O

Odcień – odmiana barwy; zależy od tego, jakiej barwy podstawowej dodamy więcej podczas mieszania kolorów.

Olejne malarstwo – technika malarska polegająca na malowaniu farbami olejnymi – rozcieńcza się je podczas malowania olejem lnianym.

Oryginał – dzieło wykonane własnoręcznie przez artystę.

P

Paleta – deseczka służąca do mieszania farb.

Pejzaż – obraz przedstawiający krajobraz, na przykład: lasy, łąki, góry, morze, miasto.

Personifikacja – przedstawianie zwierząt i roślin, przedmiotów, zjawisk lub idei jako osób ludzkich.

Perspektywa – pokazanie na rysunku lub obrazie przedmiotów rozmieszczonych w przestrzeni; może być rzędowa, pasowa, kulisowa, linearna i jej rodzaje (żabia, z lotu ptaka, powietrzna).

Plama barwna – płaszczyzna pokryta kolorem.

Polityk – typ malowanej lub rzeźbionej nastawy ołtarzowej skomponowanej na kilku (kilkunastu) płaszczyznach (skrzydłach, kwaterach) charakterystyczny dla sztuki gotyku.

Politeizm – wiara w istnienie wielu bogów.

Pomnik – rzeźba upamiętniająca ważne wydarzenia lub postać.

Portret – przedstawienie osoby lub grupy osób (portret zbiorowy).

Porządki architektoniczne – określone kierunki stylistyczne, według których konstruuje się budowle; wyznaczają one podstawowe wymogi i założenia dotyczące kształtu i dekoracji poszczególnych elementów budowli. Trzy podstawowe porządki wykształciły się w starożytnej Grecji: dorycki i joński – około 600 r. p.n.e. oraz koryncki około 200 lat później; najłatwiej je rozpoznać po kształtach głowic kolumn (kapitel).

Posąg – rzeźba wolnostojąca przedstawiająca postać ludzką.

Projekt – wstępne przedstawienie dzieła, na przykład w formie rysunku, szkicu lub makiety bądź za pomocą specjalnego programu komputerowego.

Projektowanie – planowanie, wykonywanie szkiców na przykład kompozycji budowli, rzeźby, obrazu.

Proporcje – stosunek wielkości poszczególnych elementów do całości dzieła sztuki.

Puentylizm – technika malowania stosowana przez następców impresjonistów; polega na zapelnianiu obrazu gęsto rozmieszczonymi, różnobarwnymi punktami kładzionymi na płótno czubkiem pędzla.

Punkt zbiegu – punkt na linii horyzontu, w którym zbiegają się poziome krawędzie rysowanych przedmiotów.

R

Relief – płaskorzeźba; kompozycja rzeźbiarska, którą można oglądać wyłącznie z przodu.

Reportaż fotograficzny – przedstawienie wydarzenia za pomocą kilku lub kilkunastu fotografii.

Reprodukcja – fotografia lub wydruk oryginalnego dzieła sztuki.

Rysunek – dziedzina sztuki, w której najważniejszą rolę odgrywają linia i walor; rysunek to także nazwa pracy plastycznej wykonanej ołówkiem, kredką itd.

Rytmiczna kompozycja – układ elementów polegający na ich powtarzaniu się w regularnych odstępach.

Rzeźba – dziedzina sztuki, której dzieła w większości są trójwymiarowe, czyli mają wysokość, szerokość i głębokość.

S

Skansen – muzeum położone na otwartej przestrzeni, w którym zgromadzono zabytki ludowe pokazujące kulturę danego regionu, głównie domy z wystrojem wnętrza i budynki użytkowe.

Statyczna kompozycja – układ linii i barw mający wywołać wrażenie spokoju i bezruchu.

Surrealistyczne malarstwo – kierunek, który powstał na początku XX wieku; obrazy przedstawiały rzeczywisty wygląd przedmiotów, które zestawiano w niezwykle, nierealne kompozycje z pogranicza jawy, snu, fantazji.

Symetryczna kompozycja – układ jednakowych lub bardzo podobnych elementów po obu stronach osi symetrii.

Szkic – wstępnie wykonany rysunek będący projektem obrazu, rzeźby, budowli.

Sztuki plastyczne – to wizualna twórczość artystyczna. Obejmuje takie dziedziny, jak: architektura, rzeźba, malarstwo, rysunek, grafika (warsztatowa, użytkowa, komputerowa), fotografia, film, wzornictwo przemysłowe, rzemiosło artystyczne.

Ś

Środki wyrazu plastycznego – linia, barwa, walor, kompozycja, bryła, faktura, kontrast, światłocień, perspektywa.

Światłocień – w malarstwie lub rysunku pokazanie trójwymiarowości przedmiotów za pomocą plam walorowych.

T

Tablet graficzny – urządzenie pozwalające na komputerowe wykonanie rysunków w różnych stylach.

Teatr – dziedzina sztuki, w której aktor lub grupa aktorów na żywo przedstawia spektakl dla zgromadzonych widzów.

Tekstura – pokazanie faktury przedmiotów za pomocą graficznych programów komputerowych.

Tempera – farba rozpuszczalna w wodzie. Pokrywa prawie całkowicie malowany papier, karton, drewno lub inny materiał. Tempera to także jedna z technik malarskich.

Trójwymiarowość – pokazanie przedmiotów na płaskiej powierzchni w taki sposób, aby sprawiały wrażenie przestrzennych, mających trzy wymiary: wysokość, szerokość i głębokość.

U

Urbanista – architekt zajmujący się projektowaniem miast.

W

Walor – stopień natężenia barwy w malarstwie lub rysunku. Walor może być jaśniejszy/słabszy lub ciemniejszy/mocniejszy. Barwy ciemne mają mocniejszy walor niż barwy jasne.

Wertykalna kompozycja – zasada komponowania obrazu polegająca na akcentowaniu w dziele sztuki kierunków pionowych, rozbudowa kompozycji dzieła wzdłuż; przeciwieństwo kompozycji horyzontalnej.

Witraż – kolorowe kawałki szkła połączone ramkami, tworzące barwne wypełnienie otworów okiennych.

Wystawa interaktywna – wystawa eksponatów, które możemy poznawać za pomocą różnych zmysłów: wzroku, słuchu, dotyku, węchu, na której jest możliwość wpływania na dzieło sztuki przez odbiorcę, zmiana dzieła lub jego formowanie.

Z

Zabytek – dzieło charakterystyczne dla dawnej epoki, objęte ochroną.

Złudzenie przestrzeni – stworzenie na obrazie czy rysunku wrażenia przestrzeni, głębi za pomocą światłocienia, plam walorowych czy linii.

Bibliografia

Spis książek pomocnych w analizie dzieł sztuki:

- Matilde Battistini, *Symbole i alegorie*, tłum. Karolina Dyjas, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 2005.
- Wendy Beckett, *Wright 1000 arcydzieł*, tłum. Ewa Grządek, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 2003.
- Muntsa Calbó Angrill, *Portret w malarstwie*, tłum. Barbara Muller-Ostrowska, Stanisław Ostrowski, WSiP, Warszawa 1996.
- Robert Cumming, *Wielcy artyści bez tajemnic*, tłum. Magdalena Iwińska, Hanna Faryna-Paszkiewicz, Świat Książki, Warszawa 2008.
- Umberto Eco, *Historia piękna*, tłum. Agnieszka Kuciak, Reblis, Poznań 2005.
- Clare Gibson, *Jak czytać symbole. Język symboli w różnych kulturach*, tłum. Kamil Kuraszkiewicz, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 2010.
- Susie Hodge, *Przewodnik po sztuce współczesnej*, tłum. Dorota Skalska-Stefańska, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 2011.
- Helena Hohensee-Ciszewska, *Dzieło sztuki i jego związki z epoką*, PWN, Warszawa 1966.
- Will Jones, *Jak czytać nowoczesne budynki*, tłum. Anna Cichowicz, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 2016.
- Stefania Krzysztofowicz-Kozakowska, Franciszek Stolorz, *Historia malarstwa polskiego*, Wydawnictwo Ryszard Kluszczyński, Kraków 2000.
- Stephen Little, *Sztuka: kierunki: mistrzowie: arcydzieła*, tłum. Helena Gardocka, Elipsa, Warszawa 2005.
- Anna Michałowska, *Podróże do dzieł sztuki*, WSiP, Warszawa 1986.
- Ewa Micke-Broniarek, *Mistrzowie pejzażu XIX w.*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 2002.
- Andrzej Osęka, *Spojrzenie na sztukę*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1987.
- Maria Poprzęcka, *Galeria: sztuka patrzenia*, Stentor, Warszawa 2003.
- Liz Rideal, *Jak czytać obrazy. Treść, forma, technika*, tłum. Ewa Grządek, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 2016.
- Anda Rottenberg, *Sztuka w Polsce 1945–2005*, Stentor, Warszawa 2005.
- Patrick de Rynck, *Jak czytać malarstwo: rozwiązywanie zagadek, rozumienie i smakowanie dzieł dawnych mistrzów*, tłum. Piotr Nowakowski, Universitas, Kraków 2005.
- Maria Rzepińska, *Siedem wieków malarstwa europejskiego*, wyd. 2 popr. i uzup., Ossolineum, Wrocław 1986.
- Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, red. Stefan Kozakiewicz, PWN, Warszawa 1976.
- Jon Thompson, *Jak czytać malarstwo współczesne*, tłum. Joanna Holzman, Universitas, Kraków 2006.
- Janusz Wałek, *Dzieje Polski w malarstwie i poezji*, Wydawnictwo Interpress, Warszawa 1987.